

VETENSKAP BILDNING TRADITION

AXESS

AXESS MAGASIN NR 5 JUNI 2014 PRIS: 89:-

Sommarjobb för en statsminister

56 semestertips till dem som vill leda landet

Goda råd från HANS L ZETTERBERG, QAISAR MAHMOOD, CHARLOTTA MELLANDER, WIDAR ANDERSSON, MARIA BORELIUS, JAN EDLING, SYLVIA SCHWAAG SERGER, TORBJÖRN ELENSKY, KRISTINA ALSÉR, PETER SANTESSON, CHARLOTTA LEVAY, ANDREAS BERGH, HELENA GRANSTRÖM och MARTIN INGVAR

FRIZON

FREDRIK EKELOUND

om hur fotbollen i Brasilien blev det vackra spelet.

SAMHÄLLE

ANNE BRYNOLF

om en vård med sjukt många journaler.

INTERVJU

MATS WIKLUND

utforskar den skotska folkviljan.

SE HELA AXESS TV:S

Få Axess TV Live, Axess Play och tidskriften Axess – Allt i ett paket!

På Axess Live kan du se hela Axess TV:s tablå. Alla program finns tillgängliga i sju dagar. På Axess Play kan du se utvalda program när som helst. Tecna Axess Live och Play nu genom ett av följande alternativ:

- 1) Tecna en prenumeration på Axess magasin (674 kr/år) så får du **magasinet hem i brevlådan** och tillgång till samtliga artiklar på nätet. Därutöver får du TV Live och Play.
- 2) Förendast 49 kronor per månad och utan bindningstid får du tillgång till tjänsterna TV Live och Play **samt kan läsa magasinet på webben.**

Läs mer på www.axess.se

**TECNA NU! VI BJUDER PÅ
FÖRSTA MÅNADEN!**

UTBUD PÅ WEBBEN!

VETENSKAP BILDNING TRADITION

AXESS

**PJ Anders
Linder**

Minnet av näringsfriheten 1864 ska nu firas mitt under en valrörelse, som skulle ha handlat om att skapa jobb men alltmer tycks handla om hur man ska stoppa dem.

En dag av glädje, en dag av elände

Lördagen den 18 juni 1864 hölls konselj på Stockholms slott och kung Karl XV skrev under en historisk förordning om utvidgad näringsfrihet. Man talar ofta om detta som införandet av ”den fullständiga näringsfriheten”, men riktigt så långt gick de styrande inte. Av förordningens åttonde paragraf framgår att ett antal verksamheter som krutproduktion, orgelbyggeri och handel med gifter förblev reglerade. Men även om detta säkert väckte förstämning hos en del förhoppningsfullt folk med planer på att framställa sprängmedel, producera pedaler och kolportera arsenik, förtjänar beslutet all uppmärksamhet och respekt.

Dels öppnade det ytterligare möjligheter till företagande och försörjning. Särskilt kvinnors ställning förbättrades. Dels kan man se det som fullbordandet av den näringspolitiska förnyelse som på kort tid ersatte medeltida skråväsende och merkantilism av 1700-talsmodell med etableringsfrihet, fri konkurrens och ett fritt utbyte med omvärlden. Den snabba ökningen av tillväxt och levnadsstandard som inleddes runt 1870 berodde inte bara på näringsfriheten, men utan näringsfriheten hade den inte varit möjlig. Centrum för näringslivshistoria (CFN) står för en klokken prioritering när man gör 2014 till jubileumsår och bjuder in till seminarium och ger ut lärda böcker för att fira 150-årsminnet av näringsfriheten.

AXESS TV HAR UNDER VÅREN haft glädjen att sända serien ”150 år av näringsfrihet”, som tagits fram i ett samarbete mellan Svenska filmbolaget och CFN, och serien kommer att repriseras i ett svep under en temakväll den 18 juni. SvD Näringsliv har också riktat strålkastarljuset mot näringsfriheten genom att ordna en omröstning om ”Alla tiders entreprenör”, och Vetenskapsradion (P1) har sänt intressanta program. I övrigt har det varit mycket och märkvärdigt tyst. Vi lever i en medievärld som vanligtvis inte kan få nog av jubileer och bemärkelsedagar, men när det gäller grunden för vårt samhälles rikedom är intresset förfärligt förstrött.

Man ska kanske inte bli alltför förvånad. Näringsfriheten är ett typiskt allmänintresse.

För samhället i stort är det ytterst värdefullt att alla får ta initiativ och utmana existerande verksamheter. På så vis blir det svårare att hösta in monopolvinster, och det utvecklas fler nya varor och tjänster.

För särintressena är läget annorlunda. De upplever sig sällan ha något att vinna på att få fler medtävlare och möta tuffare konkurrens. De blir tvärtom experter på att varna för allt elände som hotar när nybörjare, förmenta klåpare och lycksökare ska få härja fritt. Finansminister Johan August Gripenstedt mötte starkt motstånd från skråvännar och protektionister när han utformade sin nya närings- och handelspolitik, och det dröjde inte så många decennier innan hans reformer började naggas i kanten.

I dag kommer motståndet inte i första hand från företagare, men det råder ingen brist på mäktiga särintressen inom förvaltningar och fackföreningsrörelse som vill sätta stopp för den nya näringsfrihet som har följt i spåren på EU-medlemskap och valfrihet i välfärden. Sålunda ska nu minnet av 1864 firas mitt under en valrörelse, som skulle ha handlat om att skapa jobb men alltmer tycks handla om hur man ska stoppa dem. En lång rad medier dansar efter särintressenas pipa och gör deras budskap till sina. Det är lika trist som ironiskt.

*

TORSDAGEN DEN 15 MAJ 2014 hölls presskonferens i Rosenbad. Kung Carl XVI Gustaf slapp lyckligtvis vara med och ingen förordning skrevs under. Där emot lade Försvarsberedningen fram sin slutrapport. Om denna kan mycket sägas, men knappast att framtida generationer behöver fundera på hur den ska högtidlighållas. Tvärtom blev denna dag ett tillfälle då politiken visade sig från sin sämsta sida.

Om inte förr så efter det ryska överväldet mot Ukraina borde det ha stått som i eldskrift för de ansvariga att det är tid att samla ihop sig och göra upp med den till lika delar naiva och cyniska avrustningspolitik som Sverige fört alldeles för länge. Men det fanns inga vuxna i rummet. Regeringen valde partipolitiskt spel och transig budgetexercis i stället för att försöka få fram en överenskommelse med Socialdemokraterna. Inget parti går fritt från kritik, men klandret faller hårdast på dem som borde veta bättre.

Den 15 maj 2014 blir inget datum att fira. Där emot ett att skämmas för.

PJ Anders Linder

Kan du bygga en brödrost på egen hand?

Som ett konstprojekt försökte en brittisk designer göra en brödrost själv. Han använde en mikrovågsugn för att smälta järnmalm till stål, utvann koppar i en gruva, återvann gammal plast, och satte under stor möda ihop delarna.

HAN FUSKADE – han hade inte grävt gruvorna eller gjort verktygen eller mikrovågsugnen själv – men resultatet blev ändå ett nio månader långt fiasko som kostade honom en månadslön. Efter att brödrosten som skapats utan handel och arbetsfördelning hade rostat bröd i fem sekunder smälte den sönder.

Egentligen är det ganska självklart. Ingen enskild person kan i praktiken producera en brödrost på egen hand. Den kräver att tusentals andra har specialiserat sig på att utvinna ämnen, producera el, arrangera transporter och tillverka varje enskild komponent så effektivt som möjligt.

Vad vill vi säga med det här? Jo, att det är viktigt med frihandel. Det är mindre länder som tjänar mest på frihandel. Sverige är ett gott exempel. Vi exporterar mer per invånare än USA, Kina, Brasilien, Grekland och Italien tillsammans. Och istället kan vi köpa andra produkter – t ex brödrostar – från andra länder.

Svenska företag har hittills klarat sig bra i den internationella konkurrensen. De senaste 20 åren har värdet av vår export ökat med 200 procent. Helt avgörande för att behålla vår levnadsstandard och se till att det finns resurser till den gemensamt finansierade välfärden.

Därför är det angeläget att fortsätta verka för en friare handel över gränserna. Det är inte minst viktigt nu när tillväxten i världsekonomin under flera år varit svag och arbetslösheten i många länder är hög. Varje jobb behövs.

Genom att det inte finns några hinder för handel mellan länderna i EU drar vi nytta av all kunskap och teknik som andra européer har – och tvärtom. Ytterligare ett stort steg framåt togs nu i oktober när EU och Kanada enades om ett brett frihandelsavtal som innebär avskaffade

“Sverige exporterar mer per invånare än USA, Kina, Brasilien, Grekland och Italien tillsammans.”

eller sänkta tullar och andra regler både för varor och tjänster. Man räknar med att handeln mellan EU och Kanada kommer att öka med mer än 20 procent när avtalet har börjat gälla.

Nu förhandlar också EU och USA om ett liknande avtal som skulle få mångfalt större betydelse, inte minst för Sverige. Borttagna tullar mellan EU och USA skulle medföra en avsevärd ökning av svensk export. ■

» **LO har konstaterat att fri handel mellan Europa och USA skulle kunna skapa ”upp mot en miljon nya jobb på varje sida av Atlanten”. Det är en bra inställning. Det är jobb som behövs.**

9 SAMHÄLLE

- Ukraina* Louise Belfrage skriver brev från Kiev **9**
Ryssland Johan Wiktorin ser geopolitikens återkomst i Putins manövrar **10**
Biståndspolitik Anders Orrenius noterar biståndspolitikens identitetskris **12**
Asien Linus Hagström beskriver maktkampen i Östkinesiska havet **14**
Mellanöstern Lars Gunnar Erlandson om risken att Israel isoleras **16**
Krönika Barbro Hedvall vill att skolan blir valets viktigaste fråga **18**
Inspel Anne Brynolf ser avigsidor med digitala patientläkarjournaler **18**
Notiser Ukraina och problemet med dystopier **19**

20 FRIZON

- Göran Hägg fascinerar av familjen Medicis intriger **20**
 Fredrik Ekelund om det vackra spelets land **24**
 Per Svensson granskar begreppet medelklass **30**

32 OPINION

Nima och Tino Sanandaji tar sig an Thomas Piketty.

”

Om Ryssland avgår med segern i den pågående kraftmätningen, så kommer vi att få se och höra om platser som vi aldrig tidigare hört talas om.

Johan Wiktorin, sid 11

TEMA: SOMMARJOBB FÖR EN STATSMINISTER

- 36 "Byggen kunskapscivilisation" **Av Charlotta Levay**
 36 "Rätta till friskolorna" **Av Hans L Zetterberg**
 38 "Ta med Merkel till fjällen" **Av Maria Borelius**
 40 "Flytta till Rosengård" **Av Andreas Bergh**
 40 "Fråga Stoltenberg om Nato" **Av Widar Andersson**
 43 "Ta tag i tudelningen" **Av Charlotta Mellander**
 44 "Gör folket till skogsägare" **Av Peter Santesson**
 44 "Våga tänka långsiktigt" **Av Martin Ingvar**
 46 "Invandring driver innovation och tillväxt" **Av Sylvia Schwaag Serger**
 48 "Bevara kulturarvet" **Av Kristina Alsér**
 48 "Gilla inte läget" **Av Torbjörn Elensky**
 51 "Slå in på den tredje vägen" **Av Jan Edling**
 52 "Sök det komplexa" **Av Qaisar Mahmood**
 52 "Läs inga böcker" **Av Helena Granström**

54 INTERVJU

Mats Wiklund samtalar med Tom Devine om Skottlands självständighetssträvanden

58 TRADITION

Sven-Johan Spånberg om Walter Scott och skottarna

62 CIVILISATION

- Historia* Svante Nordin om Obama, Churchill och geopolitiken **62**
Deckare Ellinor Skagegård läser Agatha Christie **64**
Litteraturhistoria Lars Lönnroth om Bellmans Bacchi Orden **66**
Poesi Torsten Rönnerstrand om haikun i Sverige **68**
Religion Eli Göndör om slöjdebatten **70**
Krönika Annika Borg om urspårad identitetspolitik **71**
I korthet Martin Lagerholm om Shakespearefirande **71**

72 RECENSIONER

- Henrik Nilsson slår följe med en Nobelpristagare i ständig rörelse **73**
Carl Johan Gardell bevittnar en terrorists förvandling till fredsfurste **77**
Joel Halldorf famlar efter den undflyende vanligheten **79**
Jayne Svenungsson lyfter blicken från medeltidens apokalyptik **81**
Carl Rudbeck spårar upplysta idéer i revolutionärt tumult **83**
Krister Thelin erinrar sig Sveriges europeiska särställning **86**
Rolf Gustavsson söker ljusglimtar i Italiens mörker **88**
Carl Cederström lär sig skriva trögflytande akademiska **90**
Anders Rönmark hämtar inspiration i en stark arbetsgemenskap **92**
Katrine Kielos sätter sitt hopp till brittisk tolerans **94**
Per Jönsson varnar för gammal rysk ondska **96**

98 VÄRLDENS GÅNG

Johan Hakelius funderar över tecken i tiden.

AXESS

Chefredaktör och vd:

PJ Anders Linder

Redaktörer: David Andersson, Jan Söderqvist och Mats Wiklund

Redaktionsråd: Niklas Ekdal, Peter Elmlund, Thomas Gür, Peter Luthersson, Nathan Shachar och Isabella Thomas

Korrektur: Catharina Lewenhaupt

Redigering: J Losciale/P Carnhagen

Bildredaktör: Ellinor Strömstedt

Ansvarig utgivare: Peter Elmlund

Nästa nummer: 9 september 2014

Annonser: redaktionen@axess.se

Material: Redaktionen tar inte ansvar för insänt obeställt material. Den som skickar material till Axess anses medge elektronisk lagring och publicering.

Ekonomiansvarig: Linda Bengtsson

Postadress: Jakobsbergsgatan 2, 5 tr. 111 44 Stockholm

E-post: redaktionen@axess.se

Telefon: 08-788 50 50

Omslagsbild: Henrik Montgomery, Jonas Eriksson/TT Nyhetsbyrå

Prenumerationsärenden:

Helår 9 nummer: 674 kr.

Kontakta Pressdata: tfn 08-799 63 31,

e-post: axess@pressdata.se

Typsnitt: Freight (Display, Sans, Text & Big), Archer

ISSN: 1651-0941

Repro och tryck: Allduplo

Kristina Alsér
Landshövding i
Kronobergs län

Widar Andersson
Chefredaktör i *Folkbladet*

Louise Belfrage
Internationell rådgivare,
Axel och Margaret Ax:son
Johnsons stiftelse

Andreas Bergh
Docent på national-
ekonomiska institutionen vid
Lunds universitet

Maria Borelius
Journalist, författare och
företagare

Annika Borg
Teol dr, skribent och präst

Anne Brynolf
Leg läkare

Carl Cederström
Fil dr i informatik och lektor i
företagsekonomi, Stockholms
universitet

Jan Edling
Vd i analysföretaget
Flexicurity

Fredrik Ekelund
Författare

Torbjörn Elensky
Författare och kritiker

Maria Eriksson
Chefredaktör i *Svensk Tidskrift*

**Lars Gunnar
Erlandson**
Journalist och tidigare
utrikeskorrespondent på
Sveriges Radio

Carl Johan Gardell
Historiker, kulturjournalist
och författare

Helena Granström
Författare

Rolf Gustavsson
Journalist och författare

Eli Göndör
Fil dr i religionshistoria
med inriktning på islamologi
och Mellanöstern

Linus Hagström
Docent och seniorforskare vid
Utrikespolitiska institutet

Johan Hakelius
Skribent

Joel Halldorf
Fil dr i kyrkohistoria,
Uppsala universitet

Barbro Hedvall
Journalist och författare

Disa Håstad
Journalist och författare

Göran Hägg
Docent i litteraturvetenskap

Martin Ingvar
Professor i klinisk neurologi
vid Karolinska institutet

Per Jönsson
Redaktör på Utrikespolitiska
institutet och fd Mellanöstern-
korrespondent

Katrine Kielos
Journalist och författare,
bosatt i London

Martin Lagerholm
Litteraturkritiker och
kulturskribent

Charlotta Levay
Docent i företagsekonomi vid
Lunds universitet

Lars Lönnroth
Professor emeritus
i litteraturvetenskap

Qaisar Mahmood
Författare och kulturarvschef
på Riksantikvarieämbetet

Charlotta Mellander
Professor i nationalekonomi
vid Högskolan i Jönköping

Henrik Nilsson
Författare och essäist

Svante Nordin
Professor emeritus i idé-
och lärdomshistoria

Anders Orrenius
Journalist

Carl Rudbeck
Fil dr i litteraturvetenskap

Anders Rönmark
Politisk redaktör i *Tidningen
Ångermanland* och
Örnsköldsviks Allehanda

**Torsten
Rönnerstrand**
Docent i litteraturvetenskap

Nima Sanandaji
Tekn dr

Tino Sanandaji
Fil dr och forskare i national-
ekonomi vid Institutet för
näringslivsforskning

Peter Santesson
Analyschef i Demoskop

**Sylvia Schwaag
Serge**
Adjungerad professor i
forskningspolitik vid Lunds
universitet och direktör för
Internationell strategi på
Vinnova

Ellinor Skagegård
Kulturjournalist

Sven-Johan Spånberg
Professor emeritus i engelska
vid Umeå universitet

Per Svensson
Senior Columnist i
Sydsvenskan

Jayne Svenungsson
Docent i systematisk teologi
vid Teologiska högskolan i
Stockholm

Krister Thelin
Domare och ledamot i FN:s
kommitté för mänskliga
rättigheter

Mats Wiklund
Redaktör i *Axess*

Johan Wiktorin
Ledamot i Kungl Krigsveten-
skapsakademin och
vd i underrättelseföretaget
Brqthrough

Hans L Zetterberg
Sociolog och författare

Geopolitiken är tillbaka

10 Johan Wiktorin om Putins maktspel

Identitetskris för biståndet

12 Anders Orrenius noterar biståndspolitikens identitetskris

Maktkamp i Östasien

14 Linus Hagström beskriver maktkampen i Öst kinesiska havet

Israel riskerar isolering

16 Lars Gunnar Erlandson om risken att Israel isoleras

Krönika

18 Barbro Hedvall vill att skolan blir valets viktigaste fråga

Inspel

18 Anne Brynolf om digitala journaler

Notiser

19 Ukraina och problemet med dystopier

FOTO: LOUISE BELFRAGE

UKRAINA

Resebrev från Kiev

På en konferens i Kiev samlades historiker, författare och journalister från öst och väst för att visa solidaritet med Ukraina. **Louise Belfrage** var på plats.

KIEV I FÖRSOMMAREN är varmt och fuktigt med kastanjer och syrener i full blom. Staden är en arkitektonisk blandning mellan Wien och Sankt Petersburg med gyllene lökkupoler på katedralerna och slitna fasader. EU-flaggan vajar över var och varannan byggnad. Visste man inte att där nyligen rasat strider med över hundra dödsoffer kunde man ta Majdan, självständighetstorget, för en kolossal konstinstallation, med gatumålningar, uppstoppade dockor, muralmålningar, graffiti, blomster, fotografier över stupade och gravljus i en förvånansvärt välstädd röra. Damer i förkläde sopar rent mellan brända bildäck och blågula gatstenar.

Det är ett intensivt program som professor Timothy Snyder från Yale och *New Republics* kulturchef Leon Wieseltier tillsammans med många andra organisationer, bland annat nättidningen *Eurozine* har ordnat. Konferensen "Thinking Together" sträckte sig över fem dagar veckan före presidentvalet den 25 maj. Bland talarna återfanns bland andra Slavenka Drakulić, Paul

Berman, Agnieszka Holland, Adam Michnik, Bernard Kouchner, Karl Schlögel, Roger Cohen, Bernard-Henri Lévy. Paneler arrangerades på ryska, ukrainska, tyska, franska, polska och engelska. Konferensens syfte var att visa solidaritet med Ukraina, att påvisa att dess problem är universella och trängande, samt att gjuta nytt liv i de transatlantiska relationerna. Den godmodige Wieseltier i jeansskjorta ("I am a hippie") och gloria av vitt hår vill göra allt han kan för att om möjligt stärka den västerländska dialogen med de demokratiska krafterna i Ukraina.

TIMOTHY SNYDER TALADE för 500 studenter på Kiev Mohyla Academy, ett av stadens universitet, på temat "Not Even Past": Ukrainian Histories, Russian Politics, European Futures. Han gjorde sitt bästa för att ge en bild av Ukraina som ett exemplariskt europeiskt land, med en historia som löper parallellt med andra europeiska länders ända fram till första världskriget. Då, på grund av sitt geografiska läge, blev det >>

Putin använder anti-fascistiska paroller för att motivera det mesta, ju mer motsägelsefullt desto bättre.

ingen självständighet, trots att man slagits för detta lika hängivet som andra, om inte mer. För Snyder är det ytterst angeläget att väst får en bättre förståelse för den ukrainska historien och inser hur manipulativt Kreml har agerat i frågan. Han vill slå håll på myter som att "Ukraina är inte en riktig nation" och "alla ukrainare var kollaboratörer". Det är av avgörande betydelse för den fortsatta utvecklingen att Europa och USA lär sig genomskåda Vladimir Putins raffinerade och förvirrande retorik – den som utmålar honom själv som de etniska minoriteternas beskyddare. "Talet om att skydda etniciteter klingar vackert, men det Putin verkligen åstadkommer är att utplåna medborgarskap", sade Snyder.

INFORMATIONSKRIGET ÄR i full gång. Tyska journalister i Kiev säger att en majoritet av de tyska läsarna inte vill stöta sig med Putin – eller har full förståelse för honom. Korrespondenterna får dagligen hatmejl, ibland med mordhot, för sympatiska skildringar av krisen här. Obama anses allmänt vara en flopp. (Was he not going to pivot to the East? He is doing the twist. Skämten om Obama florerar.) B-H Lévy gav ett dramatiskt anförande om den fascistiska ideologin bakom Putin. Carl Bildt var inte imponerad. Själv är jag imponerad av de undersköna ukrainskorna som jobbar, sliter och står i, i detta genomkorrupta land omgivna av inte särskilt intagande män.

Något av det viktigaste att ta med sig från samtalen är detta: Under allt högrävarande tal från Putin de senaste åren om att skapa en multipolär värld, en värld där man borde sträva efter flera starka maktcentrum, så har Europa visat en förbluffande naivitet ifråga om hans egentliga agenda. Bara höger- och vänsterpartier på ytterkanten röstade mot förslagen om EU-sanktioner. Putin använder anti-fascistiska paroller för att motivera det mesta, ju mer motsägelsefullt desto bättre. Svoboda i det ukrainska parlamentet är nu det enda högerextrema parti som inte grupperar sig tillsammans med övriga högerextrema partier i Europa. Det består nämligen av EU-anhängare och anti-putinister. Den gamla vänster- och högerskalan liknar mer och mer en snurrande karusell. 🌸

Vladimir Putin drivs av att återta det förlorade inflytandet efter Sovjetunionens fall. Det ställer stora krav på den europeiska sammanhållningen mot Ryssland, skriver **Johan Wiktorin**.

EN FÖRVÄNAD OMVÄRLD gnuggade sig i ögonen. Vad är det som händer på Krim, och vilka är de där männen i gröna uniformer? Polletten trillade inte ned för när Vladimir Putin höll sitt stora linjetal i Moskva, och med illa dold triumf tog tillbaka den bortadopterade halvön. Geopolitiken var tillbaka.

I alla fall i de västliga demokratierna. I Ryssland har den varit allestädes närvarande i närmare ett sekel.

Det var år 1900 som den svenske statsvetaren och sedermera konservativa riksdagsledamoten Rudolf Kjellén (1864–1922) myntade begreppet i samband med en bok om Sveriges geografi.

Den brittiske geografen sir Halford Mackinder (1861–1947) blev sedan den som gav geopolitiken en större spridning när han i två omgångar 1904 och 1919 presenterade sin teori om Hjärtlandet: "Who rules Central and Eastern Europe commands the Heartland. Who rules the

Heartland commands the World-Island. Who rules the World-Island commands the World." (1904)

Hjärtlandet med tyngdpunkten i Östeuropa var centralt för att behärska den eurasiska kontinenten (World-Island), från Lissabon till Vladivostok för att använda ett dagsaktuellt uttryck.

Med geopolitik menas numera effekter av geografi i vid bemärkelse på utrikes- och säkerhetspolitiken. Faktorer som ingår är bland annat demografi, topografi, fysisk belägenhet och storlek liksom naturresurser och utbyggd infrastruktur. Geopolitiken är alltså högst tvärvetenskaplig, och därför svår att bedöma.

Och det är alltså den som är drivande bakom den ryska aggressionen i Ukraina. Den kläs i metafysiska begrepp som *Novorossija* (Nya Ryssland) för att uppbåda politiskt stöd på hemmaplan, men kärnan är kalkylerande rationalitet.

Det finns många skäl till att Ukraina

Det ukrainska flygvapnets flagga hissar utanför flygbasen Belbek i Sevastopol.
FOTO: KRASILNIKOV STANISLAV / TT NYHETSBYRÅN

tillbaka

är viktigt att dominera för Ryssland. Historiskt har den östra delen av landet varit en gynnsam framryckningsväg för främmande härar, senast under andra världskriget för tyska styrkor.

Det gör att Kreml till varje pris vill ha kontroll över det centrala beslutsfattandet i Kiev, när det gäller militära frågor. I östra Ukraina ligger dessutom flera nyckelindustrier för det ryska militär-industriella komplexet som exempelvis Yuzhmash i Dnipropetrovsk, en kvalificerad verkstad för ryska kärnvapen.

ÖRLOGSSTADEN SEVASTOPOL är en annan geopolitisk juvel i det ryska tänkandet. För att motverka sin föreställning om västmakternas inringning söker man kusterna i alla väderstreck. I söder försöker man behärska Svarta havet och därför är Sevastopol vitalt. Klimat, väder och bottenförhållanden är mycket gynnsamma för basering av de egna sjöstridskrafterna. Längre österut längs den ryska kusten är det mycket ostadigare väder.

Ukrainas betydande spannmålsproduktion är en annan faktor, som redan Mackinder pekade på. Den bördiga svarta jorden ger mycket mat, vilket innebär att den som kontrollerar dessa slätter kan öka sitt politiska inflytande som en hävstångseffekt.

Sist, men inte minst, handlar det om ener-

gitransporter. Till Ukraina transporterar stora rörledningar rysk inkomstbringande gas och vidare till stora europeiska marknader. Det gäller alltså att kontrollera transporten mellan källan till kunderna för rysk del.

De ryska försöken att återvinna sitt förlorade inflytande stöds av det faktum att det finns en del människor i de östra och södra delarna av Ukraina som definierar sig som ryssar.

Här finns också det svåraste hindret för Putin. Befolkningens attityder blir mer negativa mot Ryssland ju längre västerut man kommer. För att öka sitt politiska stöd i nyckelgrupper har Ryssland försökt att erbjuda ukrainska militärer möjligheten att byta pass. Även så kallad "Human geography" spelar alltså roll i geopolitiken.

MYCKET TALAR FÖR ATT det i det här skedet räcker med kontroll för Ryssland genom ombud fram till den stora floden Dnjepr som skär landet på mitten från norr till söder.

Floden utgör ett avsevärt terränghinder som är mycket besvärande att korsa, inte bara militärt utan även kulturellt och socio-ekonomiskt. Genom att kontrollera områden öster om Dnjepr, så länkas också ryskt territorium ihop med den annekterade Krimhalvön.

Troligen vill Ryssland också kontrollera strandremsan vid Svarta havet som ligger väster om floden för att binda samman territoriet ända bort till Transnistrien, som försöker bryta sig ur Moldavien. Då skär man av Ukraina helt och hållet från Svarta havet, vilket skulle innebära att Kreml de facto behärskar de största delarna av dess utrikeshandel.

Det skulle troligen vara tillräckligt för att en ny politisk ledning i Kiev skulle anpassa sin politik till Moskvans linje i avgörande frågor. Att försöka sig på en stormning av huvudstaden, som ligger på västra sidan av Dnjepr, är ett vanskligt företag för de separatister som Ryssland helst ser gör jobbet i Ukraina.

Det är inte troligt att Ryssland vill riskera att hamna i öppna gatustrider i historiska Kiev med sin armé. Ryssland kan förvisso rycka fram med sina styrkor väster om Dnjepr från Vitryssland. Man skulle alltså kunna besätta nyckelterräng i huvudstaden på ett kuppliknande sätt vid gynnsamma förhållanden.

PÅ SIKT VILL GIVETVIS Ryssland behärska så stora delar av dagens Ukraina som möjligt. Skissen ovan räcker dock för att tillfredsställa de geopolitiska ambitionerna på kort sikt, samtidigt som det skulle ge en stor prestigeinst och skapa ekon i hela det tidigare Sovjetunionen. Det är inte bara geopolitiken som är tillbaka, utan även den ryska nationalismen.

När Vladimir Putin uttalade att Sovjetunionens sammanbrott var den stora geopolitiska katastrofen under 1900-talet, så hade han i idévärlden redan dess ersättare. Eurasiska unionen.

Utan att fördjupa sig i dess tankekonstruktion om en ny människa eller andra idéer i denna skapelse, så kan man konstatera att dess tänkta utbredning påminner om Sovjetunionen.

Om Ryssland avgår med segern i den pågående kraftmätningen, så kommer vi att få se och höra om platser som vi aldrig tidigare hört talas om. I alla fall inte skänkt någon djupare tanke, lugnt inbäddade som vi varit det senaste decenniet bakom de politiska staterna som medlemmar i Nato.

Achaltische, provinshuvudstaden i Samtsche-Djavachetien i södra delen av Georgien, är en plats med flera geopolitiska komponenter. Den lilla staden har en intressant mix av en dryg tredjedel armenier och två tredjedelar georgier i en provins där de förra är i majoritet, utom när det gäller representation i administrativa organ.

RYSSLAND KAN MED SINA historiska band med Armenien och sina olika underrättelseorgan manipulera skeenden i denna avlägsna del i södra Kaukasus. Redan nu finns rapporter om att armenier i området skickat vädjan om ryskt medborgarskap.

Staden ligger vid en knutpunkt längs vägen från Ryssland till Armenien som Ryssland behöver för att försörja sina styrkor i Armenien vid oroligheter i regionen. Ännu viktigare är att rörledningarna för den azeriska oljan som transporteras till Turkiet löper genom provinsen.

En kraftig destabilisering av den delen av Georgien skulle göra det svårt, nästintill omöjligt, för Tbilisi att söka medlemskap i Nato. En handlingsväg som blivit allt viktigare för landet sedan kriget med Ryssland 2008 och det som sker i Ukraina. Problemet för georgierna är att om de viker sig, så kommer de att famnas in i den ryska inflytandesfären på ett mer hårdhänt sätt.

Den nya ryska militarismen ställer USA och Europa inför stora utmaningar. Svaren måste kalibreras noga. Om de är för svaga, så tolkas det som uppmuntran. Är de för starka, så kan Ryssland implodera. Ett sönderfallande imperium fyllt med vapen är potentiellt farligt och det europeiska energibehovet riskerar sina leveranser.

FÖR USA:S DEL SER LÄGET mer gynnsamt ut. Den nya utvinningsmetoden av fossila bränslen, så kallad *fracking*, bedöms göra USA till en stor nettoexportör av energi. Genom medlemskap i Nato för Turkiet samt Norge och Danmark kontrollerar man via Bosporen trafiken till Medelhavet respektive de ryska möjligheterna att utöva inflytande i Atlanten.

>>

EU:s utmaningar är desto större. Unionen har nu en destabiliserad miljö i sina gränstrakter från Atlasbergen i Marocko till Karpaterna i Moldavien. Ryssland har försökt att binda upp olika beroenden hos de europeiska stormakterna. I synnerhet har man lyckats väl när det gäller energisektorn i Tyskland och den finansiella sektorn i Storbritannien.

Därför ställs det stora krav på europeisk sammanhållning för att hålla samman mot Ryssland och åtnjuta amerikanskt förtroende. Ryssland försöker bland annat att underblåsa högerextrema partier runt om i Europa för att skapa splittring. Det stora priset skulle vara ett brittiskt utträde ur EU. Det konservativa partiet har utlovat en folkomröstning i frågan, om de vinner valet 2015.

Till slut kanske vi själva får smaka på den ryska geopolitiken i 2000-talstappning. Det är nog mer en fråga om tajmning än om det kommer att ske. Möjligen behöver Ryssland först fördjupa sitt inflytande över de stora energidepåerna i Kazakstan och Turkmenistan, för att kunna finansiera en kraftmätning i väster.

För här ligger nämligen Östersjön, ett annat vitalt säkerhetsintresse för Ryssland, då närmare hälften av den ryska varuhandeln går över dess bräckta vatten. I området finns två viktiga geopolitiska positioner, beroende på de ryska ambitionerna.

Gotland är betydelsefullt vid eventuella ryska operationer i Baltikum. Genom att behärska den baltiska Östersjökusten kan ett ökat skydd skapas åt handelscentrumet Sankt Petersburg inne i Finska viken. Om det skulle komma till risk för mer öppna militära drabbningar, så är det en fördel att behärska Gotland. Åtminstone för att förhindra att någon annan gör det.

DET ANDRA OMRÅDET ÄR Östersjöutloppet, där Sverige behärskar och ansvarar för Öresund tillsammans med Danmark. Våra danska syskon har även Lilla och Stora Bält inom sitt revir. Här är det framförallt frågan om att hindra stora marinstridskrafter från Nato att komma in i Östersjön som undsättning till Baltikum.

På samma sätt kan naturligtvis väst blockera rysk handel vid flera förträngningar i vattenlederna från Kattegatt i väster till Finska viken i öster. En strategi västmakterna tillämpade senast 1854, då Krimkriget pågick. En fransk-brittisk styrka seglade in i Östersjön, och Sverige lät den ankra i Pärösund.

Sverige är sannerligen en randstat mellan världens stora sjömakter och kontinentalbjässen Ryssland. Det gäller att försöka förstå dess tankemönster, och att ståda i rustkammaren utifall att.

Geopolitiken är tillbaka. ✨

BISTÅNDSPOLITIK

Identitetskris för biståndet

Sverige har länge hållit fast vid att bistånd slussas från stat till stat. Men nu går utvecklingen mot en större roll för privata aktörer, skriver **Anders Orrenius**.

VI BEFINNER OSS VID the House of Culture, ett modernt kulturhus, mitt i en park i den tanzaniska metropolen Dar es-Salaam. Som av en händelse är huset finansierat av svenska biståndspengar. Det är december månad, 2013, och det är en fest i dagarna två.

Bakgrunden till högtidligheterna är att det svenska biståndet firar 50 år, något som hyllas med högtidstal, utställningar och nationalsånger. Över 30 miljarder kronor i dagens penningvärde har betalats ut sedan Sverige började med statligt stöd. Den svenska ambassadören Lennart Hjelmåker och den tanzaniska vicepresidenten Mohamed Bilal skålar i champagne.

Men frågan är vad detta jubileum betyder? En tanzanisk bekant som jobbar på en frivilligorganisation viskar i mitt öra efter det att skålarna är avslutade: "Är detta verkligen något att fira?" Tankarna går osökt till barnet i H C Andersens fabel om kejsarens nya kläder.

En stund senare, under en paneldebatt med prominenta gäster, som handlar om biståndets framtid, tar Rakesh Rajani över mikrofonen och fortsätter att svära i kyrkan. Han är en frispråkig chef för frivilligorganisationen Twaweza, vilken också hållits under armarna av svenskt bistånd.

– Man kan säga att det svenska biståndet till Tanzania har en medelålderskris. Ni svenskar vet inte vad ni håller på med här och inte vart ni är på väg, sade Rakesh Rajani på det seminarium som arrangerades i anslutning till jubileet.

TANZANIA HAR VARIT ett av Sveriges största mottagarländer. Julius Nyereres socialistiska politik passade in i den svenska biståndspolitiska doktrinen. Sverige stödde landet helhjärtat även under 1970-talets tvångskollektivisering av jordbruken och när infrastrukturen förstärktes.

Vi fortsatte att hålla staten under armarna under det svåra 1980-talet, då en smärtsam men nödvändig liberalisering av ekonomin genomfördes.

Men även om det socialistiska experimentet steg för steg har avvecklats har den tanzaniska staten – med biståndsgivarnas goda minne – fortsatt att behålla greppet över ekonomin. Än i dag är landet i Östafrika ett av de största mottagarländerna – trekvarts miljard kronor slussas varje år från de svenska skattebetalarna till framförallt den tanzaniska regeringen. Cirka hälften av det svenska biståndet utgörs av så kallat budgetstöd, icke öronmärkta pengar rakt in i statskassan.

Länge har givarna klamrat sig fast vid den nu över femtio år gamla principen om att bistånd i första hand handlar om att slussa pengar från regering till regering. Särskilt Sverige med sin tro på den starka staten har genom ett stat–stat–samarbete indirekt legitimerat många afrikanska regimer av tvivelaktig karaktär. När det moderna biståndet växte fram på 1960-talet var det en självklar princip, även bland de mest liberala sinnade, att det svenska biståndet i första hand skulle gå till staten i mottagarländerna, som nyss blivit självständiga.

– Men idén att ge pengar till regeringar fungerade oftast bättre under biståndets barndom, när de afrikanska staterna hade en stark roll, säger Göran Hydén, professor emeritus i statsvetenskap och Afrikakännare.

FÅ HAR BÄTTRE ÖVERBLICK när det gäller Tanzanias utveckling än han. Han kom till Tanzania som ung forskare för första gången 1964, samma år som de forna brittiska kolonierna Tanganyika och Zanzibar gick samman i en politisk union. Vi träffas och dricker kaffe på Serena,

Julius Nyerere tillsammans med Olof Palme på förstamajdemonstration i Stockholm, 1976.

FOTO: JAN COLLISJÖ/TT NYHETSBYRÅN

Den svenska ingenjörskonsten fick ofta fritt spelrum i biståndet.

i centrala Dar es-Salaam, där den gamla koloniala stadskärnan håller på att rivas och ersättas av Kinainspirerade skrapor i glas och betong. Göran Hydén fortsätter:

– Men i vår tid har marknadsberoende och ökad konkurrens lett till att staten i de flesta afrikanska länder försvagats kraftigt, inte minst i Tanzania. Ökad korruption och minskad effektivitet i statsförvaltningen har blivit följden, säger han.

Men de fanns också en mer diffust inrikespolitiskt motiv till att stat-till-stat samarbetet växte sig så starkt i den svenska biståndspolitik och nästan förvandlades till en dogm. Kanske var det ingen slump att det var statssekreteraren på socialdepartementet – mannen som myntade begreppet miljonprogrammet – Ernst Michanek, som också blev den förste generaldirektören för biståndsmyndigheten Sida. Den svenska sociala ingenjörskonsten fick ofta fritt spelrum i biståndet.

– Med samma principer som vi byggt Sverige ville vi bygga Tanzania och andra mottagarländer. Och det finns starka särintressen i dagens Sverige som vill slå vakt om det statliga biståndet, säger Göran Hydén.

REDAN 1980 IFRÅGASATTE Göran Hydén i boken *Beyond Ujamaa in Tanzania* att Sverige fortsatte att stödja Julius Nyereres socialistiska politik, trots att den bidrog till att Tanzanias ekonomi gick käpprätt åt skogen. Han möttes av ett kompakt motstånd från det svenska biståndsetablissemangen, men verkligheten gav honom senare rätt.

Boken följdes upp några år senare med verket *No Shortcut to Progress*, där Hydén lanserade idén om att utveckling är möjlig och önskvärd utanför statens regi, till exempel via folkrörelse och ideella organisationer. Han har länge talat om bistånd genom lokala utvecklingsfonder som ett bättre och mer effektivt alternativ än att kanalisera pengar genom regeringen. Även här visade han sig vara före sin tid. Idag – 30 år efter det att boken kom ut – är det trendigt att tala om bistånd genom icke-statliga aktörer, privata som ideella.

– En av de främsta anledningarna till att undvika staten som biståndsgivare är just korruptionen – det finns ju inte samma ämbetsmannakultur i till exempel Tanzania som vi ofta tar för givet. Som samhällsstrukturen ser ut representerar

>>

man inte det allmänna och offentliga om man är politiker eller tjänsteman, utan man känner mer samhörighet med sin familj eller folkgrupp, säger Göran Hydén.

GLOBALISERINGEN OCH liberaliseringen världen över förändrar kartan, även för det internationella biståndet. Allt fler aktörer – inte minst i mottagarländerna själva – vill minska biståndsberoendet och istället se mer av pengar till investeringar, till privata initiativ och till civila organisationer.

Tanzanias regering driver också på för mer utländska investeringar. Med snabb tillväxt, stora gasfyndigheter i vardande och ökat kinesiskt inflytande minskar det traditionella biståndet snabbt i betydelse, i Tanzania, liksom i andra afrikanska stater.

– Det är en konsekvens av att det traditionella biståndsberoendet minskar – det var ju ganska kompakt för bara ett par årtionden sedan, säger Sten Rylander, svensk ambassadör i Tanzania kring millennieskiftet och aktuell med en ny bok med titeln *Afrika vänder. En kontinent i förändring*.

– Nu finns andra kapitalflöden än biståndet som är större och på sikt intressantare, och dessutom andra internationella samarbetspartner, som till exempel Kina, som står för alternativa erbjudanden och lösningar, säger han.

Det är ingen överdrift att påstå att hela det internationella biståndet befinner sig i ett slags identitetskris. Under perioden 2010–2012 minskade det traditionella biståndet från OECD-länderna, samtidigt som nya givare tillkommit. En av orsakerna är den ekonomiska krisen i västvärlden. En annan orsak är en ökad osäkerhet om utvecklingsbiståndets effekt, efter ett halvt århundrade. Länder som Nederländerna och Kanada – som i alla år länge hade samma givarfilosofi som Sverige – håller på att gå ifrån det traditionella gävobiståndet, och satsar istället på handelsstöd, demokratiinsatser och säkerhetsfrämjande åtgärder.

EU rekommenderar också att biståndsgivare ger mer pengar i stöd till den privata sektorn och till NGO:er. Även Sverige börjar inse åt vilket håll vinden blåser. Under Gunilla Carlssons (M) tid som biståndsminister öppnade Sverige för att ge mer stöd till icke-statliga aktörer: privata företag och civilsamhällets organisationer. Pengar till lån och garantier samt stöd till antikorrup­tion är senaste modet i biståndet.

Men biståndspolitik ändrar man inte så lätt, och statskramandet inom biståndet har fortsatt även under moderat styre. Fortfarande går långt mer än hälften av Sveriges biståndsmiljarder via regeringar.

– Ni lever på gamla meriter, men verkligheten håller på att springa ifrån er. Den tanzaniska staten, som ni så gärna stöder, är inte motorn i dagens utveckling, säger Rakesh Rajani. ✨

ASIEN

Maktkamp i

En konflikt mellan Japan och Kina om några öar i Östkinesiska havet har lett till ökade spänningar mellan länderna. I kampen om opinionen gäller det att ha rätt maktkampsberättelse, skriver **Linus Hagström**.

SEDAN 2000-TALETS BÖRJAN har relationerna mellan Japan och Kina återkommande varit ansträngda. Under senare år rör spänningarna framförallt en konflikt om de öar i Östkinesiska havet som heter Senkaku på japanska och Diaoyu på kinesiska. Ett annat vanligt tvisteämne är frågan hur ländernas gemensamma moderna historia ska tolkas.

Öarna är egentligen små och tillsynes obetydliga. I slutet av 1960-talet drog ett FN-organ slutsatsen att det kan fin-

nas stora gas- och oljefyndigheter i sediment runt öarna men att det vore förenat med stora kostnader att försöka utvinna dessa. Med tanke på de stora havsdjupen mellan öarna och Okinawa skulle det dessutom vara tekniskt invecklat att frakta eventuella fynd till Japan. I ljuset av hur långt historiska försoningsprocesser har kommit i Europa är det även besynnerligt att historiefrågan fortsätter att spöka snart 70 år efter andra världskrigets slut, trots otaliga japanska ursäkter.

Kinesiska kustbevakningsfartyg utanför Senkaku-öarna.

FOTO: THE ASAHI SHIMBUN / GETTY IMAGES

Öststasien

De upprepade konflikterna mellan Kina och Japan tolkas ofta som symtom på det maktskifte som Östasien just nu förmodas genomgå. En maktskiftesberättelse är troligen lätt att acceptera utifrån de mått på makt som vi är vana vid och som likställer makt med materiella resurser. Det råder ingen tvekan om att Kinas BNP och försvarsutgifter har ökat lavinartat under senare decennier och att Japan under samma period har upplevt en ekonomisk kräftgång som karakteriseras av låg tillväxt, stora budgetunderskott, deflation och därtill försvarsutgifter som alltså motsvarar cirka 1 procent av en sjunkande BNP.

DENNA BERÄTTELSE ÄR delvis rimlig. Genom att återkommande skicka kustbevakningsfartyg och militärflygplan till öarna är det tydligt att Kina nu utmanar japansk kontroll. Det är också rimligt att anta att den

kinesiska regimen aktivt försöker kalibrera styrkan i det folkliga missnöje som under senare år har riktats mot Japan, både med avseende på de omtvistade öarna och som reaktion på japanska ledares uttryck för historierevisionism. Japan framställs därför som ett offer i dubbel bemärkelse; landet utsätts för kinesiska aggressioner och används dessutom som politiskt redskap för att hålla ihop den växande stormakten.

Denna berättelse är dock allvarligt förenklad. Eftersom den missar att makt också utövas just genom spridningen av berättelser och andra idébaserade konstruktioner förbi-

Genom att återkommande skicka kustbevakningsfartyg och militärflygplan till öarna är det tydligt att Kina nu utmanar japansk kontroll.

ser den *sin egen* roll i maktkampen. Harvardprofessorn Joseph Nye har kallat förmågan att påverka andras förståelse av verkligheten för "mjuk makt". Då användningen av "hårdare" maktmedel oftast bara kan legitimeras om det finns en allmänt omhuldad föreställning av vad som utgör till exempel

ett hot kan mjuk makt ses som en förutsättning för den hårda makten. Under senare år har det visat sig att både Japan och Kina projicerar mjuk makt.

Upptakten till de senaste årens spänningar var en kollision mellan en kinesisk trålare och två japanska kustbevakningsfartyg nära de omtvistade öarna i september 2010. Krocken och

dess efterspel återgavs snart i en berättelse med just maktskifte – eller japansk svaghet och eftergivenhet och kinesisk aggressivitet – som huvudtema, inte minst i Japan. Detta trots att fakta i fallet inte nödvändigtvis ger denna berättelse tydligt stöd och att data inte är helt lättolkade.

ATT JAPANSKA MYNDIGHETER höll den kinesiske kaptenen häktad i mer än två veckor stred exempelvis mot tidigare praxis och kan tolkas som japansk upptrappning jämfört med tidigare fall. Incidenten kopplas också ofta ihop med Kinas arrestering av en grupp japanska affärsmän som hade förirrat sig in i en kinesisk militär zon och med ett avbrott i Kinas export av sällsynta jordartsmetaller. Bevisningen är dock mycket oklar. Händelsen placeras också i en bredare kontext där Kina sedan 2009 har beskrivits som mer och mer aggressivt självsäker – en tes som forskare under senare tid effektivt har vederlagt.

Om Japan inte uppenbart förlorade på incidenten, och om Kina fortsätter att bete sig ungefär lika aggressivt som under senare decennier, hur kan en berättelse om Japans svaghet och Kinas aggressivitet fortleva? Efter andra världskriget antog Japan en konstitution, vars nionde artikel förbjuder landet att använda vapenmakt annat än i självförsvar. Medan den japanska vänstern under efterkrigstiden har hyllat japansk "pacifism" som något exceptionellt, fortsätter delar av den japanska högern att >>

hävda att konstitutionens restriktioner förvandlar Japan till ett kastrerat och onormalt land.

I TAKT MED ATT BERÄTTELSEN om Japans oförmåga att försvara Senkaku har institutionaliserats har det blivit lättare för denna nationalistiska höger att få gehör för en politisk agenda präglad av författningsändring och upprustning. Det är dock ironiskt nog just jämförelsen mellan det "aggressiva", "totalitära" och "moderna" Kina och det "fredliga", "demokratiska" och "postmoderna" Japan som synes ge premiärminister Shinzo Abe *moralisk* rätt att genomföra denna agenda. Abes "proaktiva pacifism" handlar i grund och botten om att freden endast kan försvaras med mer vapenmakt.

Många upplever nog Abes säkerhetspolitiska mål och medel som rimliga och realistiska just eftersom berättelsen om Japans svaghet och Kinas aggressivitet i så stor omfattning accepteras som sann, i såväl Japan som omvärlden. Men Abes besök i december 2013 i den kontroversiella Yasukunihelgedomen i Tokyo – där minnet av japanska krigsdöda, inklusive dömda krigsförbrytare hedras – och återkommande uttalanden som osar av historierevisionism från Abe och hans närmast förtrogna, bidrar samtidigt till att vissa börjar ifrågasätta Abes politiska motiv.

KINESISKA LEDARE FÖRSÖKER NU appellera till omvärlden genom att lovorda Tyskland för hur landet har förvaltat sitt historiska arv, och genom att varna för att Japan militariserar på samma sätt som under andra världskriget, när Kina var del av den allierade sidan och Japan, Tyskland och Italien bildade axelmakterna. Den maktkamp som pågår i Östasien kan utan tvivel ses som en kamp om vilken verklighetsbeskrivning som ska råda. Den japanska berättelsen har hittills varit mest framgångsrik – kanske för att den står i närmare samklang med ledande berättelser i USA och Europa. Samtidigt riskerar båda ländernas försök att utöva mjuk makt bli kontraproduktiva om den här kampen fortsätter.

Genom att istället erkänna att Japan har en territorielltvist med Kina, och genom att hänföra denna till den internationella domstolen i Haag, skulle Japan kunna *bevisa* sina påstått fredliga, demokratiska och postmoderna kvaliteter. En sådan policyändring skulle i ett slag vinna Japan mängder av mjuk makt. Och om Kina accepterade en sådan lösning skulle omvärlden få svårt att hålla fast vid berättelsen om kinesisk aggressivitet, och därmed skulle även Kinas mjuka makt öka. Oavsett domstolsutslag kunde sådana policyförändringar lägga grunden för en mer fredlig maktbalans i Östasien. ✨

MELLANÖSTERN

Israel riskerar ökad isolering

Israel överskattar sin internationella ställning.

Risken ökar att landet alltmer isoleras, skriver

Lars Gunnar Erlandson.

I ISRAEL ÄR DET INGEN brist på politisk analys, ingen brist på historiker, samhällsvetare och forskningsinstitut som vid sidan av villiga eller ovilliga politiker borrar sig ned i den långvariga och svårlösta konflikten mellan israeler och palestinier. Minst sagt uppförande i sin analys och i sin genomgång av motiv för en annan ordning än den nuvarande är ett antal unga forskare som verkar i det relativt nystartade institutet Molad – Center for the Renewal of Israeli Democracy, startat med hjälp av den förre talmannen i knesset Avraham Burg. Institutet kallar sig oberoende men har klar lutning i liberal riktning. Molad publicerade nyligen en cirka 70-sidig rapport: *"Alliance in Crisis – Israel's Standing in the World and the Question of Isolation"*. Föga överraskande är det åt den alltmer expanderande bosättningspolitikens effekter som rapporten ägnar stort utrymme.

– Expansionen av bosättningar som tenderar att öka kan på längre sikt utgöra det viktigaste skälet för en mycket riskabel israelisk isolering. Det är beklagligt att regeringen ignorerar det som håller på att hända och det är allvarligt, säger Avishai Ben Sasson-Gordis, forskare och analytiker vid institutet Molad när jag träffar honom i Jersusalem.

ENLIGT DEN ISRAELISKA statistikbyrån Israel Central Bureau of Statistics fanns strax över 400 000 bosättare i omkring 120 bosättningar på Västbanken, Golanområdet eller i östra Jerusalem år 2012 och utbyggnaden fortsätter. Därtill kommer något hundratal mindre så kallade outposts som inte godkännts av den israeliska regeringen.

Inför den israeliske premiärministern Benjamin Netanyahus möte med president Barack Obama i Vita huset i början

av mars irriterade den amerikanske presidenten israelerna genom att vara mera tydlig än tidigare i sin kritik mot bosättingarna. I en intervju sa Obama: "Vi har sett att bosättningsbyggandet har ökat i en alltmera aggressiv takt under de senaste åren." Den ideologiska skillnaden mellan Obama och Netanyahu är stor och personkemin är heller inte den bästa. Genom att Netanyahu mycket aktivt stödde Obamas motståndare Mitt Romney under presidentvals kampanjen i USA 2012 ledde det till att ytterligare kyla ned relationerna. På palestinsk sida är presidenten Mahmoud Abbas närmast anonym i det internationella umgänget. Yassir Arafat var en enmansshow som talade för varan och som på gott och ont kunde föra fram palestiniernas talan och som därtill vågade ta viktiga steg för att påbörja normaliserade kontakter med israelerna. Men han bedömde buden från USA och Israel som omöjliga att "sälja" till sina undersåtar när president Clinton gjorde närmast desperata försök att nå en lösning år 2000.

FÄRDPLANER OCH NYA FÖRSLAG har lagts fram och förkastats sedan dess, men det har inte hindrat USA från att återuppväcka den ständigt avsmnade eller dödförklarade fredsprocessen. Förra året plockade den amerikanske utrikesministern John Kerry fram en budkavle som så många av hans företrädare misslyckats med att föra i mål. Han gjorde 30 resor under nio månader för att hitta nya vägar mot fred i den minerade terrängen. Men Kerry har tvingats till andra åtaganden under vårmånaderna och inte odelat kunnat ägna sig åt Israel och Palestina. Ukraina, Krim och en alltmera maktsugen Putin kom emellan. Det främsta skälet till att medlingsprocessen avbröts var otvivelaktigt den aviserade försoningen

Israeliska bosättare demonstrerar för en fortsatt expansion av bosättningar på Västbanken.

FOTO: JIM HOLLANDER/EPA

mellan Hamas i Gaza och PLO på Västbanken. Varken Israel eller USA vill ha med Hamas att göra. När tidsfristen löpte ut för Kerrys medling i slutet av april var det därför inte överraskande att Obama annonserade att nu blir det paus i samtalen. Allt tyder på att den pausen kan bli långvarig.

Dessutom försvåras medlingsprocessen av den aviserade försoningen mellan Hamas i Gaza och PLO på Västbanken. När tidsfristen löpte ut för Kerrys medling i slutet av april sa Obama föga oväntat: "Låt oss ta en paus i samtalen."

Uppenbara risker finns för att Israel blir politiskt isolerat om den nuvarande regeringen och regeringar som följer fortsätter att ignorera internationell lag och i ökad takt bygger och bygger på ockuperad mark, det fastslår Molad i sin rapport. Israel är i flera avseenden att betraktas som ett västland – inte minst ekonomiskt och teknologiskt. Den stora skillnaden mellan Israel och västvärlden är att Israel enbart har arabiska grannar, varav flertalet är Israels fiender. Israel har ett mycket begränsat handelsutbyte med grannländerna. Huvudparten av all export och import måste ske sjövägen eller med flyg. Att en omfattande ekonomisk bojkott på kort sikt skulle riktas mot Israel från västvärlden ser Molad som tämligen osannolik. Men fler och fler stöder bojkottkrav av produkter som tillverkas i de ockuperade områdena.

ISRAELS GEOGRAFISKA LÄGE har inneburit kulturell isolering. Försök till kulturutbyte med arabiska grannar har oftast misslyckats. När en eller annan kulturperson i västvärlden undviker resor till Israel blir det rubriker. I motsvarande grad finns kulturinstitutioner och akademiska säten i väst som visar restriktivitet när det gäller att ta emot israeler. Oftast är det bosättningspolitiken och ockupationen av palestinsk mark som anges som orsak.

Molads rapport visar en tydlig kontrast som medverkar till Israels isolering. Den arabiska gemenskapen inom Arabförbundet består av 22 länder, de islamiska ländernas samarbetsorganisation Organization of Islamic Cooperation består av 56 länder

och de alliansfria länderna är 118. Ensam står staten Israel utan ideologiskt besläktade eller geografiskt närbelägna bundsförvant. Ofta blockerar länder i varierande fientliga blockbildningar Israels internationella deltagande. Fram till år 2000 svävade Israel

ännu mera fritt i det internationella diplomatiska umgänget, men fick då trots sin geografiska position i Mellanöstern temporärt plats i den gruppering som kallas Western European and Others Group (WEOG) i FN-sammanhang. Dessutom är Israel medlem av OECD sedan 2010.

Israel har ofta överskattat sin internationella ställning och underskattat de

potentiella skador som kan uppstå i relationerna med USA och europeiska länder. Israel riskerar att tvingas betala ett högt pris såväl ekonomiskt som diplomatiskt om inte den politiska inriktningen förändras. När kriser uppstår med väst har Israel demonstrerat en annan tendens under det senaste årtiondet, skriver Molad i sin analys. Israel har som motdrag vid sidan av USA och EU satsat på andra länder och områden i sin utrikespolitik: Centraleuropa, Sydamerika, Indien och Kina. Israel svarar regelmässigt sina kritiker med att allt tal om ökad isolering är nonsens. Istället försöker utrikesdepartementet genom aktiv propaganda visa motsatsen.

EN FAKTOR SOM MEDVERKAR till att den allmänpolitiska situationen i Israel försämrats är den oro som pågår i grannländerna. Osäkerheten fortsätter i Egypten även om det fredsavtal som finns med Israel inte ifrågasatts av de maktavare som följt sedan Hosni Mubarak störtades 2011. Revolten i Syrien påverkar i hög grad Israel. Därtill visar det palestinska ledarskapet stora svagheter och inre splittring, vilket anförts av Israel som en viktig faktor till att en varaktig fred är avlägsen.

Min slutfråga vid mötet med Avishai Ben Sasson-Gordis från Molad handlar om hans syn på en framtida lösning. Kan vi överhuvudtaget skönja hopp om försoning i en närbelägen framtid?

– Det kan inte vara en fråga om att hoppas. Det måste ske en lösning. Vi måste se till att det sker, säger den unge israeliske forskaren. 🌱

Israel svarar regelmässigt sina kritiker med att allt tal om ökad isolering är nonsens.

Ställ skolan mitt i byn

O m jag idag ville gå in i politiken och göra det för att så småningom nå toppen, vilken fråga skulle jag satsa på? Vilket sakområde ligger centralt i den politiska debatten?

Centralt på det sätt som pensionsfrågan var under 1950-talet. Som energiförsörjningen var under 1970-talet. Eller som löntagarfonder och ägande var under 1970- och 80-talen. För att inte tala om den långdragna frågan om vilken ekonomisk modell som skulle tillämpas – normer eller Keynes – under 1980-talet.

På dessa fält kunde man göra sig ett namn, ingå i programskrivargrupper, bli talesperson och avancera upp i partihierarkin. Och till slut bli en tung politiker.

Men idag ser jag inget sådant område – om inte färdigheter på sociala medier ska räknas. Däremot vet jag vad som borde sysselsätta dem, de med seriösa politikerdrömmar: SKOLAN. Just det, skrivet med stora bokstäver.

SKOLAN VAR EN GÅNG DET VERKLIGA prestigeområdet. För hundra år sedan ville både liberaler och socialdemokrater reformera och bygga ut skolväsendet. Fridtjuv Berg och Arthur Engberg är två namn med tyngd och respekt. Skolans betydelse kan ses i de byggnader som då uppfördes – stora, tegelborgar med imponerande trapphus à la palats. Och dess ryggrad var lärarna, en grupp som hade både prestige och politiskt inflytande.

Efter 1945 skulle de stora skolreformerna genomföras. Fast då hade ett nytt uppdrag lagts till det gamla, det som gällde kunskaper och färdigheter: skolan skulle fostra demokrater. Inget fel på det. Fel blev det först när entusiasmen för skolan övergick i utopism. Det var ingen hejd på förväntningarna, skolan byggdes på med de bästa stämningarnas längtan. Så högt blev bygget att det kapsejsade.

Och i spillrorna av det bygget står elever och lärare idag. Och bredvid dem står en allt högljuddare föräldrahop som kräver allt åt just den egna telningen. Det är något av timme noll för den svenska skolan.

Tyvärr har detta mest gjort politikerna nervösa. Och så tillgriper de sina standardmetoder: mer pengar.

Svensk skola 2014 behöver inte mer pengar. Den behöver mer tankeverksamhet. Och mer ödmjukhet.

VAD VILL VI MED SKOLAN? Den grundläggande frågan behöver ställas igen som för hundra år sedan.

Jag föreställer mig att just en sådan stor och vid fråga borde locka den som har ambitionen att sätta avtryck i politiken. Den som tar sig an skolfrågan behöver vara slagttålig och osentimental men framförallt ha en tydlig politisk vision, ett mål att sträva efter.

Det kan formuleras storslaget: att ställa skolan mitt i byn. Det vill säga att återge skolan auktoritet.

Själv skulle jag formulera målet: att varje ny generation kan mer och presterar bättre än den föregående. Om det sedan mäts i Pisa eller med inhemska provtagningar må vara. Vår egen erfarenhet är också en mätsticka. Nu säger den ledsamt nog att det går åt fel håll.

Lika ledsamt är att behöva konstatera att det faktiskt var bättre förr.

För den fingerfärdige går det dessutom att föra in dagens modeord – jobben – i skolvisionen. För fler jobb och fler anställda förutsätter att människor kan något, att de både har faktakunskaper och klarar att lösa problem. Att de helt enkelt kan bli lönsamma i hård konkurrens.

Sveriges ekonomiska framtid beror i hög grad på SKOLAN. ✨

Barbro Hedvall är journalist och författare

I korthet

INSPEL

Agda, 87 år, har brutit höften och hamnat på mitt sjukhus. För att bäst göra min läkargärning – bota, lindra och trösta – krävs att jag först sätter mig in i ett ospecificerat antal lösblad, att jag flyhänt förmår hantera åtminstone fem journalsystem och sjukhusets intranät. I varje journal döljer sig både unik och överlappande, ofta livsviktig men aldrig fullständig information.

Svenska läkare ägnar alltmer tid "framför datorn" och tro sjuutton, det. Att navigera i en föråldrad, komplex digital miljö i separata journalsystem tar sin rundliga tid. Slarv kan orsaka lidande, Agda riskerar att komma till skada.

Men att reformera svensk vård-IT skulle vara ett besvärligt, tidsödande, sannolikt otacksamt arbete. Jag är därför inte förvånad över att socialminister och KD-ledaren Göran Hägglund hellre talar om mer konkret teknik, som projektet "Hälsa för mig". Planen är att alla patienter digitalt ska ges tillgång till exempelvis journalhandlingar, läkemedelslistor, vaccinationer från både privata och offentliga utförare. Arbetet drivs av e-hälsomyndigheten och socialdepartementet, pengar finns avsatta. Ett syfte är att "säkerställa att informationen följer mig som patient oavsett vilken vårdgivare jag möter" enligt ministern i en intervju i Computer Sweden.

Kristdemokraternas förenar i "Hälsa för mig" därmed en ideologisk övertygelse om att patienten är den mest lämpliga lagringsstation för medicinsk information. Samtidigt rundas landstingen som, oräkneliga visioner och miljarder till trots, aldrig åstadkommit något verkligt sammanhållet journalsystem.

Jag har inget principiellt emot att patienter tar del av sjukvårdens journalföring, digitalt eller på annat vis. Ur min synvinkel blir "Hälsa för mig" bara ett sjätte system att förhålla sig till, också det ofullständigt. I förlängningen därmed till mer tid "framför datorn" och mindre tid över för Agda.

Anne Brynolf

Det gick för fort i Ukraina

Inbördeskriget är nära i Ukraina och krig mellan Ryssland och Ukraina ett troligt framtidsscenario. Det anser en majoritet (65 procent respektive 77 procent i vardera frågan) av 1602 ryssar som i slutet av april var med i en enkät gjord av opinionsinstitutet Levada i Moskva.

Hur kan det ha gått så? Är det för att Vladimir Putin har blåst på känslorna? Eller var det ett under att det inte skedde tidigare?

Att Ukraina skildes från Ryssland 1991 var olagligt, säger nu Putin. Javisst. Och skedde kanske Sovjets fall på ett lagligt sätt? Nej, det var tre rebeller – Boris Jeltsin från Ryssland, Leonid Kravtjuk från Ukraina och Stanislav Sjusjkevitj från Vitryssland – som tillsammans bröt sig ur Sovjetunionen och därmed förintade den staten.

Nationalistisk eufori och socialt kaos följde. All energi gick åt att skaffa mat för dagen. Vem hann sörja att imperiet störtat samman, även om också ryska liberaler tyckte att det var konstigt att Ukraina skulle vara utlandet.

Ryssarna hade en klar identitet och en nationell kultur. Vad var Ukrainas? Som korrespondent i Moskva hösten 1992 ackrediterade jag mig också i Kiev. Fanns det en ukrainsk estetik? var min första fråga. Dem jag frågade började genast tala om nationalkaraktärer. Vad hade det med estetik och smak att göra?

Ukrainarna var milda och hade "kvinnliga" egenskaper, berättade sociologerna i Kiev. De var konservativa, passiva och kompromissvilliga. Som man brukade säga i

**Självständighetstorget i Kiev.
Fana för högerextrema rörelsen
Svoboda i förgrunden.**

FOTO: GUSTAV SJÖHOLM/TT NYHETSBYRÅN

Moskva: de gjorde vad de blev tillsagda. Därför trodde inte dessa sociologer att det skulle bli krig mellan Ryssland och Ukraina. Då, 1994.

Och vilka var vilka? De begåvade ukrainarna hade alltid sökt sig till Moskva. De mindre lyckade ryssarna däremot till Ukraina.

Men när jag ville fråga om nationsbygge blev sociologerna allvarliga. Det var en känslig fråga. Så känslig att man inte hade vågat ställa den, för att inte väcka den björn som sover.

Det var klart att eftersom den kommunistiske mittenmannen Leonid Kravtjuk blev Ukrainas president gick nationsbygget långsamt. Hade nationalistledaren Vjatjeslav Tjornovil vunnit presidentvalet hade det varit

en annan sak. Tjornovil, som kom från Lviv, hade suttit många år i fängelse. Med honom som ledare hade det blivit en klarare inriktning men fler konflikter. Nu grävdes de ned.

Och samhällsandan, var fanns den? Jo, på Majdan, där studenter så småningom samlade en hel befolkning kring sig – två gånger. Men räcker det för att skapa en medborgaranda om ledarna inte kan leda, utan bara vill berika sig själva?

Det hade behövts tid. Tid för tillvänjning, tid för att förvalta den självständighet inte alla bett om, men så småningom började uppskatta.

Frågan är om Ukraina nu hinner bli en stat, innan det provoceras att spricka helt.

Disa Håstad

LIV PÅ MARS? VEM BRYR SIG?

Att avfärda högtintelligenta maskiner kan vara vårt värsta misstag någonsin. Det var budskapet i en artikel som publicerades i *Huffington Post* i april. För den som sett Matrixfilmerna låter det oroväckande. I synnerhet som artikeln undertecknats av några av världens främsta experter inom området: Stephen Hawking, AI-experten Stuart Russell samt Max Tegmark och Nobelpristagaren Frank Wilczek, båda professorer i fysik vid MIT.

Men de är knappast ensamma. Räck upp en hand den som läst en framtidskildring där världen blir bättre? Från Cormac McCarthy's *Vägen till Dmitrij Gluchovskij's Metro 2033* är det post-apokalyps – med eller utan zombier – som präglar framtidsvisionerna.

Frågan är vad detta säger om våra verkliga framtidsvisioner. Är det bästa vi kan hoppas på att undvika en katastrof? Eller finns det några idéer om hur något skulle kunna bli bättre?

Ätminstone tycks nya teknologier när de dyker upp på radarn oftare framställas som hot, snarare än möjligheter. Robottekniken utvecklas nu i rasande fart (se *Axess* nr 3/2014). Och de frågor som ställs är: Kommer de att ta våra jobb? Kommer de att ta över världen helt? Först i andra hand undrar vi: Hur kan vi använda dem för att göra livet bekvämare och bättre?

Kanske är framtidsdystopierna – liksom deckarvurmen – bara ett tecken på att vi har det väldigt bra? En gnutta skräck och mörker i en annars ganska ljus tillvaro.

I själva verket har framtiden, under ganska lång tid nu, faktiskt blivit ljusare. Den stora berättelsen under de senaste 50 åren är den om hur allt fler människor kommit att leva materiellt drägliga liv. Till stor del tack vare teknologiska framsteg.

Men det finns också de som ser ett problem med dystopierna. Varifrån ska idéerna

om en bättre framtid komma om de inte kommer från litteraturen? Science fiction-författaren Neal Stephenson är en av de som menar att bristen på positiva framtidskildringar utgör ett problem för samhället och vetenskapen. I höst publiceras hans antologi *Hieroglyph. Stories and Visions for a Better Future*.

Frågan är dock om de teknologiska visionerna inte glömmet en sak – människan. Visst kan man tänka sig en framtid där det är möjligt att bo på Mars – men vem vill göra det?

Dagens mobiltelefoner är många gånger kraftigare än forna tiders stordatorer. Och vi använder dem till – att titta på bilder av gulliga katter eller lajka andras fredagsmys och träningsuppdateringar. Tekniken utvecklas i exponentiell takt men vi människor, tja vi tycks fortfarande vara rätt nöjda med att samlas kring ett stycke grillat kött.

Maria Eriksson

Av Göran Hägg

Familjen som ägde Florens

Bankirsläkten Medici är framförallt känd som Florens främsta kultur-mecenater. Men hur de byggde upp sin förmögenhet och politiska makt är en fascinerande historia.

Den store schweiziske kulturhistorikern Jacob Burckhardt skrev i sin berömda bok *Renässanskulturen i Italien från 1860*:

”Om man söker analysera den trollmakt med vilken familjen Medici under 1400-talet, särskilt Cosimo den äldre (död 1464) och Lorenzo il magnifico (död 1492), påverkade Florens och sina samtida överhuvudtaget, så är det istället för all politik deras ledande roll på den dåvarande bildningens område som haft störst betydelse.”

Det var enligt Burckhardt detta som gjorde Cosimo de' Medici och hans ättlingar till furstar och härskare fastän de inte upprätthöll något politiskt ämbete.

Sådant händer tyvärr inte i verkligheten.

Sanningen om den Mediciska maktutövningen under den period som Burckhardt talar om är helt enkelt att familjen via sin bank kontrollerade en så stor del av republiken Florens näringsliv att de i praktiken ägde staten, även om man låtsades att politiskt tillsatta ämbetsmän utövade makten.

Att de två av Burckhardt nämnda familjemedlemmarna också var stora genier på det kulturella området är en annan sak – beundransvärd och unik men något helt annat än tanken att det skulle haft den minsta betydelse för deras makt. Historien om hur de hamnade i denna maktposition är mindre känd, men nog så fascinerande.

Förmögenheten skapades av Cosimos far Giovanni di Bicci de' Medici, född i Florens år 1360. Bicci var farfaderns öknamn. De' Medici är inget adligt namn utan betyder, utan att man vet bakgrunden, ”läkarfamiljen”.

Vi vet inget om Giovannis tidiga liv eller ens hur han såg ut. Det porträtt som ibland visas är en senare fantasibild baserad på ryktet att han precis som många av sina efterkommande ska ha varit påfallande ful. Han måste emellertid ha varit en genial ekonom. Därtill utrustad med formidabel tur.

Den första lyckträffen kom när han i början av 1380-talet antogs som kontorist hos en avlägsen släkting, Vieri de' Medici. Denne hade etablerat sig som bankir i Florens finanskvarter men hade även filialer i Rom och andra städer.

Giovannis andra lyckträff var giftermålet med Piccarda Bueri 1385. Hennes hemgift om 1 500 floriner, uppåt halvannan miljon i vårt penningvärde, satte honom i stånd att köpa in sig som delägare i Romfilialen vars direktör han blev samma år. Piccarda nedkom 1389 med tvillingar, varav bara Cosimo överlevde. Lillebror Lorenzo föddes 1395 men stod hela tiden i skuggan av Cosimo.

En tredje lycklig slump var att Vieris söner var minderåriga när han av åldersskäl tvingades avyttra sina kontor 1393. Giovanni de' Medici förvärvade Romfilialen med hjälp av en minoritetsägare, Benedetto de' Bardi. Den egentliga Medicibanken var född. Något förvånande lämnade han emellertid Rom 1397 och flyttade banken till Florens.

Efter flytten etablerades istället en ny filial för affärerna i Rom med Bardi som lokal ledare. Filialer i Neapel och Venedig grundades strax efteråt. Flera följde.

I Florens hamnade kontanthanteringen i en liten lokal i en bottenvåning nära Ponte Vecchio och Piazza della Signoria. Inget utmärker platsen idag, men det måste röra sig om det sneda huset i högra hörnet om man från Via Porta Rossa blickar mot mynningen av Via dell'Arte della Lana. Huset ser påfallande gammalt ut, men det är förstås svårt att avgöra hur mycket som verkligen stammar från den tid vi talar om. Men helt omöjligt är det inte att de första Medicibankirerna opererade i de valv som i skrivande stund rymmer modebutiken Miss Trench.

Men koncernens huvudkontor fanns alltid i Giovannis bostad, som till en början befann sig vid dagens Via Cavour, nära den plats där hans son Cosimo senare skulle uppföra sitt palats.

En dåtida bank liknade inte en nutida. In- och utlåning var sällsynt. Tagande av ränta var förbjudet för kristna, precis som det än idag är för »

”

*Men helt omöjligt är
det inte att de första
Medicibankirerna
opererade i de valv
som i skrivande
stund rymmer
modebutiken
Miss Trench.*

Cosimo Medici den äldre.
FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

rätttrogna muslimer. Man kunde kringgå förbudet, men riskerna var ändå oerhörda. De som behövde stora krediter var krigande furstar. Men den kung som vunnit kriget struntade i att betala. Förloraren kunde inte. Att banker ibland ändå gav lån till furstar berodde främst på att dessa krävde det för att inom sina domäner tillåta den verksamhet bankirerna egentligen ville bedriva. Kyrkoledare var säkrare investeringar men mindre villiga att medverka till dödssynd.

En bank förmedlade istället betalningar och tjänade på växlingsprocedurer.

För att tryggt kunna utföra transaktionerna var ett nät av filialer eller ombud nödvändigt. Giovanni skapade en organisation av i teorin självständiga lokalbanker. Han ägde själv en överväldigande majoritet i huvudkontoret. Detta ägde i sin tur majoritet i de i teorin självständiga filialbankerna.

Konsthistorikerna har aldrig undrat över varifrån Medicis pengar kom. Ekonomerna har, sedan firmans bokföring återfunnits, knappast orkat titta upp från balansräkningar och växelkurser för att fråga sig vad de egentligen berättar. De går vilse i ett myller av enstaka affärsåtaganden som handel med mandlar eller import av en giraff för hertiginnan av Burgunds räkning. Men även om sådant förekom var det av föga betydelse.

Med viss möda kan man med hjälp av förefintliga studier ändå räkna ut vad som pågick. Något förenklat kan man säga att Medicibanken sålde ull och salighet.

Den dominerande kunden var kyrkan. Den allt överskuggande vinstmaskinen var den romerska filialen, som stod för nästan två tredjedelar av koncernens vinst och följde med påven på hans resor.

Påven hade svårt att komma åt sina inkomster. Från avlägsna länder som Sverige och England betalades en speciell skatt, peterspenningen. Men framförallt skulle nya biskopar, abbotar och prelater betala avgifter motsvarande en tredjedel av den beräknade inkomsten av stiftet eller ämbetet det första året. Ärkebiskopsdömena i Canterbury eller Köln kostade 10 000 floriner styck. Men även mindre stift kunde vara mycket dyra, liksom större kloster eller höga poster vid domkapiteln. De svenska stiftet var dock påfallande billiga med 1 000 floriner för Uppsala och 660 för Linköping. Växjö gick för futtiga 50 floriner.

Men värdetransporter genom Europa var svåra eller omöjliga. Rövarer och rovriddare lurade utefter vägen. En motpåve satt i Avignon och lade beslag på vad han kunde.

Emellertid var det inte bara påven som hade problem med sin fakturering. I England och Nord-europa producerades ull som importerades till väverierna i Florens och på andra håll i Italien. De engelska godsägarna eller de köpmän som köpte upp ullen på plats måste få betalt av de italienska vävarna, som hade precis lika svårt att skicka mynt genom Europa.

Det var detta problem som de florentinska bankerna kunde lösa. Starkt förenklat innebar det att när en leverans av ull anlät till Italien betalade väveriet 50 floriner till en italiensk bank. Denna skickade en betalorder till sin betrodda kontakt

eller filial i Brügge, Lübeck eller London som fick dra värdet av 50 floriner från kontot och betala leverantören – till en kurs som så gott som alltid var mindre förmånlig än den skulle varit i Rom eller Florens. Även om valutorna i verkligheten varit likvärdiga fick leverantören istället kanske 40 eller 45 pund – och var förmodligen glad att trots allt få betalt. Samtidigt skulle en biskop tillträda i Wells eller Växjö. Påven skickade utnämningssbulla och invigt band med den italienska bankens kurirpost till ombudet eller filialen i Brügge, Lübeck eller London. Biskopen betalade 50 pund till filialen, som i sin tur skickade en betalorder till den italienska banken att dra värdet av 50 pund från deras konto och överlämna till påven eller snarare överföra till dennes konto i banken – till en kurs som så gott som alltid visade sig mindre förmånlig än den skulle varit i Brügge eller London. Påven fick 40 eller som bäst 45 floriner, vilket ändå verkade som ett trolleri med tanke på den långa och farofyllda väg pengarna tycktes ha färdats. Detta var den verkliga trollmakt som Medici kunde utöva i sin samtid.

I praktiken var förloppet förstås långt mer komplicerat.

Naturligtvis motsvarades inte den ena affären av den andra på detta sätt. Förutom ull ingick förstås mindre partier av andra nordliga varor. Lutfisk från Norge skeppades till hela Sydeuropa och åts, särskilt i fastetider, som *baccalà* eller *stoccafisso*. Biskopens skatteinkomster i Växjö utgick i smör och ekorrskins som skickades till Lübeck, där de kunde säljas och förvandlas till lübska mark eller rhenska gulden hos den Hansaköpmann som fungerade som Medicis korrespondent på platsen. Åt andra hållet levererades förstås utom påvliga bullor och band också en och annan sydlig specialitet som färgade tyger, vin eller mandel till England och Sverige. Utom påven hade även prelater vid påvehovet inkomster i fjärran land som de ville få ut i Rom. Flera banker och köpmän kunde vara involverade. Om Florenskontoret tog emot vävarguldet, betalade Romfilialen ut påvepengarna. Och bankernas tillgodohavanden måste förstås clearas rättvist på något sätt.

Å andra sidan kan man förstås beskriva affären än mer förenklat som att väveriet på det italienska kontoret betalar in 50 floriner vid det ena bordet, varpå påven hämtar ut 40 vid det andra, medan 10 hamnar i kassakistan bakom. På det nordeuropeiska kontoret betalar biskopen 50 pund och färdägaren får 40, och 10 pund stannar i kassan. Bankiern tjänar 20 procent på vartdera stället.

Men till en början var Giovanni bara en av flera bankirer som betjänade påven. Den fjärde lyckträffen var mötet med kardinal Cossa, den blivande "sjörövarpåven", när denne var påvlig guvernör i Bologna 1402. Efter diverse förvecklingar lyckades Cossa bli vald till påve 1410 under namnet Johannes XXIII, medan de avsatta Rom- och Avignonpåvarna framhärskade förskansade i periferin. Medici hade sponsrat hans karriär och lånade nu honom pengar för att erövra Rom.

En god investering.

Johannes XXIII gav Medicibanken en unik

”

Med viss möda kan man med hjälp av förefintliga studier ändå räkna ut vad som pågick. Något förenklat kan man säga att Medici-banken sålde ull och salighet.

Palazzo Medici.
FOTO: FOTONAUTS INC

”

Utom påven hade även prelater vid påvehovet inkomster i fjärran land som de ville få ut i Rom. Flera banker och köpmän kunde vara involverade.

ställning. Dels fick man monopol på förmedlingen av ämbetsavgifter, så att bullor och band enbart kunde lösas hos Medicis ombud på olika platser. Dels fick man sköta indrivningen av påvliga skatter och förmedla pengarna med de magiska metoder man förfogade över. Dels förvandlades den påvliga skattkammaren i praktiken till ett gigantiskt tillgodohavande i Romkontorets bokföring. Med en dylik summa i balansräkningen var de ekonomiska möjligheterna närmast gränslösa, även om man hela tiden måste vara beredd att betala påvens räkningar hemma eller på resa tillsammans.

Tyvärr blev Johannes XXIII redan 1415 avsatt av ett kyrkomöte samt fängslad för kätteri, handel med kyrkliga ämbeten, sexmissbruk med 200 nunnor och andra damer samt, mer originellt i genren, sjöröveri.

Han var ingen extremt förandligad prästman, men en duglig administratör. För Medici hade han varit en gudagåva. Giovanni och Cosimo betalade en avsevärd lösesumma och gav honom en fristad i Florens. När han avled beställde man av

Michelozzo och Donatello en fantastisk gravvård i baptisteriet. Ett monument i brons över bankens trofasthet mot goda kunder. Samtidigt försonades man med efterträdaren Martinus V. När denne 1420 följde av bankkontoret tågat in i Rom återfick man samma monopol som man haft under Johannes.

Samma år överlämnade Giovanni formellt ägarmakten till sönerna, med Cosimo som verklig ledare. Familjen torde redan då ha varit rikast i staden, snart också i världen. Enligt skattelängderna från Cosimos tid stod han och hans familj för en allt överskuggande andel av statens intäkter. Detta även fransett enormt skattefusk och det faktum att taxeringen inte innefattade verkliga inkomster utan bara låga schablonvärden för inkomstkällorna. Romkontoret var nolltaxerat.

Det var således meningslöst att göra politik i staden eller träffa avtal med republiken Florens utan att inhämta Medicis syn på saken.

Banken varade och hade makten i fem generationer. Familjen mycket längre. Men hur det trollet gick till är en annan historia. ✨

Av Fredrik
Ekelund

I det vackra spelets land

Trycket på Brasilien att vinna fotbolls-VM är enormt. Ett misslyckande riskerar att leda till socialt och politiskt kaos.

2

Brasilien avskaffade slaveriet 1888 och året efter proklamerades republik; efter en lång, kolonial historia och knappt sjuttio år som egen nation tog man sina första riktiga steg in i moderniteten. De befriade slaverna lämnade kaffeplantagerna och drogs mot de stora städerna, landet öppnades för utländskt kapital och immigranter från alla

världens hörn drogs till Brasilien. Tyskar, portugiser, italienare men framförallt engelsmän kom att spela en viktig roll. Även om makten över ekonomin låg hos de inhemska kaffebaronerna, var det engelsmännen som genom lån och investeringar kom att spela den avgörande rollen när industrialismen utvecklades och det var bland dessa engelsmän, i São Paulo och Rio, som fotbollen introducerades i Brasilien; den föddes som ett slags korpfboll mellan engelskägda företag och när det drog

Fredrik Ekelund är författare.

FOTO: TONY BURNS / GETTY IMAGES

ihop sig till match vajade den engelska fanan bredvid planen. Det var som med hästpolo och cricket, en exklusiv sysselsättning enbart för vita.

Mannen bakom introduktionen av den nya sporten hette Charles Miller. Han var son till John Miller, tjänsteman vid São Paulo Railway, en skotte som kom till São Paulo 1874, samma år som Charles föddes. Som tioåring skickades sonen till England för studier och när han kom tillbaka till São Paulo 1894 efter tio års skolgång i Southampton gjorde han det med stora kunskaper om det spel han hade förälskat sig i och han började sprida dessa bland sina vänner inom den engelska kolonin i São Paulo. Charles Miller anses ha varit en gentleman av bästa slag, en varm och nyfiken person som också var utrustad med stor organisatorisk talang och det var under hans entusiastiska ledarskap i São Paulo som de första klubbarna sköt upp ur marken som svampar. Men inte bara det, Miller var själv en mycket duktig spelare och, ironiskt nog – om man får tro vittnesmålen från den tiden – långt mer brasiliansk än brittisk i sin spelstil. Han ska ha varit en utsökt tekniker och inför en match med sitt lag i England, St. Mary's (sedermera Southampton FC), lär rektorn vid hans skola ha sagt följande till lagets tränare: "Här på skolan har vi ett antal grabbar som har talang för fotboll, framför allt en som heter Charles Miller, han kom från Brasilien och verkar vara född till det här spelet. Det är en sällsynt talang, ett riktigt guldkorn.

Han är född anfallare och jag rekommenderar er att ta med honom i laget. Ni kommer inte att ångra er."¹

Efter hand som fotbollen utvecklades i Brasilien började man även plocka in inhemska spelare i lagen men det handlade enbart om folk ur den vita, brasilianska eliten. Fotbollen blev allt mer populär, den blev *chic* och de fina damerna ur Rios societet började dras till matcherna. Rodden, som fram till dess varit den stora sporten inom den brasilianska överklassen, fick plötsligt konkurrens. Roddarna betraktade sig som ett slags maskulinitetens härförare och såg ner på fotbollsspelarna, de förment effeminerade fjantar som sprang efter en boll. Roddens, liksom cricketens, sociala roll var att exkludera, fotbollens kom att bli den motsatta, att föra människor samman över ras- och klassgränser.

Det tog emellertid tid. Rasismen var stark och när svarta spelare till sist släpptes in i lagen kunde det hända att de smorde in sig med mjöl i ansiktet för att se så vita ut som möjligt. Eller för att tala med den brasilianske sociologen Mauricio Murad: "Fotbollen var både rasistisk och elitistisk från att den introducerades i Brasilien 1894, det var som skapade den ett våld kring sig redan från början när man förbjöd de svarta och de fattiga att ta del i spelet."² Murad menar dessutom att det var just detta som hjälpte till att skapa den typiska brasilianska spelstilen, det som sedermera kom att kallas för *o jogo bonito* (det vackra spelet): "När man började spela fotboll hos oss var det strängeligen förbjudet för de svarta att tacklas, fälla eller spela hårt mot de vita motståndarna. Inträffade det ägde de andra spelarna, och till och med polisen, rätt att slå förövaren. De vita åkte, i värsta fall, bara ut från planen. Denna reduktion av det fysiska utrymmet på planen tvingade de svarta att spela med större smidighet och skicklighet, för att undvika fysisk kontakt och skapaytor. Dribblingen är ju inget annat än just detta, att skapa en yta där det inte finns någon."³ *O jogo bonito* har fortfarande en viktig plats i brasilianska hjärtan och den förbundskapten som helt vänder tankarna på det ryggen, får alltid sportjournalisterna och folket emot sig. Den internationellt kände brasilianske sociologen Gilbert Freyre beskrev den brasilianska spelstilen på följande vis: "Den brasilianske mestisen, från Bahia eller Rio, spelar en fotboll som inte längre är den 'apolliniska' brittiska fotbollen utan mer som en dionysisk dans ... den brasilianska fotbollen har avlägsnat sig från det välordnade brittiska originalet och förvandlats till en dans full av överraskningar och dionysiska variationer, en dans dansad på Bahiavis av en Leônidas."⁴

Fotbollen spreds som en löpeld på gator och torg. De fattiga spelade med ihoprullade strumpor och på 1910-talet slog den första stora, icke vita spelaren igenom, mulatten Arthur Friedenreich, son till en tysk affärsman och dennes svarta hembiträde. Friedenreich kom alltid sist ut på plan, till publikens stora jubel, dessförinnan hade han stått och pressat sitt krulliga hår på plats med en handduk i omklädningsrummet, allt för att se så vit ut >>

som möjligt. Han gjorde sig känd för sin fina teknik och sitt fabulösa målsinne och det finns folk som hävdar att han under sin karriär gjorde fler mål än Pelé (som gjorde 1 281 mål på 1 363 matcher). När fotbollen väl professionaliserades 1933 rasade alla skrankor kring den. Plötsligt var det svarta spelare som var de stora. Den mytomspunne anfallsspelaren Leônidas da Silva, *Den svarta diamanten*, och den elegante backen Domingos da Guia, till exempel, och med de svarta spelarnas framgångar följde ett ökat intresse för afrikansk kultur och religion. De vita spelarna afrikaniserades och i vissa klubbar började man praktisera olika former av voodoo inför matcherna, kristna symboler blandades med afrikanska på typiskt brasilianskt, synkretistiskt vis: det offrades kycklingar inför matcherna, begravdes grodor i straffområdet och målades kors bakom målen. Förnekandet av de svarta och deras kultur vändes på bara några år till en utbredd tillägnelse av svart kultur och svarta riter, man gned in händerna med örter, höll vatten på skorna före matcherna och i omklädningsrummen tände man ljus och började göra ”ringen”, höll om varandra och bad tillsammans och i vissa lag utsåg man till och med en *Pai de Santo*, ett fadershelgon, en spelare i laget som var ansvarig för det rituella.

I Sydamerika dominerade dock Uruguay och Argentina inom fotbollen ända in på 1940-talet och i båda länderna avskyddes det brasilianska landslaget eftersom det tillät svarta spelare i laget. Den brasilianska tron på blandning var för provocerande för grannländerna. Saker och ting skulle dock komma att ändras och två spelare symboliserar den utvecklingen mer än några andra. Den ene, Edson Arantes do Nascimento, Pelé kallad, var svart och blev med tiden världens bästa fotbollsspelare. Den andre, Manuel dos Santos, kom från en familj av så kallade *cafuzos*, mestiser mellan indianer och svarta. Han föddes i byn Pau Grande utanför Rio 1933 och fick tidigt smeknamnet *Garrincha*. Om Pelé är den bästa av alla brasilianska spelare genom tiderna, är Garrincha den mest älskade. Han fick sitt smeknamn efter en liten fågel som sjunger bra men är omöjlig att ha i fångenskap. Kongenialt, skulle det visa sig. Garrincha gick alltid sina egna vägar, ensam i skogen eller på fotbollsplanen.

Det märkliga med honom som fotbollsspelare, bortsett från hans teknik och snabbhet, var benen. Han var kobent på ena benet och hjulbent på det andra och när han första gången sökte sig till en av Rios storklubbar blev han kallad för krympling och det tog därför emot innan han provade lyckan i Rio på nytt. Men när han väl gjorde det påbörjades ett av de vackraste kapitlen i brasiliansk fotbollshistoria. Den 10 juni 1953 fick han vara med på en träning med Botafogo, ett av Brasiliens bästa klubblag. På denna träning ställdes han mot Nilton Santos, sedermera benämnd som *seklets bästa vänsterback*. Garrincha, som alltid ointresserad av formalia och namn, visste naturligtvis inte vem han hade mot sig. Back som back, en filosofi han kom att vara trogen livet ut och inom loppet av en minut hade han dribblat bort Nilton Santos tre gånger, något denne aldrig tidigare hade råkat ut för – inte heller senare.

Garrincha debuterade i landslaget i september 1955 och uppförde sig precis som om matchen hade spelats i Pau Grande och under en turné i Mexiko började publiken skrika ”olé!” varje gång han dribblade av sin back. Mannen som kom att döpas till *alegria do povo*, folkets glädje, började sprida sin konst över världen och sommaren 1958, under VM i Sverige, blev han Garrincha med en hel värld. I kvartsfinalen mot Sovjet på Nya Ullevi låg han bakom det som kallats *fotbolls-historiens tre största minuter*, en makalös uppvisning. Efter det fortsatte allt av bara farten, utklassning av Frankrike i semifinalen med 5–2 och, inte minst, utklassningen av Sverige i VM-finalen med samma siffror. Garrincha och Didi, den svarte eleganten på mitten, var nyckeln till VM-guldet och efter två misslyckade VM, 1950 på hemmaplan och i Schweiz 1954, var landet med världens bästa fotbollsspelare också världsmästare. En lång resa var till ända, inte bara för det brasilianska landslaget utan för en hel nation. I en krönika i *Manchete Esportiva* efter VM skrev Nelson Rodrigues, författaren och dramatikern: ”Tack vare de 22 spelarna, det bästa landslag som någonsin existerat, tack vare de här spelarna, hävdar jag, har Brasilien upptäckt sig självt ... De 5–2 där borta, mot alla och allt, är en underbart levande seger för oss alla... Ingen av oss behöver skämmas längre för sin nationalitet. Flickorna på gatan, kontorsflickorna, butiksbiträdena, skolflickorna, alla rör de sig plötsligt med en Jeanne d’Arcs hållning. Det brasilianska folket ser sig inte längre som en samling skitar. Jo, det är så, mina vänner, brasilianerna har fått en ny självbild.”

Vi är inte skit, alltså, för att tala med Göran Sonnevi. Garrincha, Didi, Pelé & Co hjälpte till att skapa ett självmedvetande och en nationell stolthet åt det brasilianska folket. Det brasilianska samhället befann sig under denna tid i ett ”modernitetens rus” och parollen som presidenten Juscelino Kubitschek arbetade under var ”50 år på 5 år!” Brasilien skulle med stormsteg ta sig in i den moderna världen, via snabb industrialisering och satsning på storstäderna. Skapandet av den nya huvudstaden Brasília, invigd 1960, blev symbolen för denna satsning men VM-gulden i Sverige 1958 och i Chile 1962, går också att se som krönet på en lång utveckling, från slaveri till modernitet. Landet växte så att det knakade och optimismen var påtaglig, som den var i Sverige under samma period, men i Brasilien bröts den sociala optimismen bryskt av militärkuppen 1964.

Under militärens tid vid makten drabbades oppositionen hårt, folk ”försvann”, mördades eller tvingades i exil och även om diktaturen i Brasilien inte var lika hård som i Chile eller Argentina, utgör den ett mörkt kapitel i det moderna Brasiliens historia. Ett nytt VM-guld, 1970 i Mexiko – med det kanske bästa fotbollslag som någonsin funnits, det brasilianska landslaget med en Pelé på krönet av sin karriär – fungerade dock som opium åt folket och det var inte förrän i slutet av 1970- och början av 80-talet som det folkliga missnöjet stegrades och till sist, 1984, tvingade bort militärerna från makten. Två av de viktigaste politiska gestalterna i dagens Brasilien, Luis Inácio Lula da Silva, Lula kallad, och Dilma Rousseff är djupt

”

Skulle Brasilien åka ur VM tidigt i sommar kan landet komma att explodera socialt.

Pelé efter segern
i VM-finalen 1970.
FOTO: AP/TT

>>

präglade av diktaturen; Lula slog igenom som viktig strejkledare i São Paulo, satt fängslad en tid och var med och bildade PT (Partido dos Trabalhadores) som senare hjälpte honom till presidentposten. Rousseff var med i en extrem vänstergrupp, togs till fänga och utsattes för tortyr men leder nu sitt land som dess första kvinnliga president. Lulas föregångare på presidentposten, Fernando Cardoso, lade med sin kamp mot inflationen grunden till Lulas reformer (bland annat *Bolsa-Família*, familjebidrag), vilka beräknas ha lyft cirka femtio miljoner brasilianer ur misären in i ett medelklassliv – en förändring av episka dimensioner.

Den moderna brasilianska fotbollshistorien går att studera lite som en pendelrörelse mellan övertro på den egna traditionen och tillägnelse av europeiskt tänkande. När Pelé drog sig tillbaka efter VM-guldet 1970 hade brasi-

lianerna inget svar på den holländska totalfotbollen som kom att dominera fotbollen på 1970-talet. Brasilianerna försökte spela resultatfotboll men misslyckades och när nästa stora generation brasilianska fotbollsspelare antrade scenen i början av 1980-talet, med Zico i spetsen, misslyckades man resultatmässigt men förförde omvärlden med klassisk *jogo bonito*, framförallt i Spanien 1982 men också i Mexiko 1986. De tidiga uttagen ur dessa VM gjorde emellertid att kursen lades om och under VM 1990 i Italien och 1994, i USA, var det vackra spelet borta, ersatt av genomtänkt defensiv och vass kontringsfotboll, något som ledde till VM-guld i USA men – och detta är ett men alla brasilianska förbundskaptener tvingas leva med – Brasilien förförde aldrig med sitt spel och trots VM-guldet blev den generationen, bortsett från Romário, aldrig riktigt folkkär. Med framkomsten av nya storstjärnor i slutet av 1990-talet, såda-

”

Men papperet är en sak, verkligheten på gräsmattan en helt annan.

”

*Folk känner sig
dessutom provo-
cerade av Fifas
herrefolksfasoner.*

En demonstrant med Guy Fawkes-mask
under protesterna i Rio de Janeiro
den 17 juni förra året mot kostnaderna
för fotbolls-VM.

FOTO: CHRISTOPHE SIMON/AFP/TT NYHETSBYRÅN

na som Ronaldo, Rivaldo, Roberto Carlos och, inte minst, Ronaldinho, började brasilianerna drömma om den vackra fotbollen igen men något *jogo bonito* av klassiskt märke, à la Zicogenerationen på 1980-talet eller som 1958, 1962 eller 1970, blev det aldrig riktigt fråga om utan om en modern fotboll grundad på säker defensiv och med hypervassa anfallare som vapen när kontringsmöjlighet uppkommer. VM 2002 med det brasilianska guldet i Japan/Sydkorea är den senaste höjdpunkten för brasiliansk fotboll, sedan dess har den inte rosat marknaden utan fått lämna plats åt en kompakt europeisk hegemoni, både i Tyskland 2006, när Italien vann, och i Sydafrika 2010, när Spanien blev världsmästare.

Frågorna inför det egna VM:et i sommar är därför många men inte bara knutna till själva spelet utan också till arrangemanget. Har det unga, relativt oprövade brasilianska landslaget under

de rutinerade rävarna Felipe Scolari och Carlos Alberto Parreira möjlighet att erövra det av många förväntade guldet på hemmaplan? Har man något svar på den nya, tyska fotbollen med dess fina kombination av kraft och teknik? Har man något svar på den spanska "tiki-taka"-fotbollen som Barcelona excellerat med i ett antal år och som lett till två spanska EM-guld på raken och VM-guld i Sydafrika? Hur kommer den nya storstjärnan Neymar att klara det psykologiska trycket? På papperet ser det ut som om Brasilien har en perfekt kombination av lysande försvarsspelare, Tiago Silva, David Luiz, Maicon, Dani Alves, till exempel, starka mittfältare som Paulinho och Ramires och högklassiga forwards som Oscar, Fred, Neymar och Hulk.

Men papperet är en sak, verkligheten på gräsmattan en helt annan. Och utanför den infinner sig ytterligare frågor. Den sociala förändring som Lula lade grunden till med sina reformer och som skapat en ny medelklass har också lett till en högre politisk medvetenhet hos denna medelklass. Det var ungdomar ur den som gick ut på gatorna, tog en värld på sängen med sina protester under Confederations Cup sommaren 2013 och tvingade Dilma Rousseff att skärpa lagstiftningen mot korruption. Löftet om att de nya VM-arenorna skulle finansieras privat men sedan byggdes med offentliga medel till en kostnad av 80 miljarder kronor hjälpte till att utlösa protesterna. Folk känner sig dessutom provocerade av Fifas herrefolksfasoner gentemot brasilianerna, ett Fifa som förväntas tjäna miljarder på VM utan att lämna med sig av vinsterna åt ett folk som dagligen kämpar med undermåliga transporter, skolor och sjukvård. Att många brasilianer känner sig exkluderade från arrangemanget på grund av höga biljettpriser bidrar inte till Fifas popularitet. Romário, som stödde protesterna, sitter numera i parlamentet för Brasiliens socialisparti (PSB) och har bland annat krävt att Fifa ska lämna kvar 10 procent (cirka 12 miljarder kronor) av sin förväntade vinst på VM till ungdomsfotbollen och handikappidrotten i Brasilien.

1970 kunde militären sitta kvar tryggt vid makten med hjälp av VM-guldet i Mexiko. Skulle Brasilien åka ur VM tidigt i sommar finns en hel del som tyder på att landet kan komma att explodera socialt. Ansvar på Neymars späda axlar är enormt och skulle han, tillsammans med sina lagkamrater, lyckas med det många tror och förväntar sig, finns många poliser och korrupta politiker som kommer att dra en lättnadens suck.

Frågan man ställer sig är, alltså: kommer VM i Brasilien att präglas av det epitet som Garrincha bar med den åran, *alegria do povo*, eller kommer det att bli ett stort, cyniskt spektakel som slutar i socialt kaos? ☹

¹ John Mills, Charles Miller, *O pai do futebol brasileiro*, São Paulo 2005.

² Mauricio Murad, *Dos pés à cabeça*, Rio de Janeiro 1996.

³ Ibid.

⁴ Mario Filho, *O Negro no Foot-Ball Brasileiro*, Rio de Janeiro 1947.

Av Per Svensson

Vantrivsel i monokulturen

De borgerliga partierna har snävt och fantasilöst definierat en väljargrupp: en medelklass som bara antas intressera sig för sin privatekonomi. Det är inte att bygga allianser.

När *Don Giovanni* har premiär på Stockholmsoperan sitter Stefan Löfven och hans fru i bänkraden framför *Expressens* kritiker Gunilla Brodrej. Hon blir så häpen att hon tar en selfie med paret Löfven. Och några veckor senare gör hon en intervju om kultur med den socialdemokratiske partiledaren (*Expressen* 1/5 2014).

I intervjun kommenterar Brodrej sin egen förvåning.

”Det är sällan man ser partiledare på Kungliga Operan. Eller politiker överhuvudtaget. Stockholms moderata finansborgarråd Sten Nordin är en ganska flitig besökare. Men profilerade socialdemokrater? Nej.”

Kan det vara operans borgerliga aura som skrämmer S-politikerna? Löfven skrattar bort misstanken. I den rörelsetradition han hämtar legitimitet ur är borgerliga kulturvanor inget att skämmas över. Tvärtom. De socialdemokratiska pionjärerna ivrade för folkbildning och bekämpade populärkulturen. Den borgerliga kulturen skulle erövrats och bli varje arbetares egendom.

Rädslan för ”borgerlig” kultur är större på den borgerliga kanten. Om en ursosse som Löfven får applåder när han visar sig på operan tror sig borgerliga kolleger istället riskera att bli häcklade som högerspöken på kulturell rävjakt. Säkrast att hålla sig till fotboll och Tomas Ledin.

Det var därför Fredrik Reinfeldt efter sin semester sommaren 2011 avslöjade att han under ledigheten sträckläst fyra deckare av Camilla Läckberg.

Vem vet, Reinfeldt kanske verkligen gillar att läsa Läckberg. Att han informerade nationen om sin semesterlektyr förklaras dock i första hand av att breda väljargrupper antas gilla Läckberg och kan identifiera sig med hennes hjältinna Erica Falck.

Det är, djupast sett, på detta antagande de nya moderaterna har byggt sin politiska strategi. Fjällbacka är partiets Camelot.

I våras sände SVT tredje delen av ”Fjällbackamorden”. Det började med lucia i kyrkan och slutade med jul hos familjen Falck. Där var det mys med hämtpizza och en kutryggig granslamsa som släppt sina sista barr. Bäva mände Fanny och Alexander.

Erica och hennes man sliter dygnet runt med mordgåtor, och hinner därför inte fixa julmat och köpa en präktig gran medan den ännu finns att få. Sådana är de, eller i alla fall hon. Älskar barnen, månar om familjelivet, men har så mycket att göra på jobbet att hemmahörnen ibland måste rundas.

Erica Falck personifierar perfekt den breda medelklass de nya moderaterna ser som sin viktigaste väljarbas. Det finns ingenting ”borgerligt” över henne, i alla fall inte om man associerar ordet ”borgerlig” till Östermalmsvåningar, opera och strävåriga taxar.

Moderaterna säger sig vara ”det nya arbetarpartiet”. Det är inte bara ett fräckt medietrick. Det handlar också om ett seriöst försök att omdefiniera det svenska klassamhället. Erica är arbetare därför att hon arbetar, och därmed bidrar till att också andra får arbeta. Det är så man måste fatta moderaternas anspråk på att vara ett ”arbetarparti”. Den moderate ”arbetaren” är inte en man i blåställ, inte en Stefan Löfven. Hon är en flitig medelklassmyra, en Erica Falck.

Hittills har det varit efternamnet, inkomsten, förmögenheten, utbildningen som avgjort i vilken klass man hör hemma. Men för stora delar av den svenska befolkningen har såväl kulturella som ekonomiska klasskriterier blivit allt mindre särskiljande. En byggnadsarbetare (traditionell arbetarklass) och en högstadielärare (tidigare en typisk medelklassperson) tjänar ungefär lika mycket. Och är byggnadsarbetaren villaägare i ett storstadsområde, medan högstadieläraren försummat att investera i fast egendom, är arbetarens ekonomiska ställning betydligt bättre än lärarens. Var och hur man bor betyder idag ofta mer för ens ekonomi än hur mycket man har i lön.

Det kulturella kapitalet då? Det spelar

Don Giovanni – den stora frestaren.

FOTO: MARTY SOHL/TT NYHETSBYRÅN

fortfarande en roll. Men även där kan man anta att det skett en utjämning. En lärare är inte längre med nödvändighet mer ”bildad” eller ”intellektuell” än vem som helst.

”Klasstrukturen har blivit atomiserad”, skriver den göteborgske statsvetaren Henrik Eken-gren Oscarsson, föreståndare för SOM-institutet, i en bloggpost på temat klassröstning. (<http://www.henrikoscarsson.com/2012/04/klassrostning-2010.html>).

Det är denna nya Mainstream-Sverige, på en och samma gång alltmer homogent (de flesta är, och har det, som de flesta) och alltmer heterogent (såväl arbetarklassen som medelklassen kan se ut lite hur som helst) som de nya moderaterna framgångsrikt har försökt muta in och, skulle somliga hävda, muta.

Det fungerade 2006. Det fungerade 2010. Det mesta tyder på att det inte kommer att fungera 2014. Varför inte? ”Arbetarna” har ju faktiskt fått ökad lön för sin möda.

Aren 2006–2012 kunde de svenska hushåll som har jobb glädja sig åt en ekonomisk standardökning på 16 procent, enligt SCB. De hushåll som står utanför arbetsmarknaden gick istället ekonomisk kräftgång, en standarminskning med 5 procent.

De som hävdar att de ekonomiska klyftorna mellan ”vinnare” och ”förlorare” vidgats under alliansåren kan med andra ord hämta stöd i statistiken. Men det borde, om väljarna verkligen intresseröstad, inte nödvändigtvis vara till nackdel för ett ”arbetarparti”. Ett parti som systematiskt favoriserar den breda och växande medelklassen (alias den ”nya” arbetarklassen”) borde väl i så fall ha regeringsmakten säkrad?

Problemet är att man inte alltid kan köpa väljare krona för krona. Man kan mot bakgrund av vårens opinionssiffror misstänka att Fredrik Reinfeldt

överskattat svenska väljares benägenhet att betrakta det politiska systemet som ett annex till Elgiganten. Det är dumt att betala för mycket! Visst, men det är också dumt att bortse från människors komplexitet. Våra politiska preferenser bestäms också av andra faktorer än egen nytta, faktorer som den regerande alliansen tenderat att underskatta: känslor, moral, ideologi, tradition, och ett ”egenintresse” som omfattar mer än lönebesked.

Också ur ett snävt egoistiskt perspektiv kan den hårt arbetande medelklassen, Erica Falck-klassen, tycka sig tjäna på att inte få sina skatter sänkta ett snäpp till. Det handlar om avtagande gränsnytta. Om jag börjar misstänka att fortsatta skattesänkningar riskerar att försämra kvaliteten på för mig väsentliga offentliga tjänster på ett sätt som inte står i proportion till de extra hundralappar jag får i plånboken varje månad, ja, då blir det rationellt att säga nej tack. Om man ändå måste betala premier till ett försäkringsbolag blir man inte självklart överlycklig om bolaget sänker premierna med några procent, men samtidigt radikalt försämrar försäkringsvillkoren.

Det är den bilden Fredrik Reinfeldt har att hantera. Velfärdsstaten förvandlad till ett försäkringsbolag som visserligen ger merparten av sina kunder rabatt på premierna, men i gengäld blivit en allt opålitligare skadereglerare. Det är ingen valvinnare.

Det är väl därför Reinfeldt och Borg nu lite oväntat men energiskt argumenterar för det orimliga i att sänka skatten. Men just på den punkten är deras trovärdighet, av lätt kontrollerbara historiska skäl, inte rasande stor. Don Giovanni sjunger sin serenad, bedyrar att han ångrar sig och nu är en helt annan man, men Donna Erica låter sig inte förföras en gång till.

Alliansen riskerar att få betala priset för att inte ha tagit sitt eget namn på allvar. De borgerliga partierna har alltför ensidigt prioriterat en alltför snävt och fantasilöst definierad väljargrupp: en medelklass som bara antas intressera sig för sin privatekonomi. Det är inte att bygga allianser. Det är att odla en monokultur.

Socialdemokraterna lyckades härskas hegemoniskt decennium efter decennium mycket tack vare sin förmåga att skapa klassöverbryggande allianser: en koalition av jobbare, byråkrater och intellektuella. Inte minst de sista var viktiga. Ingen härskardynasti kan i längden överleva utan en trovärdig berättelse. Varifrån? Vart? Varför?

I Per T Ohlssons nya bok *Svensk politik* finns en bild av Olof Palme på Fårösemester. Palme ligger utslängd i hängmattan, barfota och med uppkavlade skjortärmar. På gräsmattan *Aftonbladet* och två ungdomsböcker, *Tsarens kurir* och *Skattkammarön*. På magen Bertrand Russells memoarer.

Man förstår varför poeter och journalister kunde identifiera sig med Palme, och var villiga att hjälpa honom att förvandla politikens grå sifferexercis till romantiska berättelser om rättvisa och gemenskap.

Men vem ska hjälpa Läckbergsläsaren Fredrik?

Snart är det semestertider igen. I år kanske Reinfeldt borde försöka läsa Tove Jansson. Lite gammaldags bildningsborgerlig nostalgi skulle kanske trots allt inte skada i valrörelsen. ✨

”

Man kan mot bakgrund av vårens opinions-siffror misstänka att Fredrik Reinfeldt överskattat svenska väljares benägenhet att betrakta det politiska systemet som ett annex till Elgiganten.

Den franske nationalekonomen Thomas Pikettys kritik av kapitalismen har väckt stor uppmärksamhet. Men hans idéer fokuserar ensidigt på fördelningen och inte skapandet av välstånd.

Pikettys teori leder fel

Av Nima Sanandaji & Tino Sanandaji

”

De flesta stora förmögenheter i USA har inte skapats genom arv, utan genom entreprenörskap och i finanssektorn.

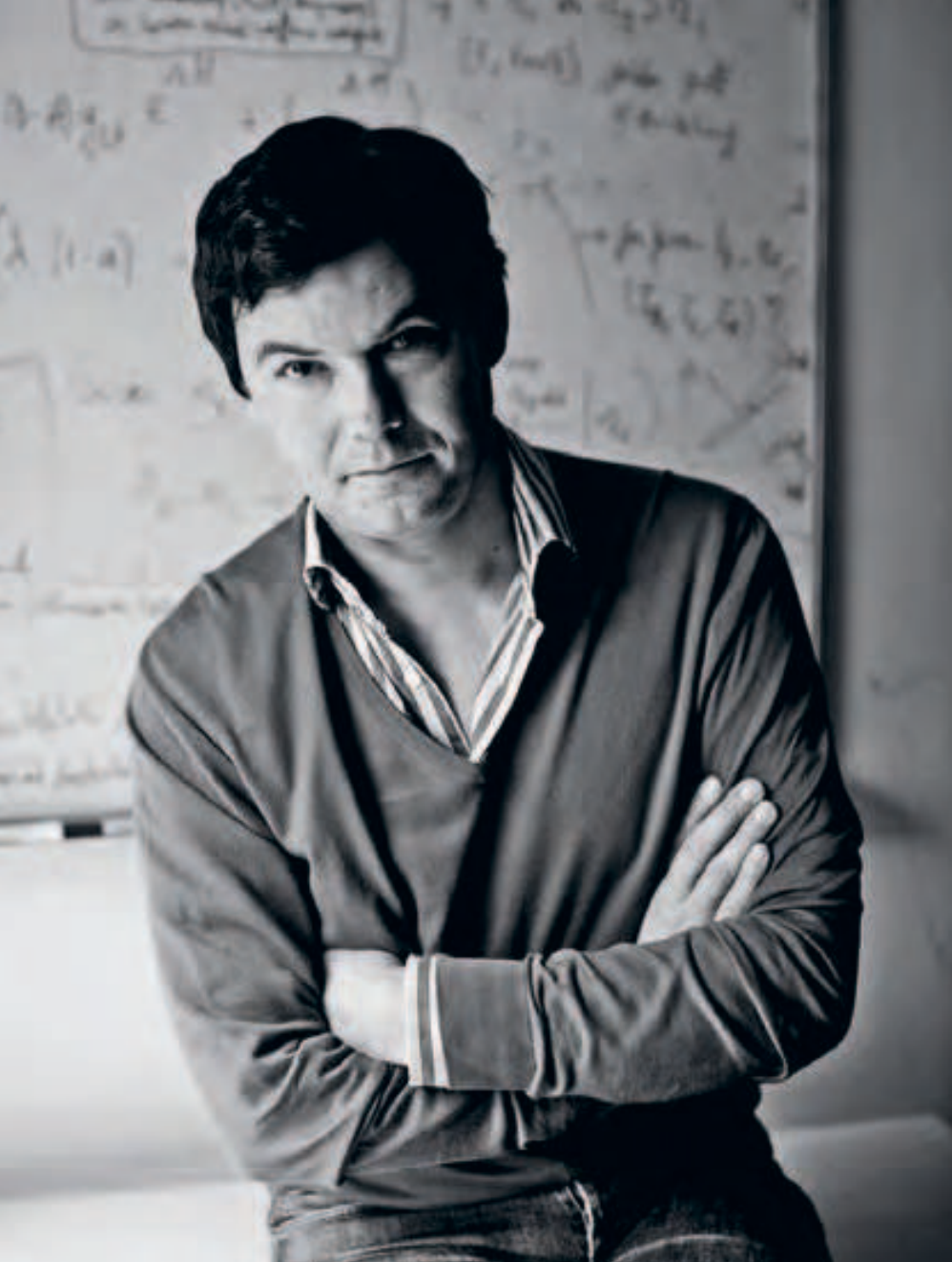
I skrivande stund är Thomas Piketty världens hetaste intellektuelle. Den franska nationalekonomens senaste bok kom nyligen ut på engelska som *Capital in the Twenty-first Century*. Boken innehåller två huvudsakliga bidrag. För det första populariserar det omfattande arbete som Piketty och andra lagt på att kartlägga ojämlikhet i olika länder över tid. Det är svårt att räkna ut hur mycket de rika tjänar och äger. Piketty fokuserar på skattedeklarationer och arvsregister som han menar bättre fångar de extremt rikas tillgångar. Piketty förklarar även att inkomstfördelning inte ger en komplett bild av ojämlikhet. Boken riktar därför fokus mot den ännu mer skeva fördelningen av förmögenheter. Dessa är högaktuella frågor, och inget verk har tidigare lyckats redogöra för ojämlikhetens historiska utveckling lika utförligt eller pedagogiskt.

Thomas Piketty har inte nöjt sig med att beskriva de ökade klyftorna. Han har också tänkt ut en originell och kontroversiell teori som han menar förklarar varför ekonomiska skillnader ökar. De vanligaste förklaringarna till ökade ojämlikheter fokuserar på produktivitet och humankapital. Teknologi och globalisering har förändrat ekonomins belöningsstruktur. Världsekonomin har gått mot ”vinnarna tar allt” marknader där några superstjärnor hävar hem mycket av vinsten. Ökad nivå av automatisering och global konkurrens har förvisso drivit på tillväxten och sänkt konsumentpriserna, men också missgynnat vissa grupper av arbetare. Piketty håller inte med om att ojämlikheten drivs av att människor som Ingvar Kamprad eller Markus Persson, som på några år blivit en global stjärna genom att ta fram det populära spelet Minecraft, agerar som entreprenörer. Enligt Piketty producerar inte de rika några större värden för

samhället, utan samlar på sig värden som andra har producerat.

Pikettys ambitiösa nya teori är att kapitalismen präglats av en inneboende instabilitet, eller ’fatal flaw’. Orsaken är att avkastningen på kapital tenderar att vara högre än tillväxten. Ett vanligt exempel är att den årliga avkastningen på kapital justerat för inflation ligger på cirka 5–6 procent, medan tillväxten ligger på cirka 1–2 procent. När kapitalavkastningen är högre än tillväxten bildas starka krafter som verkar mot ökad ägar-koncentration. Rika investerare äger redan en stor del av kapitalet. Om de återinvesterar en del av avkastningen varje år så växer deras förmögenheter snabbare än ekonomin. Piketty menar att de rika dessutom har högre avkastning på sin kapital och är mer benägna att spara än medelklassen. Om dessa växande förmögenheter förs i arv skapas en okontrollerad utveckling. Kapitalstocken blir allt större jämfört med ekonomin och slukar en allt större del av nationalinkomsterna på arbetarnas bekostnad. Till sist tar en handfull extremt rika familjer över det mesta av ekonomin, ”the past devours the future”.

Thomas Pikettys nya teori har hylats som den mest slagkraftiga kritiken av kapitalismen som vänstern har producerat på decennier. Paul Krugman beskriver boken som en ”magnifik, svepande meditation över ojämlikhet”. *Guardian* säger att liberaler är omskakade och har svårt att bemöta Pikettys huvudargument, nämligen ”att ökad ojämlikhet håller på att döda kapitalismen”. *Aftonbladets* ledarsida beskrev boken som en ”atombomb i den politiska debatten”. Piketty menar att hans ambitiösa ekonomiska teori kan förklara både ojämlikhetens historiska utveckling från 1800-talet och den ökning vi upplever idag. Han spår en mardrömslik ökning av ojämlikhet om kapitalismens

Thomas Piketty.

FOTO: EMMANUELLE MARCHADOUR/TT NYHETSBYRÅN

inneboende destruktivitet inte behärskas. Piketty vill inte helt avskaffa kapitalismen. Han argumenterar däremot för "konfiskatoriska marginalsatser" på till exempel 80 procent samt en global förmögenhetsskatt för att hålla de rika i kontroll.

Oro för ägarkoncentration och att kapitalet får överhanden mot arbetare är givetvis inget nytt fenomen. Karl Marx framtidsvisioner förändrade världen baserat på samma tankegångar. Marx idéer tappade sin sprängkraft eftersom utvecklingen inte gick åt det hållet. Fördelningen av inkomster mellan kapital och arbete under efterkrigstiden visade sig vara överraskande stabil över tid och mellan olika länder. Kapital tenderade att få en tredjedel och arbetare två tredjedelar av överskottet. Efter justeringar för kapitalslitning och för egenföretagares inkomster var kapitalets andel av nationalinkomsten cirka en fjärdedel. Piketty menar att efterkrigstidens egalitära

kapitalism var en temporär illusion. De två världskrigen, 1930-talsdepressionen och införandet av höga marginalsatser minskade koncentrationen av välstånd hos de rika. Under återhämtning efter kriget samt en snabb befolkningstillväxt låg tillväxttakten tillfälligt över kapitalavkastningen. Någon gång mellan år 1970 och 1980 tog krafterna som verkar mot ojämlikhet återigen övertaget. Kombinationen av fred, stabilitet och skattesänkningar har enligt Piketty åter gjort det möjligt för de rika att samla på sig en allt större del av kapitalet.

Hans förklaringar tål dock att ifrågasättas. Förmögenhetsfördelningen har hittills bara beräknats för ett fåtal länder. Ändå finns flera exempel på långa perioder där ägarkoncentrationen inte har ökat. Fredliga Schweiz är ett bra exempel. I själva verket har förmögenhetskoncentrationen i de flesta länder *sjunkit* på lång sikt, inte ökat. En annan brist i Pikettys teorier är att flöden av

arv, inkomstojämlikhet och förmögenhetsojämlikhet inte gått hand i hand. Arvsflöden har ökat mest i Pikettys hemland Frankrike, som har låg inkomstojämlikhet och upplevt en stagnerande ekonomisk utveckling under senare tid. Det har däremot ännu inte gått att påvisa ökade arvsflöden i USA, som har högst inkomstojämlikhet. På Forbes lista över de 400 rikaste amerikanerna har idag cirka 30 procent ärvt sina förmögenheter. Det är en lägre andel än i början av 1980-talet när cirka 40 procent av de rikaste hade ärvt sin förmögenhet. De flesta stora förmögenheter i USA har inte skapats genom arv, utan genom entreprenörskap och i finanssektorn.

Ökningen av inkomstojämlikhet beror heller inte på att kapitalet idag tar en signifikant större andel av nationalinkomsten. Kapitalets andel av inkomster justerad för kapitalslitning tycks ha ökat något. Effekten är dock inte tillräckligt stor för att förklara större förändringar av ojämlikhet. I USA har kapitalets andel enligt Piketty ökat från cirka 22 procent av nationalinkomster i början av 1980-talet till cirka 27 procent på senare år. Utvecklingen har också varit stabil i Sverige, där kapitalens del enligt ett mått ökade från runt 22 procent av ekonomin år 1980 till cirka 23 procent år 2013. En studie skriven av bland annat LO:s chefsökonom drog förra året slutsatsen att kapitalets andel "varit relativt konstant sedan 1980-talet". En viss ökning av kapitalets inkomstandel behöver inte heller förklaras av större kapitalkoncentration. Alternativa förklaringar kan ges, som till exempel att höginkomsttagare av skatteskal tar ut arbetsinkomster som kapitalvinster.

Pikettys något naiva tolkning är att inkomster som deklarerats som kapitalinkomster utgör avkastning på förmögenhet. Företagare och andra höginkomsttagare föredrar dock att ta ut sina inkomster som lågt beskattade reavinster och utdelningar istället för högt beskattad lön. Trots allt har kapitalstaterna i många länder sänkt i relation till inkomstskatterna. Hur inkomster definieras skattejuridiskt ändrar dock inte att framgångsrika entreprenörer lyckas genom att lansera innovativa lösningar. Majoriteten av världens dollarmiljardärer ärvt inte en förmögenhet utan blev rika på att bygga framgångsrika och i regel innovativa företag. Individer som Steve Jobs, Sam Walton och Bill Gates har grundat nya förmögenheter snarare än ärvt dem. Samtidigt som de blivit superrika har de skapat ännu större mervärde för resten av samhället.

Thomas Pikettys idéer är onekligen slagkraftiga. Men de leder också fel, genom att ensidigt fokusera på fördelningen och inte skapandet av välstånd.

Nima Sanandaji är teknisk doktor vid KTH
Tino Sanandaji är fil dr och forskare i nationalekonomi vid Institutet för näringslivsforskning

TEMA

SOMMARJOBB FÖR EN STATSMINISTER

Sommaren är kort. Men den är lång nog för att Fredrik Reinfeldt, Stefan Löfven och andra partiledare, som vill styra Sverige efter valet i höst, ska hinna skaffa nya intryck och ta sig en funderare på framtiden. Vi har bett en krets insiktsfulla skribenter att ge dem fyra goda råd var:

1. *Vilken bok bör de läsa och begrunda?*
2. *Var finns aktuell och extra rik inspiration att hämta?*
3. *Vilket initiativ är särskilt viktigt att förbereda?*
4. *Vilken frestelse är allra mest angelägen att motstå?*

”Bygg en kunskapscivilisation”

Vi behöver en förnyad passion för kunskap. Politikerna måste lyssna på de bråkiga akademikerna.

Av Charlotta Levay

MITT UPPDRAG TILL NÄSTA STATSMINISTER är att läsa *Den hemliga historien* av Donna Tartt. Först och främst därför att det är en riktigt bra och fängslande roman. Med tanke på alla sega utredningstexter och pm som politiker måste ta sig igenom till vardags unnar jag den blivande statsministern en skön läsupplevelse.

Den hemliga historien ger en helt annan bild av kunskap och kunskapssökande än den som dominerar svensk inrikespolitisk debatt. Berättelsen handlar om en grupp begåvade studenter som förbränns i jakten på en lockande, hemlig kunskap. Upptäckarglädje, elitism, hemliga riter, karismatiskt ledarskap, extas och sublima upplevelser som förs vidare över århundrandena – det är några av ingredienserna i den explosiva brygd som driver ungdomarna i fördärvet.

Det är ungefär så långt ifrån den svenska debattens präktiga, nyttoorienterade kunskapssyn man kan komma. En illasinnad demagog skulle lätt kunna hitta argument i *Den hemliga historien* för att inordna lärare och utbildningsinstitutioner ännu hårdare under den materiella tillväxtens imperativ. Men så enkelspåriga tror jag inte att aspiranterna till statsministerposten är.

Valfritt universitetsområde är en lämplig miljö att fantisera vidare i. Universiteten är visserligen ganska tomma under sommaren.

Men den som kikar in genom ett fönster kan få syn på någon av akademins rebeller. En doktorand som tar chansen att köra ett riskabelt experiment – ett som inte besvarar de tämligen förutsägbara forskningsfrågor som handledaren ställt för att få anslag, men som kanske, kanske, om allt klaffar, leder till en verklig upptäckt. Eller en universitetslärare som i all stillhet läser och skriver och tänker, i stället för att ägna sig åt undervisningsadministration, vilket upptar stora delar av terminstiden. Eller en kunskapsförstörande medborgare som läser en sommarkurs, inte för att få jobb utan bara för att få veta.

Förhoppningsvis ger dessa upplevelser inspiration till ett välbehövligt initiativ från den nytillträdda statsministern: att återupprätta Sverige som kunskapsnation.

Vi behöver en förnyad anda av passion och respekt för kunskap. Inte minst för erfarenhetsbaserade, personligt förvärvade förmågor, såsom att kunna tala ett språk, analysera ett problem, undersöka en patient eller bedöma en text. Maskiner kan ersätta mekaniskt kroppsligt arbete och informationsteknik kan ersätta mekaniskt intellektuellt arbete. Men arbete som bygger på verklig mänsklig kunskap har framtiden för sig.

Det är mycket som behöver göras. Statsministern kan inte

”Rätta till friskolorna”

Friskolornas styrelser ska framhäva skolans uppgift i samhället. De som sitter där ska representera kunskap och kultur.

Av Hans L Zetterberg

LÄS KAPITAL PÅ 2000-TALET av Thomas Piketty (finns på franska och engelska). En bok med flera hundra sidor av goda data, mest från gamla och nya självdeklarationer, som visar utvecklingen av vad vi tjänat från lönearbete och från kapital. Boken innehåller också över 100 sidor av gammalmodig vänsterpolitik som ser rikedom som ett större problem än fattigdom. Detta evangelium har du hört många gånger förr och kan hoppa över. Den stora nyheten är att inkomster från kapital numera springer ifrån inkomster från förvärvsarbete. Lägg därför inte mer skatt på arbete utan fortsätt med jobbskatteavdragen. Detta var och är den bästa politiken.

De miljontals självdeklarationer som Piketty analyserat har inte någon gång fått honom att fundera över motivationen och glädjen som kommer när årets deklaration visar större inkomster från arbetet eller förmögenheten än förra året. Inte heller säger han något om kreativiteten hos deklaranter som förlorat en förmögenhet, men som kommit tillbaka och efter några år nu deklarerar inkomster från en ny förmögenhet. Dessa människors idéer och insatser är avgörande inte bara för landets BNP utan också för dess livskvalitet.

Piketty förordar, som den fransman han är, 80 procent skatt på inkomster över 500 000 dollar eller 1 miljon dollar. Det vore mycket

”De måste lyssna på de där besvärliga akademikerna som brukar klaga på alla fint uttänkta utbildningsreformer.”

åstadkomma det på egen hand, och inte utbildningsministern heller. De måste lyssna på de där besvärliga akademikerna som brukar klaga på alla fint uttänkta utbildningsreformer. De där som ständigt tjarar om vad forskningen säger och hur det går till på framstående lärosäten. De som inte nöjer sig med mer pengar eller fler tjänster eller finare titlar utan kräver professionell frihet.

Den stora frestelsen när man satsar på verksamheter som förmedlar och genererar kunskap är att instrumentalisera kunskapen. Om man försöker ta ett fast grepp om kunskapssökandet för att använda det som ett redskap för helt andra syften är risken att det undflyr en. Det är vad som hänt i stora delar av den svenska skolan och är på god väg att hända på svenska universitet.

För tydlighetens skull – jag förespråkar inga penningregn över självsvåldiga intellektuella som struntar i samhällets bästa. Det är spännande att läsa om dem i *Den hemliga historien*, men de får rimligen bekosta sina äventyr själva. Men det heller går inte att styra ansvarstagande akademiker genom att belöna dem efter hur väl de uppfyller kortsiktiga nyttokrav från maktbärare inom näringsliv och offentlig förvaltning. Det gemensamma bästa gynnas mest av att de som har i uppdrag att förmedla och föröka kunskap i första hand ställs till svars inför varandra, enligt hur väl de uppfyller just det uppdraget. Det är så man bygger en kunskapscivilisation.

Charlotta Levay är docent i företagsekonomi vid Lunds universitet

*”Vilken frestelse är allra mest angelägen att motstå?
Att politiker söker styra där
en profession vet bäst.”*

bättre att de kreativa miljonärerna får behålla också sina 80 procent, men att de sätts in på deras nya speciella konto som endast får användas till investeringar i nyföretagande, välgörenhet, inköp av konst, sponsring av vetenskap, utbildning, religion, sjukvård, äldre-
vård, studentbostäder, hjälp till fattiga länder och annan god verksamhet som har svårt att få inkomster från marknaden.

Extra rik inspiration finns att hämta i Tyskland. Framförallt på grund av den äldreomsorgsförsäkring som infördes på 1990-talet. Läkare, inte kommunala biståndshandläggare, avgör vid hembesök vilken typ av insats personen behöver. Utbudet av utförare är omfattande inom delstaterna och i det civila samhället. Förutom det som försäkringen täcker, kan den äldre själv lägga till för till exempel bättre boende, mer service. Makar följs åt och hamnar i den insats som den mest behövande erhållit. Alla betalar försäkringspremien, även efter pensioneringen.

VI BEHÖVER STYRELSE FÖR friskolor som framhäver skolans uppgift i samhället. När Per Unckel lanserade de svenska friskolorna var han angelägen om att så få hinder som möjligt skulle stå i deras väg. Vi kan nu rätta till vad som saknades, nämligen styrelser som passar skolans uppgift att förmedla korrekt kunskap och matematik, öva i konst och idrott, och lära om ett hälsosamt liv. Alla friskolor och

kedjor av friskolor bör ha en styrelse som representerar kunskap och kultur. Vissa skolor har redan en styrelse och det vanligaste är att alla styrelsemedlemmar kommer från näringslivet. I en styrelse av fem personer bör max två komma från näringslivet, de övriga skall vara kulturpersoner, universitetsfolk, högre tjänstemän, läkare, konstnärer, författare, ledande i civilsamhället, etcetera.

Vilken frestelse är allra mest angelägen att motstå?

Att politiker söker styra där en profession (läkare, ingenjörer, lärare, revisorer etcetera) vet bäst.

Hans L Zetterberg är sociolog, och författare

”Ta med Merkel till fjällen”

Vandra vid Vålådalen. Fundera på forskning och småföretagande.

Av Maria Borelius

STATSMINISTERN ÄR MÄSTARE PÅ TAKTIK, men behöver jobba med de långa linjerna.

De längsta linjerna i bokvärlden får han just nu i Ian Morris *Why the West Rules – for Now*. Boken greppar 100 000 års mänsklig utveckling och jämför Västerlandets framväxt med Asiens, via ett finurligt utvecklingsindex. Det visar sig att vi håller jämn takt med Asien fram till två fasskiften.

Det ena sker för 12 000 år sen, då en ren naturgeografisk och klimatologisk flax skapar värme, nederbörd och mylla i östra Medelhavet/Europa på ett exceptionellt sätt. Några innovativa kvinnor kommer på att man kan så frön från vilda spannmål. Mäniskan går från att vara en rastlös, svältfödd jägare och samlare till att bli bofast jordbrukare. Vårt dagliga bröd föds liksom en mer förutsägbar tillförsel av kött och mejerier via djurskötsel. Allt färre behöver syssla med att fånga energi och fixa mat. Där föds friheten till yrkesspecialisering. Hantverk, administration, religion, krigsmaktsstaden växer fram och därmed civilisationen.

DET ANDRA KLIVET ÄR DE brittiska entreprenörerna som i mitten av 1700-talet på ett mirakulöst sätt lyckas tämja fossila bränslen och trycket i det kokande vattnet, och överför deras inneboende energi till hävstång för mänskliga drömmar. Den industriella revolutionen bryter fram som en flodvåg; fabriker, järnvägar och avancerad militär slagkraft. Ur detta föds möjligheter till bredare demokrati, skola, sjukvård, globalisering – det välfärds-samhälle vi känner idag.

Innovation, entreprenörskap, industrialisering – så ser jätten ut i den mänskliga degen. Frågan att grunna på i hängmattan blir: Hur sätter vi mer sådan jäst i den svenska degen?

Det är sommar och karln behöver vila.

Fjällvärlden på gränsen mellan Härjedalen och Jämtland är storlagen. Och fridfull, för hit hittar vare sig Niklas Svensson på *Expressen* eller Jimmie Åkesson. Mellan Vålåstugan och Gåsen går en fin led längs Vålåns dalgång, upp mot fjället. Porlande forsar och vattenfall, stigar och stenrösen, dalgångar och högfjäll.

Sällskap höjer känslan. Varför inte Angela Merkel? Hon ser ut att kunna bära en ryggsäck och hjälpa till med stormköket. Över fjäll-fikan får de syssla med följande fråga: jobba fram en bättre kandidat till jobbet som EU-kommissionens president. Nuvarande förslag från center-högerpartierna är luxemburgaren Juncker;

en planbyråkrat uti fingerspetsarna. Inte vad Europa behöver för att kliva framåt, om man säger så. (Se ovan)

Valekvationen är enkel. Alliansen leder på ekonomisk kompetens. Vänsterblocket på välfärd. 1–1 alltså.

Jobben blir avgörande. Jobblinjen hittills har mest handlat om utbudslinjen, och det var en nödvändig fight att ta 2006. Men när jobbskatteavdrag efter avdrag tröskats igenom får man väl säga att den linjen är väl uttänjd. Jag menar, hur lång kan en gummisnodd bli?

ÅTTIO PROCENT AV ALLA NYA JOBB i Europa och USA skapas i små och mellanstora företag. Är det inte dags att börja fundera, efter 8 år, på hur man får just sådana företag att startas, växa och våga? Företagande kan väl ändå inte vara ett centerpartistiskt särintresse?

Så till forskning. Förra utbildningsministern Lars Leijonborg jobbar just nu stenhårt för att knyta ihop finansieringen kring ESS vid Lunds universitet, med backning från 17 länder. ESS blir världens främsta neutronkälla – ett gigantiskt öga in i materian – och ihop med närliggande Max IV briljanta röntgenkälla kommer vi få ett världscentrum för materialforskning.

Ur detta föds möjligheter att utveckla än mer kraftfulla processorer, läkemedel, nya energiformer och material. Sjutusen högkvalificerade forskare – detta blir en magnet för kvalificerade utländska bolag med hög FoU. Låt det inte falla på sista finansieringsbiten, statsministern. Vi behöver ersättare till dem som drog: Pharmacia, Astra, Sony Ericsson.

De gamla grekerna hade pekat på hybris, som en framgångsrik mans stora utmaning. Efter denna kom ju gudinnan Nemesis åkande i sin vagn, med vingarna ilsket flaxande. Men jag har aldrig sett Reinfelt som stöddig. Jag tror istället en annan fara lurar.

Jag ser honom så här; en ledare med hög impulskontroll, taktiker, högt fokus på formell makt, strukturer mer än innehåll. Ibland kan såna människor drabbas av cynism. Världen blir en schackplan, människor blir pjäser man flyttar, spelet det allt överskuggande. Det fräter på människohjärtat.

Så jag tar mig friheten att rekommendera en stärkande bok, *Eat, Pray, Love*, storsäljaren som handlar om själva meningen med livet. Ett stycke livsvisdom, i glad förpackning.

Maria Borelius är journalist, författare och företagare

FOTO: JAN NORDSTRÖM/NORDIC PHOTOS

”Flytta till Rosengård”

I Sveriges kommuner skapas strukturer som dämpar företagande.
Politiker måste förstå de lokala villkoren.

Av Andreas Bergh

LÄS TOVE LIFVENDAHL'S TVÅ BÖCKER OM Rosengård: *I rörelse. Möten i Rosengård 10 år senare* (2013) och *Vem kastar första stenen? Om stenkastning och utlännningar på Rosengård* (2003). Flytta sedan dit och besök Västra hamnen i Malmö när det är fint väder. Det skulle dessutom vara nyttigt för Fredrik Reinfeldt att försvara arbetslinjen mot invändningar från Möllans festande studenter vid Malmö högskola. Lika nyttigt skulle det vara för Stefan Löfven att på nära håll studera företagsklimatet för en småföretagare i Malmö. Båda två – och alla övriga – borde fundera en smula över följande episod som för några år sedan rapporterades från denna stad:

Bo Andersson, enhetschef på gatukontoret i Malmö, tillfrågades av *Kvällsposten* om varför det saknas ambulerande glassförsäljare i västra hamnen i Malmö. Han var befriande tydlig i sitt svar: ”Vi har sagt nej till allt”, förklarade Andersson och lade sedan ut texten om sin tämligen kategoriska hållning: Ambulerande glassförsäljare kan

inte tillåtas eftersom de skulle ”plocka godbitarna” från dem som har lokaler med höga avgifter.

Det har han såklart rätt i. Ett annat sätt att uttrycka saken vore att konstatera att ambulerande försäljning skulle gynna mindre etablerade försäljare och – inte minst – konsumenter som vill ha billigare glass och kortare köer. Men gatukontoret har uppenbarligen bestämt sig för att hjälpa affärsinnehavarna att tjäna pengar på sitt lägesmonopol.

EN STRUNTSÄK I DET STORA HELA kanske. Men tillsammans med tusentals liknande beslut och attityder i Sveriges alla kommuner skapas en struktur som dämpar människors företagsamhet. Det är få rikspolitiker som fullt ut förstår hur viktiga de lokala villkoren är för det företagande som finns – och som skulle kunna finnas. Under rätt förutsättningar kan människors företagsamhet

”Fråga Stoltenberg om Nato”

Både socialdemokrater och moderater måste våga debattera en ny politisk verklighet. Den kommande regeringen måste luta sig framåt, inte blicka tillbaka.

Av Widar Andersson

SVERIGEDEMOKRATERNA UTGÖR ETT maktnära bryderi för den statsminister som efter valet i höst vill slippa vågmästarpiruetter i riksdagen. Det som kännetecknat politiken sedan SD:s inträde i Helgeandsholmens folkvalda riksmöten är de stora partiernas svårigheter att hantera den ovälkomna illbatteringen från södern. Grundläggande i all strategilära är att försöka förstå motståndaren; sätta sig in i hans tankevärld och känsloliv. Fram till nu förefaller emellertid Reinfeldt, Löfven och de andra att i hög grad ha förhållit sig till SD utifrån den egna självförståelsen. Ängsligheten för anklagelser om att gå SD till mötes har överflyglat den politiska logiken. Det duger inte för den som gärna vill regera Sverige på ett värdigt sätt. Därför rekommenderar jag läsning av Jimmie Åkessons bok *Satis polito*. Åkessons alster är lärorikt för den som verkligen vill försöka sätta sig in i hur SD:s ledning vill uppfattas. Vilket är helt nödvändiga kunskaper för den som vill agera med framgångsrik pondus.

Oslo är en vacker stad. Förvisso väl dyr för en svensk. Jag rekommenderar likafullt varmt att varje partiledare med statsministerambitioner använder en del av arvodet för en tripp till Youngstorget i Oslo där den i höst tillträdande generalsekreteraren i Nato Jens Stoltenberg håller till ännu ett tag.

NATOKRAMPEN PLÅGAR DEN SVENSKA försvarspolitikerna allt hårdare. Jag är säker på att Stoltenberg mellan skål och vägg kan ge några värdefulla och broderfolkliga tips om hur Natokulturen fungerar och om hur S och M ska lösa upp knutarna och få in försvaret i den västliga krets där vi hör hemma. Nästa mandatperiod är en lämplig tidpunkt att ta några steg i den riktningen.

Genom reformer av framförallt socialförsäkringarna och asylmottagningen har arbetskraften växt mycket påtagligt under Reinfeldts regim. Även antalet arbetade timmar har ökat. Dock inte alls

”Politiker och offentliga tjänstemän är ofta dåliga på att låta städer formas av de boende själva.”

FOTO: KONNY DOMNAUER / NORDIC PHOTOS

i samma takt som arbetskraften. Arbetslösheten har därför ökat i ungefär samma omfattning som utanförskapet har minskat. Varken jobbskatteavdrag eller chockhöjningar av a-kasseavgifterna har fungerat som det var tänkt. Ingångslönerna har inte sjunkit. ”Jobbpakten” mellan regeringen och arbetsmarknadens parter blev en pratpakt. Utöver rut-reformen har knappt några hinder för arbetsmarknadsinträde avlägsnats för den stora grupp av lågutbildade, unga och invandrare som utgör bulken av långtidsarbetslösheten.

Ett omfattande och rejält lärlingssystem är vad det svenska samhället verkligen behöver. Kombinationen av lite lägre löner och ett yrkeslärande för framtiden är apettlig ur ett brett perspektiv. Alternativen – nya insatser för att skapa låglönemarknader eller nygamla insatser för att putta ut folk från arbetskraften – förbleknar i jämförelse med ett lärlingssystem.

FRESTELSER FINNS DET GOTT OM i livet och politiken. Ingen kan, och bör kanske heller inte stålsätta sig så pass mycket att man avstår

blomstra även i så kallade problemområden. Det är svårt att greppa under ett studiebesök med pressfotografer, men den som likt Tove Lifvendahl provar att bo i något av de svenska så kallade problemområdena ökar sin egen förståelse. Lifvendahls böcker har ett individperspektiv som politiken behöver mer av.

POLITIKER OCH OFFENTLIGA TJÄNSTEMÄN är ofta dåliga på att låta städer formas av de boende själva. Det brokiga företagandet runt Möllevångstorget i Malmö har uppstått trots, inte tack vare, många av Sveriges formella institutioner. Här arbetar småföretagare under arbetstider och till timlön som inte skulle tillåtas i kollektivavtalen. Drivkraften är viljan att försörja sig själv och sin familj. Denna drivkraft kan skapa jobb och välbefinnande för fler om den bara ges rätt villkor.

Det förutsätter att vänstern förmår frigöra sig från fackföreningarnas problemformuleringar och istället börjar se samhället ur de sämst ställdas perspektiv. Lustigt nog förutsätter det att de borgerliga gör samma sak. Varför inte börja i Malmö?

Ett särskilt viktigt initiativ att förbereda är alltså kommunala avregleringar för ökad företagsamhet.

Fall inte för frestelsen att lyssna på etablerade intresseorganisationer som säger sig tala för de mest utsatta i samhället. Facket är en intresseorganisation för människor som är anställda. Den som vill hjälpa de mest utsatta bör istället lyssna på människor som vill bli anställda – och naturligtvis på människor som vill anställa.

Andreas Bergh är docent på nationalekonomiska institutionen vid Lunds universitet

”Varken jobbskatteavdrag eller chockhöjningar av a-kassan har fungerat som det var tänkt. Ingångslönerna har inte sjunkit.”

från allt frestande som kommer i ens väg. För den som vill regera Sverige under de kommande fyra åren är det dock synnerligen viktigt att avstå från nostalgins locktoner. Tider som har varit – har varit. Det fanns en tid då S och M kunde lägga en våt filt över invandringsfrågan. Inget av partierna hade något att vinna på öppen debatt. Därför blev det ingen debatt. Men då var då och nu är nu. Värnplikt, alliansfrihet och hela det paketet har också haft sina bästa dagar. Arbetslösheten är även den delvis ny till sin karaktär. Nostalgiska stränganslag uppskattas förvisso i delar av valmanskåren. Sådana är tiderna vi lever i. Nästa statsminister kommer därför inte att uppträda som ledare för något slags futuristiskt avantgarde. Det är helt i sin ordning. Tillbakablickande politik är emellertid helt i sin ordning. Nostalgipolitik är – för att låna ord av det indiska ordspråket – tigrinnan som hotar i natten. Att förstå varifrån vi kommer är basalt för förståelsen av vår nutid. Utan framåtlutning i den kommande regeringskroppen kommer det dock att gå illa.

Widar Andersson är chefredaktör i Folkbladet

SOMMARJOBB FÖR EN STATSMINISTER

FOTO: MIKAEL ANDERSSON/NORDIC PHOTOS

”Ta tag i tudelningen”

Städerna står för alltmer av ekonomisk tillväxt medan de mindre kommunerna släpar efter. Det är en utveckling som den som vinner valet måste förhålla sig till.

Av Charlotta Mellander

JAG SKULLE VILJA SLÅ ETT SLAG FÖR Jane Jacobs verk från 1960-talet som exempelvis *The Death and Life of Great American Cities* (som för övrigt finns översatt till svenska) och *The Economy of Cities* (och finns det ytterligare tid i slutet på sommaren så passa på att läs *Cities and the Wealth of Nations* från 1984 av samma författare). Jane Jacobs var kvinnan vars teorier ligger bakom all modern stadsutveckling idag. Hon förstod, som få andra, hur viktiga städer var för ekonomisk utveckling. Städerna är inte bara platser för produktion och konsumtion utan arenor för utbyte av idéer och kunskap. Det är städerna snarare än företagen som är den viktigaste enheten att förstå för ekonomisk tillväxt idag. Hur vi utformar våra städer påverkar tillväxt, arbetsmarknad, innovationer och alla de faktorer som till syvende og sist påverkar landets utveckling och relativa position ur ett globalt perspektiv. En av de viktigaste frågorna framöver kommer att vara hur framförallt regionerna Stockholm, Göteborg och Malmö kan växa sig så starka som möjligt – tillräckligt starka för att framstå som ett attraktivt alternativ till platser som Berlin, London och Paris.

DEN URBANISERING SOM VI IDAG SER i Sverige existerar också i de flesta andra länder i världen. Medan västvärlden urbaniseras i högre grad av livsstilsfaktorer urbaniseras utvecklingsländerna av arbetsmarknadsförutsättningar. Men om vi håller oss till västvärlden så ser vi att platsers storlek i kombination med deras geografiska läge spelar en avgörande roll för dess utveckling. Det finns alltså inte en ”one size fits all” utan varje plats bör finna inspiration från goda exempel med liknande förutsättningar. Ser man lite mer generellt så finns det en rad faktorer som ändå är attraktiva för väldigt många. Mångfald är en sådan faktor. Vi tycker att det är roligare att ha många saker att välja på än få. Låga inträdesbarriärer är en annan. Det är roligare att befinna sig på en plats där människor blir accepterade för det de är. God kvalitet på grundskolan är ytterligare en faktor som påverkar i hög grad, eftersom grundskolan är ”platsspecifik” så tillvida att det är relativt svårt att skicka sina barn en längre sträcka till skolan varje dag. Människor tycker

också om att befinna sig på vackra och estetiskt tilltalande platser.

En av de tuffaste frågorna den närmaste valperioden kommer att vara den tudelning som just nu pågår i landet och som kommer att fortsätta framöver. Det finns ett fåtal platser som går oerhört bra. De växer ekonomiskt och växer befolkningsmässigt. Detta är platser med högre utbildningsnivåer, högre inkomster, lägre arbetslöshet och ett omfattande utbud som lockar till sig en relativt stor del av de yngre individerna idag. Samtidigt har vi betydligt många fler platser som upplever det motsatta. Detta är ofta mindre kommuner som ligger relativt långt från en större ekonomisk motor, som exempelvis en större kärnkommun eller Stockholms, Göteborgs eller Malmös arbetsmarknadsregioner. Här finner man ofta en svagare tillväxt, högre arbetslöshet och en negativ nettomigration. Framförallt är det den yngre befolkningen som lämnar platserna.

”Det är roligare att befinna sig på en plats där människor blir accepterade för det de är.”

I EN STUDIE SOM JAG PRESENTERADE i december förra året så fann jag att 86 procent av svenska kommuner tappar sin yngre befolkning. I praktiken är det alla platser som inte är storstad eller som har ett universitet eller högskola. Vem som än sitter vid makten

efter valet kommer vederbörande att behöva förhålla sig till den här utvecklingen.

Min förhoppning är även att man skall våga ta tag i den havererade bostadsmarknaden i framförallt Stockholm. Detta är en tuff match och jag har full förståelse för att den till viss del sopats under mattan hittills. Men den nuvarande hyresregleringen har inte underlättat för individer att ta sig in på boendemarknaden utan påverkar boendemarknaden i så hög grad att det istället utgör ett hinder. Lösningen är inte nödvändigtvis en fullständig avreglering, men det behövs en väsentligt mycket större flexibilitet. Sveriges utveckling är i hög grad en funktion av våra storstadsområdens tillväxt och vi har inte råd att ha inträdesbarriärer av det slag som bostadsmarknaden utgör idag.

Charlotta Mellander är professor i nationalekonomi vid Högskolan i Jönköping

”Gör folket till skogsägare”

Att äga mark förändrar en människa. Ge varje svensk ett tunnland från Sveaskog så minskar historielöshet och ökar viljan att ta ett långsiktigt samhällsansvar.

Av Peter Santesson

I BÖRJAN AV MAJ DISKUTERADES DEN svenska tillitens rötter i en understreckare i *Svenska Dagbladet*. En av de ärligaste och sorgligaste artiklarna på länge. Håkan Lindgren redogjorde för en färsk forskningsantologi som han funnit intressant då perspektivet kändes oväntat. Det hade varit historiskt. Någonstans i de långa tidssvepen över sekler hade han fastnat i läsningen. Engelbrekt? Vem var det? Han hade blivit tvungen att slå upp det okända namnet. Lindgren tyckte nog inte att det var något märkligt med det. Han tillade att om dagens politiker hade börjat tala om Engelbrekt igen skulle väljarna knappast ens veta vem karlen var.

När jag hade lagt ifrån mig tidningen och lugnat ned mig insåg jag att min reaktion berodde på att Håkan Lindgren hade rätt. Spelar det någon roll att vi långsamt blir främlingar inför vår egen historia? Understreckaren beskrev i praktiken effekten av att sakna sina rottrådar. ”Jag trodde att den svala, breda tilliten uppstod tillsammans med det socialdemokratiska Folkhems-Sverige”, skrev Lindgren. ”Många infödda svenskar är så rotlösa som om vi alla hade invandrat hit någon gång på 1960-talet – som om landet hade varit täckt av inlandsis ända fram till dess.”

Det är ingen tillfällighet att Lindgren tänkte som han gjorde. Bristande historiekunskaper utlöser inte nödvändigtvis socialdemokratiska sympatier. Men de gör någonting annat med perspektiven. Man börjar tro att samhällen och kulturer på kort tid har skulpterats (och därmed är möjliga att omforma) genom medvetna politiska beslut – annat känner man inte till. Då framstår samhällslivets grundformer som möjliga att fullända genom en svit av lämpliga propositioner och debattartiklar.

VÄNSTERN ÄR SANNERLIGEN INTE ENSAM OM att angripas av sådan hybris. När den drabbar högern brukar symtomen vara en bergfast övertygelse om den egna förmågan att med snabba interventioner i grunden kunna förändra odemokratiska system och förtryckande kulturer i fjärran länder. Så får vi både en inrikes- och utrikespolitik som befolkas av idealister utan kunskap om de historiska kontinentalplattor som breder ut sig strax under våra fötter.

Politiker i andra europeiska länder brukar se Sverige som en given destination för inspirationsresor. Men de kommer lite sent. Lösningarna som omvärlden intresserar sig för är i stor utsträckning

”Våga tänka långsiktigt”

Frestelsen att vinna snabba poänger devalverar politiken. Politiker som orkar driva de långsiktiga frågorna ökar tilltron till demokratin.

Av Martin Ingvar

VILKEN BOK BÖR DE LÄSA OCH BEGRUNDA? Thomas Pikettys bok om *Le capital au XXIe siècle* (Kapitalet i 21:a århundradet) ger en kraftfull analys av riskerna med en förmögenhetsfördelning som nu utmanar vett och sans i världen. Oavsett politisk färg behöver man i politikens framtid förhålla sig till den boken. Han målar ett samhälle där nationalstaten blir alltmer anakronistisk och den globala politiska nivåns oförmåga gör att förmögenhetsfördelning, militär säkerhet och miljöfrågor inte kan hanteras. Vill man sedan förstå mer om varför vårt samhälle ser ut som det gör så blir min gamla favoritbok aktuell. Steven Pinkers bok *Ett oskrivet blad* och andra myter om människans natur är ett måste om man sysslar med poli-

tik. Den ger alla argument som behövs mot naiv och destruktiv post-modernitet och socialkonstruktivism. Vreden i texten är underbar. Hängmattan blir aldrig densamma igen.

Inspiration kan inte hämtas från ett ställe. Inspiration fångas alltid utifrån de glasögon man format åt sig själv. Inspiration kommer inte spontant, den behöver sökas och sökandet blir bättre om man ställt in fokus på vad man letar efter. Ett viktigt område att hämta inspiration omkring är internationella exempel på ett fungerande demokratiskt ledarskap som klarar de långsiktiga frågorna. När Margaret Thatcher vägrade hoppa i tv när Stina Dabrowski bad om det visade hon ett inspirerande prov på att politikens innehåll är viktigare än ytan.

”Vi kan inte acceptera att ha en skola som blir en stats-subventionerad utslagnings- och segregationsmaskin.”

bara förlängningen på idéer som kläcktes under 1990-talet. Det är i kristider som det tänks nytt, inte tjugo år efteråt. Vad händer på Island idag? Vad har hänt i Baltikum? Den bästa inspirationen finns där någon nyligen har löst allvarliga problem.

VILKEN SOMMARLÄSNING KAN DÅ rekommenderas till den partiledare som vill få markkontakt? Francis Fukuyamas bok *The Origins of Political Order* är den oöverträffade skildringen av hur de liberala staternas grundläggande institutioner långsamt växte fram, lagstyre och politiskt ansvarsutkrävande. Det är historia om den fria världens motsvarighet till livets uppkomst – ett historiskt unikt händelseförlopp, en lyckosam slump av sammanfallande faktorer, som måste vårdas ömt.

Med fast mark under fötterna blir det lättare att motstå den farligaste frestelsen för varje politiker: fåfänga och popularitetstörst. Vad spelar det för roll i det stora hela om det blir fyra år eller åtta år? Satsa istället på att göra någonting som man kan vara stolt över efteråt.

Men vad? Historielöshet kan inte åtgärdas genom någon snabb reform. Men reformhugade politiker kan peta ned ett ollon i jorden. Gör svenska folket till markägare genom att dela ut hela det statliga skogsinnehavet i Sveaskog. Det blir ungefär ett tunnland skog per person i Sverige. Först händer nog inte så mycket. Men på sikt. För

FOTO: ANNERIKSSON/NORDICPHOTOS

att äga mark, det förändrar en människa. Fukuyama vet att berätta. SAKTA VÄXER NYFIKENHETEN PÅ DEN DÄR skogsplätten. Bussen stannar långt utanför stan och man måste nog gå en bra bit in i skogen för att komma dit. Mobiltäckningen försvinner. Det finns inte mycket att göra därute. Så man sätter sig på en bergknalle och börjar titta närmare.

Peter Santesson är analyschef i Demoskop

Som kontrast kan ges exemplet när Göran Persson kommunaliserade skolan där han visade hur en politikens dagsfråga med intern avundsjuka mellan olika lärarfack möttes med att över en natt avskaffa alla möjligheter att styra skolans kvalitetsutveckling. Vi har bara börjat betala för det misstaget. Vi har ett kvarts sekel amorteringar kvar...

”Många flyktingar för med sig värdefulla färdigheter, men flera faktorer gör att de inte ges möjlighet att utveckla sin potential.”

SVERIGE STÅR OCH FALLER MED ATT vi ordnar upp skolan och får en djup, genomgripande kulturförändring inom skolan men kanske framförallt hos alla de som styr och ställer med skolan. Det är förbluffande att det går att åstadkomma enighet om pensionerna med hänvisning att ”det måste finnas långsiktighet”, men att skolfrågor hanteras inom dagspolitikens avarter. Samhällets beställning till skolan måste konkretiseras och följas upp. Styrformerna måste ändras så att ansvarskyldigheten blir tydlig på respektive nivå.

Lärarrollen måste återprofessionaliseras och lärarhögskolornas uppdrag måste skärpas. Det är en ödesfråga.

Den sociala bakgrunden tenderar att få allt större genomslag i skolresultaten och många barn kommer till skolan idag med små förutsättningar att lyckas. Barn som kommer till Sverige efter 9–10 års ålder erbjuds inte den kraftfulla och glädjefyllda språkundervisning som skulle behövas för att de ska klara av att komma in i samhället. Vi kan inte acceptera att ha en skola som blir en statssubventionerad utslagnings- och segregationsmaskin. Det anstår inte ett samhälle som vårt att stillatigande se på detta sönderfall ytterligare ett decennium. Och tro mig, utan ett handfast och uthålligt politiskt ledarskap kommer ingen förändring att ske. Och det är systemhotande.

VILKEN FRESTELSE ÄR ALLRA MEST angelägen att motstå? Frestelsen att vinna snabba poänger med retoriska krumelurer som rör samhällets långsiktiga frågor. Det devalverar politiken och därmed minskar den tilltron till diskussionen om de stora gemensamma frågorna. Den politiker som orkar fundera och driva de långsiktiga frågorna blir också den som ökar tilltron till demokratin och med det skulle min framtidsdystopi kunna mattas något.

Martin Ingvar är professor i klinisk neurologi vid Karolinska institutet

”Invandring driver innovation och tillväxt”

Många flyktingar utvecklar inte sin potential. En fyrkantig syn på kompetens och strävan efter likriktning hämmar förnyelse.

Av Sylvia Schwaag Serger

ANNALEE SAXENIANS *The New Argonauts* beskriver hur invandrare står för en stor del av Silicon Valleys framgång och dynamik. Silicon Valley brukar förknippas med världsledande teknikbolag men boken visar att företagens, och därmed regionens vitalitet och förmåga att skapa jobb och tillväxt i hög grad drivs av de länkar till nya marknader och kunskaps- och innovationsmiljöer i Kina och Indien som dessa invandrare skapar. Invandrarna ”pendlar” mellan Silicon Valley och sina hemländer och har med sig kunskap och kontakter. Förutsättningen för att detta ”omlopp av hjärnor” (”brain circulation”) ska gynna både landet invandraren kommer ifrån och landet som tar emot hen är möjligheten att bygga upp en framgångsrik karriär i värdlandet.

Ett kanske oväntat land att hämta inspiration ifrån när det gäller integration är Tyskland. Missförstå mig inte: Tyskland har många utmaningar när det gäller till exempel främlingsfientlighet, tvivelaktiga förutsättningar för att erhålla medborgarskap, en ibland lamsläande byråkrati och motstånd till förändring, samt betydande problem med jämlikhet och utanförskap. Ändå, och delvis just på grund av dessa utmaningar, kan det hämtas värdefull inspiration från Tyskland i den bemärkelsen att man på relativ kort tid har lyckats gå från en infekterad debatt om invandring till en samsyn – inte minst mellan facken och arbetsgivarna – om värdet och behovet av att attrahera utländsk arbetskraft, samt att förbättra integrationen av utlandsfödda människor. Regeringen har jobbat systematiskt, resultatintriktat och departementsövergripande med integration, och särskilt med att omvandla en restriktiv invandringspolitik till vad som idag beskrivs som en ”välkomstpolitik”.

INTEGRATION KOMMER ATT VARA EN AV DE ABSOLUT VIKTIGASTE FRÅGORNA. Sverige är idag bland de bästa länderna i världen på integration i teorin – när man tittar på regelverk – men bland de sämsta i OECD i praktiken när det gäller integration av utrikesfödda på arbetsmarknaden. Vissa hävdar att det beror på att Sverige tar emot många

flyktingar, men som vi har visat i en nyligen publicerad analys (”Jakten på det nya kapitalet – Sverige i den globala konkurrensen om kompetens”) finns också en förklaring i det faktum att stora delar av samhället genomsyras av en snäv definition av kompetens och en oförmåga (eller ovilja) att attrahera, värdera och tillvarata internationell kompetens. Vi måste börja se invandrare – oavsett skälet till att de kommer hit – som en viktig tillgång för arbetsmarknaden och en drivkraft för innovation och tillväxt. Många flyktingar för med sig värdefulla färdigheter, men flera faktorer gör att de inte ges möjlighet att utveckla sin potential. Några av dessa faktorer är en fyrkantig syn på kompetens (till exempel fixering vid svenska examina eller

intyg), en överbetoning av att man måste kunna svenska för att jobba i Sverige – många invandrare i Tyskland och USA lär sig språket ”på” och ”genom” jobbet – och en benägenhet att anställa människor som liknar dem som redan finns i organisationen eller företaget, för då kan man vara säker på att de ”passar in”. Den sistnämnda faktorn bortser ifrån att, även om det kan skapa friktion eller missförstånd när människor från olika bakgrund möts, så är det just

i det mötet som det också finns den kanske största potentialen till förnyelse och innovation.

DEN FRESTELSE SOM ÄR MEST ANGELÄGEN att motstå är att ge sken av att förändringar i offentliga utgifter i sig kommer att lösa våra stora utmaningar inom välfärd, vård, skola och sysselsättning. Dessa utmaningar, och lösningarna på dem, är mer komplexa än så och att försöka vinna opinion genom påståenden om att till exempel höjda anslag per automatik leder till bättre skola och vård, eller att minskade skatter i sig kommer att öka konsumtion och säkerställa välfungerande marknader skapar felaktiga förväntningar.

Sylvia Schwaag Serger är adjungerad professor i forskningspolitik vid Lunds universitet och direktör för Internationell strategi på Vinnova

FOTO: MIKAEL ANDERSSON/NORDIC PHOTOS

”Bevara kulturarvet”

Många invandrare har erfarenhet av att arbeta och verka på landsbygden. De kunskaperna borde vi ta tillvara.

Av Kristina Alsér

LÄS OCH BEGRUNDA GLOBALISERINGSRÅDETS slutrapport *Bortom krisen*. Den är en enträgen uppmaning till det politiska systemet och hela samhället att ge frågor om Sveriges konkurrenskraft, omställningsförmåga och attraktivitet högre prioritet. Den innehåller många konkreta förslag och ger ett bra beslutsstöd till politiker i frågor om bland annat integration och kompetensförsörjning där vi behöver ta krafttag. Dels för att möta kommande generationsväxlingar, dels för samhällets behov av utökad kompetens i en värld med högt förändringstryck. Områden som bör prioriteras är teknik och naturvetenskap som med fördel kan utvecklas genom pedagogik och saklig information för att göra ämnena mer tillgängliga för fler unga. Samtidigt är det nödvändigt att skapa en attraktiv livsmiljö för forskning som går hand i hand med utbildningsväsendet och som för en nära dialog med näringslivet. Genom att samverka gränsöverskridande kan vi ge förutsättningar för ett livslångt lärande som motverkar utanförskap.

VÅRT SVENSKA SIGNUM ÄR NATUR OCH MILJÖ, något som gjort Sverige känt över världen. Det är viktigt att bevara vårt kulturarv där männi-

skor i alla tider hämtat kraft och inspiration. Bevarande och utvecklande av naturen och landsbygden är centralt för att hela Sverige ska fortsätta att leva. Klimathotet är överhängande och behöver kraftfulla åtgärder för att bromsa negativ påverkan på klimat och miljö. Transportsektorn identifieras som en av de sektorer som har mycket att göra beträffande utsläpp i miljö som har en stor påverkan. Vi måste alla ta ett ansvar för att skapa verktyg för hållbara transporter med alternativa drivmedel och ökade medel till forskning. På klimatfrågan finns inte bara ett svar, jag tror det finns många, varav minskade utsläpp från transporter är ett. Men vi måste hjälpas åt för att komma framåt. När man vistas ute i skog och mark där resultat av klimatpåverkan syns konkret genom förändringar i den biologiska mångfalden, då förstår man att det är allvar. Ju närmare man befinner sig kärnan av ett problem, desto mer engagemang skapas för att hitta lösningar. Vi måste både bevara men också utveckla vår miljö på landsbygden. En god infrastruktur, hög tillgänglighet av mobiltelefonitäckning och bra skolor och ett rikt kulturliv ger goda förutsättningar för att bedriva verksamhet på landsbygden. Där finns

”Gilla inte läget”

En politiker måste hela tiden tänka lite längre och ta tag i utmaningarna som omvärlden erbjuder. Den farligaste frestelsen är att tro att allt är okej som det är.

Av Torbjörn Elensky

EN FRAMGÅNGSRIK LEDARE ÄR ÖPPEN FÖR KRITIK. Det är en verklig utmaning idag att spräcka den bekräftande bubbla som alltför många omger sig med. För medborgaren är den ett handikapp, en intellektuell begränsning vars största fara ligger i att den är omedveten. Ramar har vi alla, referenser, erfarenheter och ideal som styr våra handlingar. Men den som är mera medveten om dem, sina egna begränsningar såväl som möjligheter, kommer i en bättre position för att göra sig förstådd och kanske även övertyga andra. Den som omger sig med jäsägare tappar snart kontakten med verkligheten.

Om det finns något alla partiledare borde läsa inför valet är det *Alice i Underlandet*, och gärna även fortsättningen *Alice i Spegellandet*. De uppfattas av många säkert som barnböcker, och så klart går

de att läsa på ett barnsligt sätt, vilket inte är det sämsta. De understryker världens absurditet, och ger en sund distans till det tunga allvaret. Men de innehåller tillräckligt mycket skarpa filosofiska frågor om logik, mening, verklighet och identitet också för att utmana även den väldigt vuxna läsaren.

ALICE FRÅGAR SIG VEM HON ÄR, undrar vem av alla sina vänner hon blivit, och ideligen ändrar hon storlek, som partierna i de ständigt uttrumpetade opinionsundersökningarna. Än är hon så väldig att hon inte kan röra sig, än så liten att hon slår hakan i fötterna. Och vad gör henne egentligen till henne? Hon kan inte minnas barnkammarrimmen och ramsorna hon lärt sig därhemma längre, hon

det gott om plats och utrymme för smarta affärsverksamheter där ny teknik kan utmana det traditionella.

JAG TROR DET ÄR VIKTIGT ATT VERKA FÖR mer genomarbetad integrering. Genom att matcha nysvenskars kompetens särskilt kring agrar kunskap tror jag vi skulle kunna få flera synergieffekter. Många som kommer till Sverige har erfarenhet av och kunskap om att arbeta och bedriva verksamhet på landsbygden. Något som Sverige

"I takt med att landsbygden avfolkas flyttar också ägande och kunskap till städerna. Detta måste vi balansera genom att ge möjligheter till nya affärsidéer."

behöver ta tillvara. Idag tappar vi kunskap om natur och landsbygd när majoriteten av befolkningen, och särskilt de unga, väljer att bo i städer och större centralorter. Därigenom minskar också kunskap om allemansrätten, natur och viltvård. Landsbygden står inför flera utmaningar, vildsvinsstammarna ökar och blir oproportionerligt stora vilket orsakar skador på natur och odlad mark. Intresset för jakt avtar i takt med att färre är bosatta på landsbygden. Lanthandlare kämpar för verksamhetens överlevnad då kundunderlaget är magert. I takt med att landsbygden avfolkas flyttar också ägande och kunskap till städerna. Detta måste vi balansera genom att ge möjligheter till nya affärsidéer.

DET ÄR OTROLIGT VIKTIGT ATT VARA lyhörd för sin omgivning och förstå dess behov. Det är lätt att ett fåtal frågor får all plats i debatten, vilket utgör en risk att helhetsperspektivet blir blockerat. Genom att lyssna, och inte se personlig prestige kring sakfrågor kan man behålla ett helhetsperspektiv vilket är nödvändigt för att skapa en hållbar politik.

Kristina Alsér är landshövding i Kronobergs län

citerar allt fel, och de märkliga varelser i Underlandet som hon ber om hjälp kan inte ge henne någon. För politiker med identitetsproblem är Lewis Carrolls böcker om Alice bästa tänkbara sommarläsning.

Men lite osäkerhet är ändå sundare än tvärsäkerhet. Den farligaste frestelsen för en politiker är att tro allt är okej som det är. Inte minst i våra dagar gäller det att hela tiden gräva lite djupare, tänka lite längre och ta tag i utmaningarna som omvärlden erbjuder, vare sig det handlar om arbetslöshet, rysk expansionism eller utbildningsväsendets hotande sammanbrott, helst innan deras effekter blir kännbara. Frestelsen att gilla läget, att ta det som det kommer, att hela tiden ursäktas och urskulda sig och de sina är det farligaste av allt.

NÄR ALLAS ÖGON ÄR RIKTADE ÅT samma håll är det antagligen någon annanstans som det viktigaste pågår. Vad stort är sker i tysthet. Lista allt du uppfattar som självklart, och avfärda det, tills vidare, och börja sen gräva lite vid sidan om det förväntade. Åk till Paris, men gå

"När allas ögon riktas åt samma håll är det antagligen någon annanstans som det viktigaste pågår."

inte på Louvren utan till de afrikanska kvarteren runt Gare du Nord, eller ge dig ut till Europas utmarker, norra Sverige, den spanska enklaven Melilla i Marocko, eller Georgien. När du gjort en sådan utflykt är det dags att komma igen, och då i gengäld fördjupa dig i just det alldeles självklara, det som tidigare varit lika osynligt för dig som vattnet för en fisk. Demokratin, till exempel. De liberala fri- och rättigheterna. Samhällsordningen som vuxit fram genom en kombination av institutionell kontinuitet och utvecklingsdrivande initiativ i Sverige genom århundradena. Klara ut, definiera, förklara för dig själv, för att sedan kunna göra det bättre för andra, vad du tror på, vad som är viktigt, och hur vi ska utvecklas vidare på ett fruktbart sätt som en modern, öppen nation som vågar ta plats i världen.

INGEN ÄLSKAR LEDARE SOM TRIANGULERAR in opinionerna och sedan säger det de tror att folk vill höra. För dem verkar makten, med alla dess privilegier, som ett självändamål, och folk genomskådar det. De flesta väljare respekterar politiker med tydliga ideal, även om de inte sympatiserar med dessa. Och om politik inte är att vilja, att vilja något bestämt, utan bara viljan till makt, vad är det då för mening med demokratin? Det krävs, som den röda drottningen säger till Alice, en väldig massa springande för att man ska hålla sig kvar på sin plats.

Torbjörn Elensky är författare och kritiker

SOMMARJOBB FÖR EN STATSMINISTER

FOTO: KONNY DOMNAUER/NORDICPHOTOS

”Slå in på den tredje vägen”

Socialdemokrater och moderater saknar en politik för den globala strukturuomvandlingen. Sverige måste investera i kunskap och infrastruktur.

Av Jan Edling

DEN BOK JAG REKOMMENDERAR till läsning i hängmattan inför valet 2014 är min egen bok *Alla behövs!* från 2005. Alltsedan den kom ut har de frågor som tas upp där spelat en avgörande roll i den politiska debatten.

Jag ville då peka på att arbetslöshet, arbetsmarknadsåtgärder, långa sjukskrivningar och förtidspensioneringar ökat i snabb takt sedan 1990-talskrisen. 20 procent av befolkningen 20–64 år hade inkomster från olika sociala försäkringssystem snarare än från arbete. Kostnaderna för arbetslöshet och ohälsa konkurrerade ut viktiga samhällsinvesteringar i utbildning, infrastruktur och bostäder liksom forskning och utveckling. Reaktionen från Stefans parti var då att stoppa huvudet i sanden och förneka de problem som Sverige stod inför.

Ett parti som däremot använde min skrift som plattform för sin politiska strategi var Fredriks parti. Redan då beskrev jag innehållet i denna strategi: *”Den går i stort sett ut på att göra det svårare för människor som är arbetslösa, sjuka och förtidspensionerade att klara sig på den ersättning de får. Tanken är att de ska få ökade incitament att söka arbete. Genom att sänka skatten för företagen ska fler stimuleras att starta växande företag. Genom att riva undan hinder på arbetsmarknaden ska lönerna sänkas och nya jobb skapas i skikt som tidigare definierats bort av kollektivavtalens lägsta löner.”*

EFTER ÅTTA ÅR SER VI RESULTATET AV DENNA strategi. Alliansregeringen har lyckats spara pengar genom att sänka trösklarna, ersättningsnivåerna och taken i socialförsäkringarna. De som står utanför en alltmer ostrukturerad arbetsmarknad har drabbats ekonomiskt. Men fortfarande saknar 20 procent av befolkningen inkomster från arbete.

De som har arbete har gynnats av så kallade jobbskatteavdrag i fem steg men har i praktiken själva fått avstå löneutrymme för att finansiera de avtalsförsäkringar som successivt tagit över när socialförsäkringarna minskat sitt ansvar.

Fredrik brukar säga att medelklassen numera har fickorna fulla av ”hoppande femkronor” som bara väntar på att konsumeras. Men när medelklassen står där på perrongen för att ge sitt bidrag till en konsumtionsledd tillväxt upptäcker de att tågen slutat att

gå, att barnen har svårare att få utbildning, jobb och bostäder och att skatteavdragen ätit upp av ökade kostnader för transporter, el och boende.

HUR GICK DET DÅ MED samhällsinvesteringarna? Jovisst har alliansregeringen satsat på inom-akademisk forskning, men samtidigt har de 50 största företagen minskat sin forskning i Sverige med 1 procent av BNP. I takt med att en allt större del av företagets verksamhet flyttat utomlands har andelen anställda och underleverantörer i Sverige minskat snabbt.

Investeringarna i järnväg och vägar är de näst lägsta i Europa och bostadsbyggandet det allra lägsta. Avsaknaden av stora infrastrukturprojekt i Sverige leder till att fler stora företag och innovativa entreprenörer väljer att söka sig från Sverige till länder där efterfrågan på kunskap är större. Sveriges världsmarknadsandel i exporten av varor och tjänster minskar idag snabbare än EU 15.

”Investeringarna i järnväg och vägar är de näst lägsta i Europa och bostadsbyggandet det allra lägsta.”

ALLT FÄRRE HAR KVALIFICERAT SIG till gymnasieutbildning. På högskolorna går den första terminen åt till att läsa in de kunskaper som eleverna inte fått med sig från tidigare år. Företagen har mött allt större svårigheter att få tag i

kvalificerad personal. Men så är de snabbast växande branscherna i Sverige numera kaféer, rot- och rut-tjänster där kunskapskraven är låga.

I *Alla behövs!* avvisade jag bestämt de vägar som S och M valde och pekade i stället på ”tredje vägens politik”. Det är en väg som bejakar det faktum att Sverige behöver anpassa sig till den globala strukturuomvandlingen utan att samtidigt försämma för dem som slagits ut i denna process. Några ingredienser:

- Kunskapslyft för människor och företag.
- Utveckling av konkurrenskraftiga regioner som kan svara för näringslivets kompetensförsörjning.
- Genom att prioritera investeringar i den skuld vi har till kommande generationer i form av infrastruktur, klimat och bostäder får vi råd att göra valet att sänka skatter och att bygga vidare på välfärden.

Jan Edling är vd i analysföretaget Flexicurity >>

”Sök det komplexa”

Vissa frågor går igen. Ibland är det enklare att blicka bakåt för att förstå nuet än att stirra sig blind på det som beskrivs som aktuella utmaningar.

Av Qaisar Mahmood

KÄRA STATS MINISTERKANDIDAT! Du undrar kanske varför jag skriver till dig. Vi känner inte varandra. Vi delar inte en enda vän. Inte ens på Facebook; jag har dubbelkollat. Anledningen till att jag författar detta brev har att göra med det faktum att detta är ett speciellt år. Jag vill skicka några ord på vägen. Den här resan som du ska göra under de kommande månaderna fram till den 14 september kommer att vara utmanande. Jakten på makten är krävande.

Jag ber om ursäkt redan nu. Det här brevet kommer kanske att kännas som en hemläxa. Men jag kan garantera dig att den kommer att göra gott såväl i knoppen som i kroppen.

JAG KÄNNER INTE TILL DINA SEMESTERPLANER men du får säkert några dagar som du inte vet vad du ska göra av. Då tycker jag att du ska packa en matsäck och ställa in gps:en mot Nora, en pittoresk liten stad i Örebro län med cirka 10 000 innevånare. Väl i Nora ska du försöka övertala ditt personskydd att ge dig lite handlingsutrymme så att du kan röra dig som en alldeles vanligt hen. Du vill kunna upptäcka vardagslunk och inte dra till dig en massa blickar och uppständelse. Jag vill gärna att du ska upptäcka att det finns sto-

ra skillnader gentemot den tillvaron som du är van vid i Stockholm och andra storstäder. Folk rör sig i en annan rytm, i ett annat tempo.

NÄR DU GÅR RUNT I NORA TROR JAG ATT du kommer upptäcka att nästa ”vi-och-dom” i samhället inte går mellan människor som invandrat hit och de som är infödda. Nej, den nya sprickan i samhället går mellan dem som är bosatta i och runt storstäder och dem som är bosatta i mindre avfolkningsorter. Orter som hotas av hög arbetslöshet och sämre offentlig service när bankomater, kvartersakuter och gymnasieskolor hotas att slå igen. (Kom ihåg var du hörde det först.) När man står inför förändring till det sämre, är det svårt att se globaliseringens möjligheter. Man blir lätt skeptisk till det som uppfattas som nymodigheter – hbtq-frågor, migranter, surdegsbröd och urban odling. Den nedåtgående spiralen blir att värderingar och livsideal börjar skilja mellan stad och land. Man får svårare att förstå dem som inte är som en själv och man tänker: ”Men alla jag känner röstar och tycker som jag, det är de andra som är problemet.”

När du har åkt på din bilsemester och sen bestämmer dig för att ha några lata dagar i din trädgård har jag ett till råd. Visst är det

”Läs inga böcker”

Ställ dig andra frågor än du är van vid. Fråga dig vad mänsklig frihet innebär.

Av Helena Granström

LÄS INGA BÖCKER. LÄS HELLER INGA TIDNINGAR, stäng av radion, släck alla skärmar. Gå ut. Lär dig namnet på tjugo olika fiskar, fåglar, gnagare, grodor, lavar, däggdjur och träd i din närhet. Sök upp dem. Fråga dem vad de anser om evig tillväxt.

Gör en rundresa: Ett kallhygge strax nedanför trädgränsen i Jokkmokksfjällen. En granplantage i Småland. Peking i rusningstrafik (glöm inte andningsmask). Fukushima. En koltangruva i Kongo. En överbefolkad stad i Bangladesh. Mexikanska golfen, där effekterna av 2010 års oljeutsläpp fortfarande präglar djur- och växtliv. Solomonöarna, där 49 000 människor nyligen blev hemlösa på grund av översvämningar. En lågstadieskola i en svensk småstad, och i den en grupp åttaåringar, tysta, alla med blickarna fästa vid var sin smart mobiltelefon. Därefter skulle jag vilja be dig att påminna mig

om exakt vad i vår civilisation som gör den värd de kostnader den medför.

JAG BEFARAR ATT VARJE FÖRSLAG jag skulle kunna ge – omvänd bevisbörda vid introduktion av nya kemikalier, omedelbart stopp för trakthyggesbruk, hela förskolepengen till hemmavarande småbarnsföräldrar, slopade bidrag till forskning på bioteknik, reproduktionsteknik och robotik, inskränkning av bilismen och fullständig omställning till ekologiskt jordbruk – avsevärt skulle förkorta din politiska karriär. Kanske räcker det att du under denna sommar bara ställer dig andra frågor än dem du är van vid. Fråga dig alltså inte hur Sveriges Pisaresultat skall förbättras, hur sysselsättningssiffrorna skall hyfsas till, eller om ”resurspoolen” kanske vore ett ännu mer

”Skola och universitet berikade med ett kulturellt och socialt kapital som inte fanns i hemmet.”

skönt att göra ingenting, men jag tror att du är en person som har lätt för att bli uttråkad. Du vill ha omväxling. Om du känner att du behöver en kortare paus från grillning och gräsklippning, ska du öppna din dator, surfa in på ditt lokala bibliotek och låna e-boken

FOTO: ANDERS TUKLER/NORDIC PHOTOS

säljande begrepp än ”arbetskraften”. Fråga dig istället vilken typ av mänsklighet som formas i ett samhälle som successivt eliminerar allt som inte är skapat av och för människan. Fråga dig vad mänsklig frihet innebär, om den innebär något mer än möjligheten att välja elbolag. Fråga dig hur en jämställdhet skulle kunna se ut som inte kräver att man lämnar sina barn till främlingar.

DU BÖR UNDVIKA ATT NJUTA FÖR MYCKET AV SEMESTERN: Du skulle kunna frestas att träffa din familj, på riktigt. Prata med dem. Du skulle kunna inse att det finns ett skäl till att du valde att leva med dem, och inte med dina livvakter och regeringskolleger. Du skulle kunna börja undra varför det är de senare som du faktiskt lever med. Undra varför det är dig som dessa livvakter och kolleger lever med, och inte med de familjer de själva valt. Du skulle kunna få tid och ork att ringa dina vänner, för första gången på ett år. Du skulle rentav kunna träffa dem. Och, kanske skulle du börja odla potatis. Få en skörd som räcker hela hösten, och få lust att gräva upp några hundra kvadratmeter till för ett årsbehov av morot, rödbeta, bönor och squash. Du skulle kunna plocka våtarv, löktrav och almfrukter till sallad. Du skulle kunna sitta naken på en sten och äta smultron,

Mitt förnamn är Ronny. Det är en självbiografisk bok av idéhistorikern Ronny Ambjörnsson som beskriver författarens uppväxt i 1940-talets Göteborg och hans klassresa.

Nu kanske du tänker att du hellre vill läsa något som är mer aktuellt och som fångar in dagens problem och utmaningar. Men jag tycker att du ska ge boken en chans eftersom det finns vissa frågor som går igen. Ibland är det enklare att blicka bakåt för att förstå nuet än att stirra sig blind på det som beskrivs som aktuella utmaningar.

NÄR DU LÄSER KOMMER DU FÖRHOPPNINGSVIS att göra samma upptäckt som jag. Att Ronnys resa i 1940- och 50-talets Sverige påminner om Qaisars resa på 00-talet. Det gemensamma är frånvaron av kulturellt kapital som serveras vid föräldrarnas middagsbord. Ett kulturellt kapital som fungerar som en nyckel till att öppna dörrarna till viktiga positioner i samhället. För Ronny (och även för mig) blev högre studier lösningen. Skola och universitet berikade med ett kulturellt och socialt kapital som inte fanns i hemmet.

Debatten som rasar om vithet, svarthet och vem som är majoritet eller minoritet får oss att tro att vi står inför nya utmaningar och därför måste uppfinna nya hjul. Att vi ska fokusera på våra olikheter istället för att se det universella i människan. Kanske är det inte konstigt. Vi människor är trots allt visuella varelser. Vi har svårare att se det som är mer komplext och dolt än det vi kan uppfatta med hjälp av våra sinnen. I önskan att förstå dagens utmaningar, är det lätt att gå vilse och bli indragen i problembeskrivning som handlar om vår hudfärg och var vi är födda. Jag hoppas att du kommer att streta emot förenklingar och istället söka det komplexa.

Jag önskar dig en skön och avkopplande ledighet. Lycka till!

Qaisar Mahmood är författare och kulturarvschef på Riksantikvarieämbetet

”Du skulle kunna få tid och ork att ringa dina vänner, för första gången på ett år. Du skulle rentav kunna träffa dem.”

låta den sötligaste saften rinna ur mungiporna. Kanske skulle du fiska. Kanske skulle du fånga en gädda och laga till den över öppen eld; eller kanske skulle du upptäcka att det inte längre finns någon fisk där du brukade meta som barn. Du skulle kunna gå i skogen – en skog som ännu är skog, och inte rad på rad av odlad gran – och du skulle kunna börja ana värdet av en omgivning som i verklig bemärkelse är annan, inte bara en spegling av dig själv. Du skulle plötsligt kunna stirra rakt in i ansiktet på en fjolårsgammal älgkalv, som aldrig hört talas om arbetslinjen. I en iskall fjällsjö skulle du kunna stå, upp till midjan i vatten, och samtidigt dricka ur den. Dra klar och kylig luft in i dina lungor, och inse att en gång var hela världen sådan. Undvik till varje pris denna frestelse. Annars kommer du att få mycket svårt att upprätthålla din politik i höst.

Helena Granström är författare

I september röstar Skottland ja eller nej till självständighet. Historikern **Tom Devine** konstaterar att skillnaderna i politisk kultur blivit allt större.

Av Mats Wiklund

”Här finns en nationell identitet”

”

En tilltagande skotsk identitet och en avtagande brittisk utgör själva förutsättningen för utvecklingen de senaste åren och har lett fram till folkomröstningen.”

En grovt tillyxad (och med all säkerhet språkligt oriktig) dekonstruktion av Skottland ger vid handen att ordet har två led som, sammanfogade, konstituerar en nation. Men det var länge sedan. För i drygt tre hundra år har Skottland varit en del av Storbritannien och man kan på det hela taget säga att ordningen varit till allmän belåtenhet.

Fram till nu. För den 18 september tar skottarna ställning till om de vill att unionen från 1707 ska upplösas och en självständig nation bildas. Kan det faktiskt ske? Den förväntade promenadsegern för nejsidan (nej till självständighet) har sedan i våras utvecklats till ett politiskt drama. En övertygande ledning med 15–20 procent har krympt till några procentenheter och vad som tidigare uppfattades som en distraktion tas nu på största allvar i London.

Motståndet mot London är också drivhus för den skotska nationaliströrelse som de senaste 25–30 åren gradvis flyttat fram positionerna och som kulminerade 2011 när Scottish National Party vann en absolut majoritet i det skotska parlamentsvalet. Dess ledare Alex Salmond kunde därmed driva igenom den fråga som utgör partiets själva existensberättigande. Premiärminister

David Cameron var tvungen att acceptera verkligheten. I oktober 2012 kom han och Salmond överens om formerna och datum för folkomröstningen.

Men det var alltså Cameron och därmed London som gav grönt ljus. Trots att Skottland numera har ett eget parlament och ett betydande politiskt självbestämmande sägs sista ordet alltid i Westminster och på 10 Downing Street. Och det är från London som varningarna och tillrättavisningarna utgår: Självständighet innebär att skottarna inte längre kan använda sig av pundet. Att EU-medlemskapet måste omförhandlas. Att näringslivet kommer att dra sig söderut. Att försvarspolitikens destabiliseras. Att... Håll fast vid vad ni har och känner till! Riskerna är för stora.

Men de negativa budskapen från nejsidans kampanjorganisation ”Better together” har försett Alex Salmond med just den retoriska ammunition som han så väl behöver. Indignerat slår han tillbaka med anklagelser om översitteri och manipulationer från etablissemangen. Salmond tillhörde tidigare Labourpartiet och är en folktribun av format mot vilka nejsidans främsta företrädare står sig slätt. Och bakom den skickligt spelade rollen som folkets man döljer sig en intelligent strateg med absolut gehör för opinion och stämningsslägen.

I Edinburgh vajar både *Union Jack* och the »

”

Det ironiska är att det var de konservativa som genom sin politik under 1980-talet frammanade nationalismen och underminerade unionen. Det är därför som vi står inför fullbordat faktum i september.

Till kamp för självständighet.

FOTO: DAVE CHESKIN/TT NYHETSBYRÅN

Saltire. Den allt bittrare ordstriden i folkomröstningskampanjen har dock begränsat sig till den politiska sfären. Att vara för eller emot unionen är en privatsak, inte en polariserande strid som bryter gamla vänskapsband och skapar nya fiender. Tack och lov har förutläggningarna aldrig funnits för motsättningar av det slag som plågat Nordirland. Unionen blev inte ett tvång utan en lyckosam lösning på Skottlands sociala och ekonomiska isolering. Gradvis utvecklades en dubbel identitet: det gick an att vara både skotte och britt.

Men så hände något. Vad? Professor Tom Devine vid University of Edinburgh vet att berätta. Som ledande expert på skotsk historia och författare till standardverket *The Scottish Nation* är han så gott som dagligen upptagen och uppvaktad. Redan innan intervjun tar sin början vet jag att det finns en fråga som jag inte kan få svar på – hans egna sympatier. Opartiskheten bedömer han som absolut nödvändig för trovärdigheten.

Mats Wiklund (MW): I en tidningsintervju säger du att var Skottland nu befinner sig beror på en "historisk tillfällighet". Vad menar du med det?

Tom Devine (TD): Under den andra halvan av det 20:e århundradet bidrog flera händelser till att undergräva förtroendet för unionen. Men den historiska tillfällighet som gjorde folkomröstningen möjlig inträffade för några år sedan och var Nationalistpartiets jordskredsseger som i sin tur berodde på Labours försvagning i Skottland – i stort sett alla dess politiska tungviktare är i London. Så vad som inte skulle kunna ske skedde ändå.

MW: I *New Statesman* skriver Alex Salmond att folkomröstningens kärnfråga är att Skottland styrs från London av en regering som skottarna inte stöder och av politiker som är ointresserade av dem. Har han rätt?

TD: Ja, jag tror att vad som händer i England och i Westminster kan bli avgörande. Om skottarna övertygas om att ännu en konservativ regering eller konservativt ledd regeringskoalition är att vänta kommer det att påverka många. Ekonomiskt och socialt är inte skotska väljare särskilt annorlunda jämfört med engelska. Skillnaden ligger i den politiska kulturen. Här är till exempel stödet för en traditionell välfärds politik mycket mer utbredd. Det finns en övertygelse om att skottarna är mer anständiga än engelsmännen. Och då syftar man framför allt på sydöstra England och Londonområdet, inte de norra delarna eller Wales.

MW: Å andra sidan skulle väl ganska många engelsmän, särskilt då i norr, kunna argumentera som Alex Salmond? Att de styrs av en regering och politiker som de inte röstat på.

AS: Men det finns en stor skillnad. Skottland är ett land i alla avseenden förutom avsaknaden av ett formellt oberoende. Här finns en nationell identitet. Jag tvivlar inte en sekund på att män och kvinnor från Yorkshire är lojala med sitt grevskap, men det har ingenting att göra med deras nationella identitet. En tilltagande skotsk identitet och en avtagande brittisk utgör själva förutsättningen för utvecklingen de senaste åren och har lett fram till folkomröstningen.

MW: Spelar inte de demografiska skillnaderna mellan England och Skottland en viktig roll för nationaliströrelsen i Skottland?

TD: Visst är de en faktor. Men de har egentligen alltid funnits, samtidigt som man valt att inte låtsas om dem. Från 1760-talet, efter det jakobinska upproret, och ända fram till 1980-talet växte sig stödet för unionen allt starkare. Skälet är förstås att den gav utrymme för en dubbel, nationell identitet: en ny skotsk identitet som inte motsatte sig unionen. Men sedan kom 1980-talet.

MW: Med Margaret Thatcher?

TD: Alldeles riktigt. Och då började det röra på sig och demografin – ”elefanten i rummet” – kunde inte längre ignoreras. Det ironiska är att det var de konservativa som genom sin politik under 1980-talet frammanade nationalismen och underminerade unionen. Det är därför som vi står inför fullbordat faktum i september. Maggie är, kan man säga, det skotska parlamentets moder.

MW: Intrycket jag får är att den skotska nationaliströrelsen också bottenar i krav på större social och ekonomisk jämlikhet. Den kulturella identiteten är inte lika viktig.

TD: Det stämmer på det hela taget. Jag kom nyss tillbaka från en resa till Sri Lanka som ju upplevt ett fruktansvärt inbördeskrig med etnisk nationalism som grund. De kan knappt förstå hur vi kan hantera våra motsättningar så balanserat. Jämfört med den ukrainska nationaliströrelsen är den skotska också mycket mer medborgerligt ansvarstagande. Ändå har den ett drag av nationell identitet, av skotsk identitet. Den är inte extrem, men den är absolut nationellt förankrad.

MW: Du var tidigare inne på detta med en dubbel identitet. Och att den brittiska identiteten försvagats.

TD: Det råder det ingen som helst diskussion om. Från mitten av det tjugonde århundradet fram till våra dagar har en stor förändring ägt rum. Efter andra världskriget när välfärdsstaten byggdes ut och sysselsättningen var hög låg brittisk identitet på topp. Från 1980-talet har den tagit emot mycket stryk. Undersökningar visar att under de 10–15 senaste åren känner sig allt fler mer som skottar än briter. Det är lätt att man får intrycket att ”det brittiska” helt har försvunnit från Skottland. Jag tror ändå inte att det stämmer.

MW: Varför inte?

TD: Vissa händelser kan få den dubbla identiteten att blomma upp. Jag är till exempel övertygad om att om ett nytt Falklandskrig bröt ut skulle vi se en betydande uppslutning kring den brittiska staten. Monarkin har fortfarande ett stort stöd. De olympiska spelen i London 2012 var mycket populära här. Framtida historiker kommer att betrakta en nejseger i folkomröstningen som ännu en bekräftelse på den dubbla identitetens enastående elasticitet. Trots att den stod under sitt allvarligaste hot sedan det jakobinska upproret i mitten av 1700-talet. En jaseger, å andra sidan, innebär givetvis slutet på de dubbla identiteterna.

MW: Jag antar att det gör min nästa fråga obehövt om varför det politiska självbestämmandet och det egna parlamentet inte varit tillräckligt?

TD: Att alls. Syftet med självbestämmandet var att skydda Skottland från en upprepning av 1980-talets politiska excesser. Det var ett demokratiskt underskott: man fick en konservativ politik som man hade röstat emot. Men vad de bortsåg ifrån var att även om de inrikespolitiska besluten fattades i Edinburgh bestämdes de ekonomiska anslagen fortfarande från London. Det är därför som Alex Salmond kan hävda att självbestämmandet inte räckt till.

MW: Hur stort var stödet egentligen för folkomröstningen? Det var väl en sak att rösta på SNP, en annan att önska ett oberoende Skottland.

TD: Och det gjorde de inte heller. De röstade på kompetens. Folkomröstningen, däremot, nämndes inte alls. Ingen kunde föreställa sig att SNP skulle få egen majoritet – de låg inte så bra till i opinionsmätningarna. Återigen: det var historiska tillfälligheter.

MW: Vilka i Skottland röstar ja och nej?

TD: Det starkaste stödet för nej finns bland välutbildade och i näringslivet, medan stödet för jasan tycks koncentrerat till de fattigaste delarna av landet. Det blir den stora utmaningen för SNP: att få ut sina väljare. Men allt tyder på ett mycket högt valdeltagande.

Och det kan bli mycket jämnt. Vilket om nejsidan förlorar knappt kan leda till stora spänningar.

MW: Men det här är inte ett val som skapar antagonism och fiendskap.

TD: Nej, inte hittills. Men vi har sett nationalister rikta en del väldigt personliga attacker på nätet mot unionister. Jag tror att unionisterna accepterar ett ja. Min oro är att en nejseger med liten marginal kan leda till ett kollektivt nervöst sammanbrott på nationalistsidan där det finns mycket passion. Det är väldigt viktigt att ha en politisk beredskap för att parera deras besvikelse. Unionisterna borde kunna ge nationalisterna ett löfte om en utvidgning av självbestämmandet (”devolution max”). Det måste finnas ett sådant skyddsnät. För ett år sedan fanns förhoppningen, eller övertygelsen, om att nejsegern skulle bli så förkrossande att frågan om självständighet skulle sopas undan för en generation. Det kommer inte att ske.

MW: Däremot, om det blir en knapp jaseger, är väl saken klar?

TD: Ja. Då får Skottland sin självständighet. Och då kommer David Cameron att avgå (något som han själv har sagt att han utesluter).

MW: Jag vet att du ser kritiskt på insatserna från nejkampanjen ”Better together”, men var det inte närmast oundvikligt att uppgiften för tre olika partier (Labour, Konservativa och Liberaler) skulle bli svår?

TD: Det var det. Men de hade kunnat ge nationalistsidan ett löfte om att en nejseger skulle följas av ett uttryckligt och bindande löfte om utökat självbestämmande. Men det gavs inte och nu är det för sent. Partierna var splittrade.

MW: Vilket är det starkaste argumentet emot självständighet?

TD: Jag tror att för allmänheten kan det vara bankernas framtid. Vad händer om det blir en ny krasch? Vem ska hjälpa oss då? Europa? (Royal Bank of Scotland räddades av den brittiska staten under finanskrisen 2008.)

MW: Argumentet för självständighet har du ju redan varit inne på.

AD: Att vara ansvarig för sitt eget öde har slagit igenom i opinionsmätningarna. Medvetandet om att det rör sig om två olika politiska kulturer har lett till inställningen att det är ett lika stort vågspel att stanna kvar i unionen som att lämna den. Ingen vet vad som kommer att hända dagen efter folkomröstningen. Hur själva processen ska skötas blir helt avgörande och kommer att bestämmas av ekonomiska och politiska avväganden. I den meningen är självständighet en chanstagnung. Men nu säger allt fler att med tanke på hur det går till ”där nere” är det kanske en lika stor chanstagnung att stanna kvar.

MW: Jag har förstått att de nordiska länderna finns med som ett argument för självständighet? Som en förebild med sina jämlikhetsideal och sin välfärdsmodell?

TD: I allra högsta grad. När hon som spelade statsministern i Borgen (Sidse Babet Knudsen) intervjuades här i Skottland behandlades hon nästan som en riktig statsminister. Det var fullpackat och delar av SNP-regeringen satt längst fram och tittade på. Den tv-serien har fått ett stort genomslag. Många tänker ”ett så litet land och ändå med så mycket politisk intrig och en roll att spela på den internationella scenen”.

MW: Låt oss säga att det blir ja i september. Vad händer då med resten av unionen?

TD: Det är faktiskt svårt att säga. Processen kan ta flera år att reda ut. Banden kommer ju inte att kapas. Jag tror på kontinuitet och att förändringarna inte blir särskilt dramatiska. Vi är så sammanväxta. ✨

”För ett år sedan fanns förhoppningen, eller övertygelsen, om att nejsegern skulle bli så förkrossande att frågan om självständighet skulle sopas undan för en generation. Det kommer inte att ske.”

Scott inspirerade skottarna

Inför folkomröstningen om Skottland har Walter Scott åter blivit aktuell. Hans romaner hade väldiga framgångar i början av 1800-talet och bidrog till skottarnas nationalkänsla.

Av Sven-Johan Spånberg

Förmodligen är det numera ganska få resenärer på centralstationen i Edinburgh som vet varför den heter Waverley. Den är nämligen uppkallad efter *Waverley: or 'Tis Sixty Years Since*, Walter Scotts första roman som kom ut 1814, alltså för exakt två hundra år sedan. Den anses allmänt som upphovet till den historiska romanen, den blev den första bästsäljaren och den fick som sådan ett enormt genomslag. Det finns bland annat orter i tjugotvå delstater i USA som heter Waverley. Gator, parker och hotell världen över bär samma namn.

Scotts inflytande begränsar sig inte heller till denna enda roman utan hela hans produktion har påverkat vår värld på olika sätt. Till exempel är den sång med vilken man hälsar USA:s president, *Hail to the Chief*, hämtad ur Scotts versberättelse *The Lady of the Lake* (1810). Där är sången en hälsning till en skotsk klanhövding. Såväl detta verk som alla hans andra spreds sedan snabbt över världen. I Sverige kom de flesta i översättning under 1820-talet, däribland *The Lady of the Lake* som *Sjöfröken* (1828). Rossini läste den i fransk översättning och lade den till grund för sin opera *La Donna del Lago* (1819). Exempelen kan mångfaldigas.

Walter Scott föddes 1771 som son till en advokat i Edinburgh. Han studerade juridik som fadern och var sedan verksam som domare. Under sin barndom var han sjuklig och tillbringade därför mycket tid hos sina farföräldrar i *the Borders*, gränslandet mellan Skottland och England. Där rådde en gammaldags bondekultur med intensiv lojalitet med det landsflyktiga kungahuset Stuart medan Edinburgh var ett centrum för upplysningen och dess

rationalism. Spänningen mellan dessa två förhållningssätt präglar Scotts författarskap.

Scott började sin litterära verksamhet som utgivare av folkvisor med *The Minstrelsy of the Scottish Border* (1802-03). Han fortsatte med versberättelser med skotska motiv i *Marmion* (1808) och *The Lady of the Lake*, men efter *Waverley* skrev han huvudsakligen prosa. Han ägnade stor energi åt skapandet av godset Abbotsford, vilket nära nog blev hans undergång. För att få fram kapital engagerade han sig i affärer som ledde till en våldsam krasch 1826. Hans skulder uppgick till 120 000 pund. Han lyckades genom en febril författarverksamhet betala av skulden och rädda Abbotsford, men denna kraftanstängning bidrog säkert till hans död 1832.

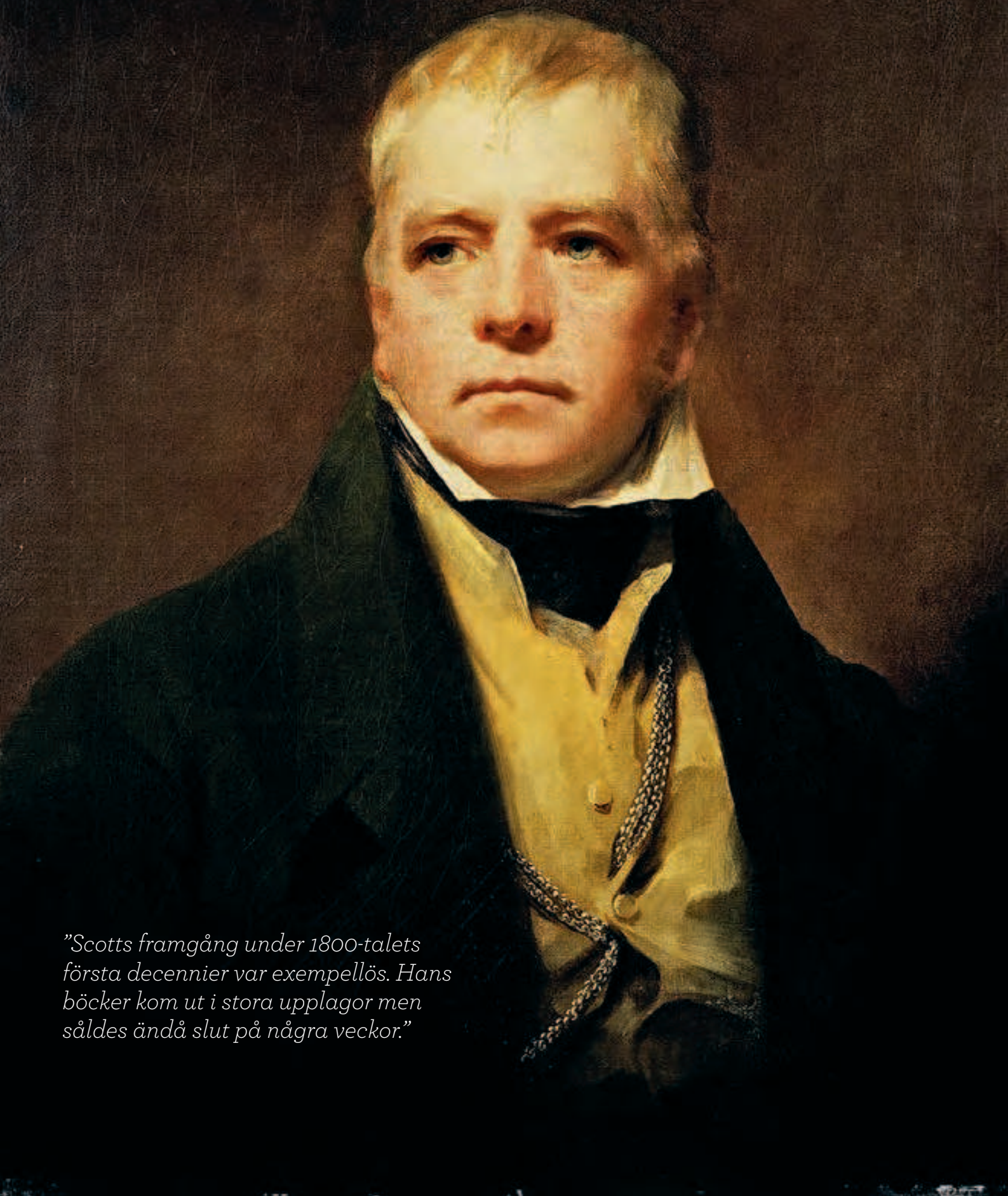
Scotts framgång under 1800-talets första decennier var exempellös. Hans böcker kom ut i stora upplagor men såldes ändå slut på några veckor. Under 1822 tjänade han över 10 000 pund. Bara jorddrottare av samma kaliber som Jane Austens Mr Darcy hade sådana inkomster. Han ansågs allmänt som en av de verkligt stora författarna på engelska. Men hans stjärna dalade snabbt. Redan vid hundraårsjubileet av hans födelse 1871 betonade många tongivande kritiker främst spännings- och äventyrselementet i hans romaner. De kom att ses som pojkböcker precis som Dumas *De tre musketörerna* eller Topelius *Fältskärens berättelser*. Ungefär samtidigt avfärdade Georg Brandes honom som en författare som inte längre kunde tas på allvar av vuxna.

Kanske kan en omsvängning vara på gång. En stor modern edition av hans samlade verk är nu under utgivning. Han är även, med anledning av folkomröstningen om Skottlands självständighet >>

Sven-Johan Spånberg är professor emeritus i engelska vid Umeå universitet.

Henry Raeburns porträtt av Walter Scott.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS/SCOTTISH NATIONAL GALLERY

"Scotts framgång under 1800-talets första decennier var exempellös. Hans böcker kom ut i stora upplagor men såldes ändå slut på några veckor."

”Redan vid hundraårsjubileet av hans födelse 1871 betonade många tongivande kritiker främst spännings- och äventyrselementet i hans romaner. De kom att ses som pojkböcker precis som Dumas De tre musketörerna eller Topelius Fältskärens berättelser.”

i september, aktuell i BBC:s serie *The Men Who Invented Scotland*. De tre männen är Scott, James Boswell, främst känd som Samuel Johnsons levnadstecknare, och Hugh MacDiarmid, en 1900-talsdiktare som var med och grundade Scottish National Party. Otivelaktigt är Scott den mest betydelsefulla av de tre både ur historisk och litterär synvinkel. Hans specifikt skotska romaner har också försvartat sin ställning som litteratur bättre än till exempel den populära *Ivanhoe*. Till skillnad från denna utspelar de sig i ett nära, mera angeläget förflutet, ungefär som Mobergs *Utvandrarna*.

Waverley och Scott är således dubbelt aktuella i år. Man kan hävda att många av de föreställningar om Skottland som ligger till grund för självständighetssträvandena har sitt ursprung i Scott och hans arbete som utgivare av skotska folkvisor, som diktare och romanförfattare. I hans verk framstår Skottland som ett annorlunda land med en historia och identitet helt olik Englands. I de flesta av dem är handlingen förlagd till 1700-talet som var en extremt orolig tid med flera misslyckade uppror mot kungamakten. På nederlagen följde stränga repressalier som krossade upprorsmännens maktbaser framför allt i Högländerna, och idén om Skottland som ett självständigt land var därmed överspelad.

Scott gav i stället sin samtid och eftervärld, för att använda Benedict Andersons terminologi, Skottland som ”föreställd gemenskap”. Han ”uppfann” det på nytt. Hans framställning av det förflutna med dess ålderdomliga traditioner befäste Skottlands och det skotska folkets särart. Samtidigt framhöll han ständigt landets utveckling till en modern och upplyst nation som ingick i Storbritannien. Från att ha varit politiskt och religiöst splittrat hade en modern gemenskap uppkommit, en gemenskap som ironiskt nog nu ifrågasätts bland annat med hänvisning till särarten.

Waverley är i mångt och mycket prototypen för ett antal av Scotts romaner som utspelar sig i Skottland under sent 1600-tal och tidigt 1700-tal. De flesta har en aningslös ung engelsman som huvudperson och många har klagat på hans brist på karaktär. Men då har de missförstått hans funktion i romanen. Han blir inblandad i ett skeende som visar sig vara avgörande för landets framtid, och han är där för att uppleva och vittna om problem och uppslitande konflikter. Den verkliga huvudpersonen är kanske Skottland självt. Det karga landskapet, historien, låglandsvarianten av engelskan, gaeliskan som då talades av en fjärdedel av befolkningen, klankulturen, allt gjorde det till ett främmande land som måste förklaras och förstås.

Den centrala händelsen i *Waverley* är upproret år 1745 mot huset Hannover till förmån för den som många såg som den rättmätige tronföljaren, James Francis Stuart. Hans anhängare kallades jakobiter efter hans far kung Jakob II (Jakob/James VII av Skottland), som drivits i landsflykt på grund av sin katolska tro. De var en brokig samling av katolska klaner från Högländerna, godsägare och deras folk som tillhörde anglikanska kyrkan och röstade på Tories, medan deras motståndare var Whigs och presbyterianer, medlemmar av den skotska kyrkan, ”The Kirk”.

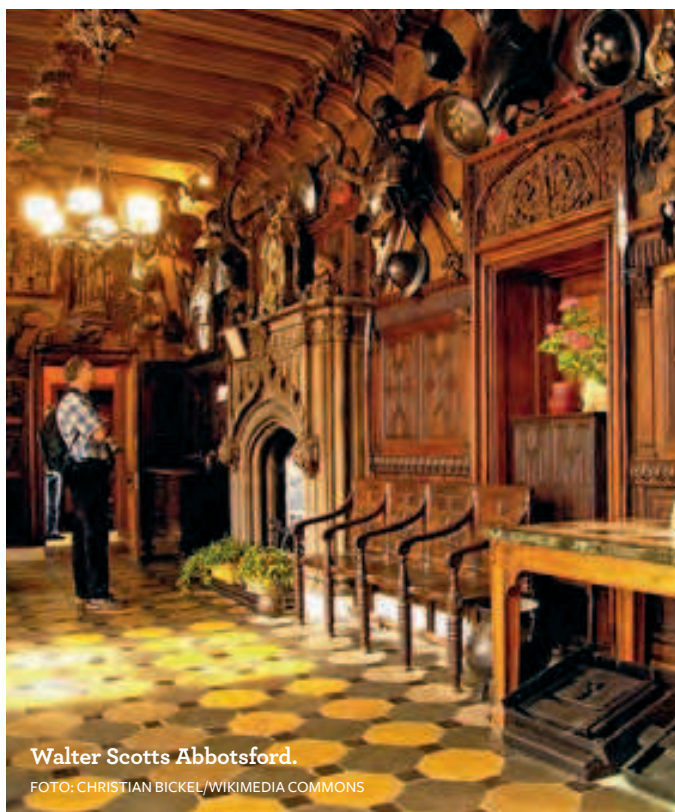
Romanens hjälte, Edward Waverley, är en sådan aningslös ung man. Han kommer från en jakobitisk familj i England men har trots det fått en officerstjänst på ett regemente i Edinburgh. Under en

permission hamnar han i Högländerna där han blir gäst hos den karismatiska unge klanhövdingen Fergus Mac-Ivor och hans syster Flora. Båda är totalt hängivna huset Stuart, och Waverley ansluter sig till upprorsrörelsen, mycket därför att han blir upp över öronen förälskad i Flora. Efter några inledande segrar etablerar sig upprorsmännen i Edinburgh där deras ledare prins Charles Edward, mera känd som Bonnie Prince Charlie, håller hov. Waverley blir presenterad för denne och konstaterar entusiastiskt att han är ”a prince to live and die under”.

Upproret är dock illa organiserat och bristerna blir alltmer uppenbara under den avgörande marschen mot London. De tidiga framgångarna vänds i ett nesligt återtag och nederlaget vid Culloden i norra Skottland beseglar upprorets öde. Då har Fergus redan tagits till fånga, medan Waverley lyckats undkomma och utverka benådning. Som en av ledarna ställs Fergus inför rätta och döms till döden i Carlisle, en engelsk stad alldeles söder om gränsen. Där kan nämligen strängare straff utmätas. Flora har begett sig dit för att vara nära sin bror, och Waverley besöker dem inför den förestående avrättningen. Hon har beslutat sig för att lämna landet för att gå i kloster i Frankrike, och han tvingas nu att ta ett smärtsamt avsked av dem båda.

Vad som ger *Waverley* litterära kvaliteter utöver det romantiska äventyret och spänningen är Scotts problematisering av historien och vårt förhållningssätt till dess vinnare och förlorare. Fergus och Flora är hängivna ett ideal som för dem står över allt annat. Waverley rycks med av deras ungdom, skönhet och entusiasm men utvecklingen tvingar honom att inse att de kämpar för en förlorad sak. Själv kommer han lindrigt undan, blir lyckligt gift och kan dra sig tillbaka till en tillvaro som välbeställd lantjunkare. Fergus däremot får plikta med sitt liv för sin övertygelse. Men inför det oundvikliga slutet visar de båda syskonen en självinsikt och en tragisk resning som får dem att framstå som moraliska segrare.

Ingen av dem tänker på sig själv. Flora tänker på sin bror och anklagar sig själv för att hon med sin fanatiska övertygelse drivit honom i döden. Alla hennes förhoppningar har slutat i det som hon

Walter Scotts Abbotsford.

FOTO: CHRISTIAN BICKEL/WIKIMEDIA COMMONS

kallar "the unimaginable bitterness of this hour". Fergus tänker främst på sin syster och sina underlydande och gläder sig åt att Bonnie Prince Charlie lyckats undkomma efter slaget vid Culloden. Han citerar *Aeneiden* och identifierar sig på så sätt med den stoicism som karaktäriserar Vergilius trojaner. Han emotser sin död med jämnmod. När rättsväsendets representant ropar "God save King George!" svarar Fergus "God save King James!" Det blir hans sista ord.

Det lyckliga slutet för *Waverley* kan te sig platt vid jämförelse med Floras och Fergus heroiska hållning, deras smärta och sorg, men man kan också se det som en styrka hos Scott att han till slut vägrar att hänge sig åt nostalgi och undergångsromantik. Även om enskilda personer framstår som beundransvärda är det gamla Skottland och dess ideal om trohet in i döden ohjälpligt förbi. Det resulterar i låsta positioner, hat och blodsutgjutelse. Den nya tidens kompromissvilliga, prosaiska reformism är trots allt att föredra.

Under åren efter framgången med *Waverley* utvecklade Scott en fenomenal produktivitet och publicerade förutom artiklar och essäer minst en roman om året. *Guy Mannerling* kom 1815 och året därpå kom inte mindre än tre, *The Antiquary*, *The Black Dwarf* och *Old Mortality*. År 1817 kom *Rob Roy* och 1818 *The Heart of Midlothian*. Under år 1819 gav han återigen ut tre romaner, *The Bride of Lammermoor*, numera kanske mest känd som förlaga till Donizettis opera *Lucia di Lammermoor*, *A Legend of Montrose* och *Ivanhoe*. Med den sistnämnda lämnade Scott den skotska 1700-talshistorien och gav sig istället i kast med engelsk och europeisk medeltid och renässans. Han kanske kände att han hade uttömt ämnets möjligheter, men det var också ett medvetet strategiskt val, ett val som visade sig ovanligt lyckosamt. *Ivanhoe* har bevarat sin popularitet genom tiderna, främst genom flera filmatiseringar. Till exempel visade SVT länge en version på nyårsdagen. TV 3 har sedan fortsatt den traditionen och visade senast *Ivanhoe* den 1 januari 2014.

Scott återvände emellertid en sista gång till den skotska ämnessfären med *Redgauntlet. A Tale of the Eighteenth Century* som kom ut 1824. Ett urval styrs givetvis av individuella preferenser, men de romaner som mest övertygande gestaltar djupgående konflikter och vändpunkter i skotsk historia tycks mig vara *Old Mortality*, *Rob Roy* och *Redgauntlet*.

Old Mortality är öknamnet på en gammal man som i slutet av 1700-talet gör det till sin livsuppgift att reparera gravstenar över de radikala presbyterianer som dödats under kungamaktens och den anglikanska kyrkans förföljelser av olik-tänkande i Skottland på 1670- och 1680-talet, de så kallade *killing times*. Han förekommer bara i inledningen till romanen *Old Mortality*, som skildrar den konflikt som slutar i nederlag för presbyterianerna. Många av huvudpersonen Henry Mortons kamrater blir torterade och avrättade medan han själv får gå i landsflykt. Först mer än tio år senare, efter det att Jakob II har fördrivits, kan han återvända och gifta sig med sin ungdoms älskade. Den bild Scott tecknar av tiden är mörk och dystert; det förflutna är allt annat än romantiskt. Laglöshet och fanatism breder ut sig, medan politik och religion helt styr privatlivet och begränsar individens frihet. Äktenskapet mellan Henry och Edith, som är anglikan, ger hopp om framtiden. Men hundra år senare vandrar ändå Old Mortality omkring som en symbol för det förflutna och dess makt över nuet.

I mångt och mycket följer *Rob Roy* samma mönster som *Waverley*. En ung Londonbo, Frank Osbaldistone, kommer till norra England och sedan till Högländerna där han upplever vådliga äventyr under upproret mot huset Hannover år 1715. Rob Roy är ledaren för en klan som har berövats sin mark och tvingats till en utsatt nomadtillvaro. Han försörjer sig på boskapsstölder och en tidig form av beskyddarverksamhet. På grund av sitt kringfläckande liv dyker han upp som en *deus ex machina* i handlingen och räddar Frank ur svåra situationer. Politiskt för han de diskriminerade högländarnas talan och ger röst åt både deras bitterhet och trohet mot huset Stuart.

Rob Roy är också i stor utsträckning en kärleksroman. För att

kurera Frank från hans författardrömmar skickar hans far honom till släktgodset på gränsen till Skottland. Där är alla katoliker och jakobiter, medan fadern i London är en frikyrklig köpman som håller på huset Hannover. På vägen till slottet möter Frank ett jakt-sällskap. Bland ryttarna får han syn på en ung kvinna. Hon är som uppenbarelse, en jaktens gudinna, som dessutom har samma namn som hon, Diana. Hon är också en för tiden ovanlig flicka, självständig, rättfram och beläst. Diana anser att hon bör ha samma rättigheter som män, och man kan se henne som en tidig feminist och förebild för de frihetslängtande kvinnogestalter som spelar så stor roll i den engelska 1800-talsromanen.

Frank och Diana finner varandra, men ett äktenskap mellan dem är omöjligt på grund av föräldrarnas skilda politiska och religiösa uppfattningar. De tvingas till upprepade smärtsamma avsked när inbördeskriget bryter ut. Diana går i exil i ett franskt kloster, medan Frank fogar sig i att bli affärsman i London. Han ägnar sin fritid åt att hjälpa de tillfångatagna deltagarna i upproret som nu apatiskt väntar på dom och avrättning. Hans far kan inte förstå hur någon kan vilja ha en katolik till maka, men så småningom bryts hans motstånd ned och Frank och Diana gifter sig. Deras äktenskap kan sägas symboliskt överbrygga de djupa religiösa och politiska motsättningarna i romanen, men sorg och förlust präglar ändå dess slut.

Scott återvände en sista gång till Skottland och de jakobitiska upproren i *Redgauntlet. A Tale of the Eighteenth Century* (1824). Romanen handlar om ytterligare ett (helt ohistoriskt) försök att återinsätta ätten Stuart på tronen tjugo år efter 1745. Atmosfären är om möjligt ännu mörkare och dystrare i denna berättelse om 1700-talet. Skottland är ett efterblivet, laglöst land, och den intellektuella blomstring som följde kort därpå med namn som David Hume och Adam Smith tycks långt borta.

I intrigen återkommer element som vi känner igen från Scotts tidigare verk. Huvudpersonen är återigen en vilsen ung man som den här gången ger sig ut på äventyr i gränstrakterna mellan England och Skottland. Hans vilsenhet beror på att han inte vet vilka hans föräldrar är, varför han befinner sig där han gör eller vem han är. Det visar sig att hans far avrättades i Carlisle 1746, precis som Fergus i *Waverley*. Hans farbror har sedan dess drivits av ett fanatiskt hämndbegär, och det är därför han iscensätter det sista upproret. Men upprorsmännen är oense sinsemellan, och Bonnie Prince Charlie är nu medelålders och alkoholiserad. Upproret slutar snöpligt med att statsmakten avfärdar det som ofarligt och låter deltagarna gå fria. Huset Stuarts sak är förlorad för alltid men i nederlaget visar förlorarna återigen tragisk värdighet och behärskning.

Scotts historiska romaner har anklagats för att ha en konventionell karaktärsteckning och för att bygga på schabloner. Man skall då vara medveten dels om att många av hans konstgrepp blev schabloner genom hans efterföljares upprepning av dem, dels att hans romaner inte alls motsvarar de föreställningar som byggts upp kring dem. Hans förhållande till det förflutna är komplicerat, det är definitivt inget att nostalgiskt längta tillbaka till. Scott skildrar det som ociviliserat, brutalt och oromantiskt. Visserligen verkade han under romantiken men han var på många sätt en tidig realist.

Längtan efter kompromiss och försoning är också ett bärande tema i de skotska romanerna. Om en av huvudpersonerna sägs det att han fått en plikt att hämnas i arv. Konventionen med de lyckliga slutet får i den kontexten en symbolisk betydelse. De flesta äkten-skapen ingås över religions- och partigränser. Jakobit gifter sig med hannoverian, protestant med katolik, anglikan med presbyterian och adelsdam med borgare. Därmed upphävs den historiska plikten att hämnas och det förflutna tvingas släppa sitt grepp om nuet.

Slutligen, hur skulle Walter Scott ha röstat i årets folkomröstning om han levat? I ljuset av vad som sagts ovan kan svaret bara bli ett. Han trodde på den försoning och enighet man uppnått, han trodde på Storbritannien. Han skulle ha röstat nej. ✨

HISTORIA

Demokratins seger och kris

Ryssland har chockerat genom att inte följa de "spelregler" västvärlden tror på. **Svante Nordin** drar paralleller till mellankrigstiden, då Winston Churchill talade för döva öron.

NÄR BARACK OBAMA hösten 2008 valdes till USA:s näste president stod det klart att en era av amerikansk hegemoni i världspolitiken var på väg att avslutas. Obama hade valts på ett fredsprogram, men det var lätt att se att världen med honom i Vita huset skulle bli en farligare plats och att krigsriskerna skulle öka.

Ett mer eller mindre oundvikligt mönster avtecknade sig. I amerikansk politik liksom i västvärldens politik i stort finns en bøllegång som den historiskt intresserade kan avläsa. När första världskriget 1918 avslutades med västmakternas seger och kulminerade i fredsslutet 1919 vidtog en stund av eufori. Woodrow Wilson och många med honom trodde att världen efter kriget "gjorts säker för demokratin". Freden mellan staterna skulle i fortsättningen garanteras genom Nationernas förbund, kollektiv säkerhet och folkrättens bjudande majestät.

Optimismen visade sig förhastad. I stället inleddes den utveckling som Herbert Tingsten i en boktitel från 1933 karaktäriserade som "demokratins seger och kris". Demokratins fiender – Lenin, Stalin, Mussolini, Hitler – vann seger efter seger medan demokratins vänner stod handfallna. Tron på nedrustning och fredspolitik hade hos USA:s och Västeuropas ledare ersatt den realpolitiska analysen. Enstaka varnande röster höjdes. Men när Winston Churchill varnade för vad en tysk upprustning skulle kunna innebära blev han av fredsopinionen betraktad som den mesta farlige av alla politiker, den med de mest enfaldiga och antikverade åsikter. Churchill hade inte förstått, om det var man ense, att de politiska frågorna i det tjugonde seklet inte längre avgjordes genom militär styrka utan genom förhandlingar och fredliga överenskommelser. 1920-talet och det tidiga 1930-talet blev nedrustningens gyllene

tidsålder. I Sverige blev det regementsnedläggelsernas tid.

Förklaringen till den starka fredsvilja som sedan resulterade i eftergiftspolitik gentemot Hitler är lätt att ta till sig. En mycket naturlig reaktion mot första världskrigets blodsutgjutelse hade satt in. Ropet "Aldrig mera krig!" tycktes bara uttrycka det självklara. Inte minst i USA blev den isolationistiska reaktionen kraftig.

Den stämning som bredde ut sig i västvärlden efter 1989 påminde om den som varit förhärskande 1919. Det handlade om en euforisk optimism. Demokratien hade segrat i global skala. Diktaturerna hade fallit i Europa. Världsfreden var garanterad. Historien var slut. Västvärlden ställde in sig på en period av långtgående nedrustning.

ÄNDÅ FANNS UTMANINGAR. Terrorordåden mot World Trade Center 2001 framtvängde det visserligen mycket framgångsrika kriget mot terrorismen. Men andra, potentiellt farligare, utmaningar tillkom. Kina hade gjort sig av med Mao-erans förlamande socialism, men upprätthöll en järnhård kommunistisk diktatur. Föreningen av världens mest dynamiska ekonomi med ett slutet politiskt system utgjorde en riskabel blandning. Än farligare var det nya Ryssland som utvecklades under Vladimir Putins ledarskap. Boris Jeltsin hade på sin tid velat ansluta Ryssland till demokratin, västvärlden och den moderna civilisationen. Han hade insett att detta bara kunde ske under uppgivande av geopolitiska maktanspråk.

Men Sovjetunionens sönderfall kunde inte annat än skapa en revanschistisk reaktion. Putin utnyttjade förödmjukelsen från 1991 för sin egen politik. Ryssland skulle åter bli stort, starkt och fruktat. Om möjligt skulle landområden återerövas. Ryska minoriteter i randstaterna skulle utnyttjas

Det mysiga mordets mästare

64 Ellinor Skagegård läser Agatha Christie

Kan Bacchi Orden återuppstå?

66 Lars Lönnroth om Bellmans skämtsamma sällskap

När haikun kom till Sverige

68 Torsten Rönnerstrand om Tranströmer och Fagerberg

Varför skrämmer slöjan?

70 Eli Göndör vill nyansera debatten

Krönika

71 Annika Borg om urspårad identitetspolitik

I korthet

71 Martin Lagerholm om Shakespearefrände

Förmår Obama hantera Putin?

FOTO: ASAHI SHIMBUN/GETTY IMAGES

för expansionsprogrammet på ett sätt som onekligen gav en obehaglig påminnelse om Adolf Hitlers taktik. Till och med möjligheten av ett nytt Krimkrig avtecknade sig mot horisonten.

Det som ideologiskt förenade Ryssland, Kina och Mellanösterns teokratier var helt enkelt motvilja mot demokratin – och mot hela den västligt-liberala samhällsformen. Demokratins anspråk på att vara den enda legitima styrelseformen stack i ögonen och utmanade till motstånd.

I DET NYA LÄGET TOG illusionstänkandet alltmer överhanden, i synnerhet i Västeuropa. Som bland andra den amerikanske säkerhetsanalytikern Robert Kagan påpekade trodde man sig leva i en sorts "kantiansk" värld, där rättsliga normer upprätthöll freden utan att någon militär styrka var nödvändig. Som Kagan och andra också framhöll vilade detta på en synvilla. Det var under Reagan, Clinton och de båda Bush USA som upprätthöll västsidans försvar, som fortfarande levde i en "hobbessiansk"

värld där man vet att överenskommelser utan svärdet för att försvara dem är utan kraft.

Med Obama föreföll alla sådana hobbessianska insikter försvunna. När den nye presidenten drog in i Vita huset utbröt på

"I amerikansk politik liksom i västvärldens politik i stort finns en böljegang som den historiskt intresserade kan avläsa."

nytt en allmän fredseufori, inte minst i det aningslösa Västeuropa. Långt ifrån att inse att en utrikespolitiskt svag och rådvill amerikansk administration skulle öka krigsrisken trodde man nu att den eviga fredens

tidevarv var inne. Efter *pax americana* skulle folkrättens tidevarv inträda.

Sakta har emellertid verkligheten på nytt hunnit ifatt illusionismakarna. En isolationistisk *backlash* efter USA:s kostsamma ingripande i Irak hade fört Obama till makten. Det var kanske en naturlig utveckling. Men USA:s halva abdikation kunde inte annat än utmana västvärldens rivaler till nya ansträngningar.

En första djupgående motgång kom genom Obamas Syrienpolitik. Hans hot att ingripa mot regimens kemiska vapen föll samman när kongressen vägrade sitt stöd. Putin måste träda in för att rädda sin förödmjukade kollega. Det blev uppenbart för världen och inte minst för den ryske presidenten att det nya USA var något av en papperstiger. Putin var inte sen att dra slutsatserna.

Ett nytt tillfälle att förverkliga sitt program fick Putin genom händelseutvecklingen i Ukraina. EU-politikernas valhända politik spelade honom i händerna. För EU-politikerna var det så självklart att de hade

>>

folkrätten på sin sida att de inte ens brydde sig om att ställa frågan vem som hade vapnen. De var nöjda med att konstatera att de politiska frågorna i det tjugoförsta seklet inte längre avgörs av militär styrka utan genom förhandlingar och fredliga överenskommelser. Putin synade deras kort, som visade sig bestå av idel hackor. Med verklig eller spelad förvåning iakttog Västeuropas politiker hur Ryssland agerade snabbt, beslutsamt och skickligt. Obama och USA behandlades som en närmast försumbar faktor. Steget från världshegemoni till maktlöshet i en avgörande europeisk fråga hade varit häpnadsväckande kort. För första gången sedan andra världskriget kunde en invasion och annektering genomföras mitt i Europa. En ny era hade inletts, en farligare era.

Amerikaner är från Venus, ryssar är från Mars (för att travestera Kagan). Därför fick också Obama Nobels fredspris medan Putin fick Krim. Fair play, kunde väl någon mena. Men det reser ändå bekymmersamma frågor.

Jimmy Carter stod i slutet av 1970-talet i en liknande situation som Obama gör nu. I kölvattnen efter Vietnamkriget var USA förlamat. Carters fredspolitik hade lett till fördömlighet i Iran och i Afghanistan. Också då hade en rysk/sovjetisk invasion kunnat genomföras utan omedelbara effektiva motåtgärder. Men många ställde frågan om inte de ryska ledarna spant bågen för hårt, om inte ett nytt kallt krig hade inletts. Hur det gick vet vi. USA återtog sin position och mer än så under Reagans ledarskap. Hur det kommer att gå idag kan vi inte vara lika säkra på. Vi kan veta att Ryssland också nu är en koloss på lerfötter, men konfrontationen handlar om vilja snarare än om resurser.

VAD VI KAN IAKTTA för demokratins vidkommande är en dynamik av framstöt och rekyl, reaktion och motreaktion, seger och kris. Naturligtvis är läget för både demokratin och freden idag ojämeförligt mera fördelaktigt än det var på 1930-talet. USA är militärt fortfarande den enda globala supermakten. Marknadsekonomins segrar på alla kontinenter är inte bara på väg att avskaffa världsfattigdomen, den skapar också förutsättningar för ett mer humant och civiliserat samhälle inte bara i västvärlden utan globalt. Men det existerar inte något "historiens slut" om därmed skulle menas någon sorts "faran över"-signal. Varje världsordning vilar på en skör balans som kan kastas över ända snarare än optimisterna anar. Den amerikanske utrikesministern Frank B Kellogg erhöll Nobels fredspris efter att 1928 ha genomfört den så kallade Kellogg-pakten. Den troddes ha en gång för alla ha gjort slut på alla krig. Alla vet vad som hände sedan. ✱

DECKARE

Det mysiga

Intresset för Agatha Christies böcker är fortfarande enormt. Nya tv-serier produceras i rask takt och i höst utkommer en ny bok med hennes detektiv Hercule Poirot. Det skriver **Ellinor Skagegård**.

SNART 40 ÅRE EFTER sin död är Agatha Christie fortfarande världens mest säljande författare, näst efter Shakespeare. Det finns en enorm industri kring Christies verk som inte verkar mattas av. Nya tv-serier produceras på löpande band och en nyinspelning av klassikern *Mordet på Orientexpressen* med Ridley Scott som producent är på gång.

Agatha Christie är en fanbärare för det "mysiga mordet" i pittoreska miljöer, utfört med gift, ett dolkhugg eller ett pistolskott. Här finns ingen tortyr eller några sexualsadistiska inslag som dagens deckare är så fulla av. Mordet är familjeunderhållning där döden ständigt är närvarande men på ett ganska hyggligt sätt, med minimalt lidande och blodspillan. Offret är inte sällan en osympatisk person och det läggs inte mycket tid eller kraft åt att sörja den bortgångne. "Det var inte för att det var blodtörstigt eller sextigt, det var hjärnan, det var som sudoku", sade Hercule Poirot-skådespelaren David Suchet om tjueningen hos Christie.

Sin popularitet till trots, eller kanske just därför, har hon inte legat särskilt högt i rang hos kritikerkåren. En anledning kan vara hennes produktivitet. Men hennes böcker har också kritiserats för att enbart ha gåtan i fokus, med ytliga och stereotypa karaktärer som följd och för sin mycket svartvita syn på brottslighet. Många har tyckt att hon i jämförelse med samtida deckarförfattare som Raymond Chandler, Dashiell Hammett och Dorothy Sayers saknar tyngd och kunskap.

Christie skrev sin första bok *En dos stryknin* 1916, något år efter att den sista boken om Sherlock Holmes gavs ut. Hon ville dock inte att hennes detektiv skulle vara för lik föregångaren. Där Holmes var tyst och tvär, var Poirot hjärtlig och pratglad. Där Holmes var mycket brittisk, var Poirot exotisk nästan åt det parodiska hållet. Där Holmes slängde sig ner på marken för att leta ledtrådar, föredrog Poirot bekvämlighet och använde hellre sina "små grå celler". För att slippa

beskriva det brittiska polisarbetet, som Christie inte hade kunskaper om, fick Hercule Poirot bli en pensionerad polisman från Belgien. Några tydliga drag har Christie dock lånat från sin författarkollega. Kapten Hastings är liksom Doktor Watson en vän, hjälpreda och berättare. Kommissarie Japp är den polisman som alltid ligger steget efter detektiven, precis som Conan Doyle's Lestrade.

I *Los Angeles Review of Books* jämför Molly McArdle Hercule Poirot med Sherlock Holmes och ser skillnaden i deras sätt att närma sig brottet. Hon skriver att den förre har ett genuint engagemang och intresse för människor, snarare än för de brott de begår, och att detta också bidrar till hans metod för utredningen.

Detta exemplifieras inte minst i Agatha Christies slutscener, där den bekräftelsesökande men också människoälskande detektiven befinner sig i sitt esse. Här samlar Poirot ihop alla inblandade och redogör under teatraliska former för utredningens gång. Han avslöjar inte bara mördaren, utan dukar upp en bredare historia där många personer blottläggs. "Han vet vem det är. Han låter alla genomgå helvetets kval. Han får alla att känna sig skyldiga", säger David Suchet i dokumentären *Poirot and Me*.

HÄR NÄRMAR VI OSS den röda tråden i Agatha Christies litterära verk, nämligen frågan om skuld och moral. Yaleprofessorn Nick Baldock skriver intressant att Christies världsbild inte enbart utgår från den ensamma protagonisten enligt modellen "Vem gjorde det?", utan från en tanke om arvsynden där vi alla är skyldiga på ett eller annat sätt. När Poirot samlar alla inblandade får han ses som en rättviseskippare utsänd inte bara för att avslöja mördaren utan också för att peka ut allas våra fel och brister. Vem har alkoholproblem? Vem har en otrohetsaffär? Vem har ljugit om sin identitet?

Parallellen till arvsynden är bara en del av den religiösa världsbild som ramar in

mordets mästare

Från filmatiseringen av *Mordet på Orientexpressen* (1974).

Christies böcker. En kamp mellan det onda och det goda, mellan brottet och rättvisan. Rättviseskipandet spelar en mycket central roll i två av hennes mest kända böcker: *Och så var de bara en* och *Mordet på Orientexpressen*. Här kommer rättvisan ikapp personer som på ett eller annat sätt slunkit undan lagen. Då offren själva är mördare, lockas vi att känna att mordet trots allt är försvårat.

LAURA THOMPSON skriver i sin bok *Agatha Christie. An English Mystery* att Christie alltid låter läsaren genomgå ett litet katarsis, och då får tillfredsställelse av att ordning har bringats till världen. Hon citerar PD James, som säger att Christie gav läsaren en tro på att lösningar på samhällets problem var möjliga. Dock är lösningen oftast barnligt enkel och inte sällan moraliserande: de oskyldiga ska skyddas och de onda straffas. I 4.50 från *Paddington* kommenterar hennes näst mest kända karaktär, hobbydetektiven Mrs Marple, domen för en skyldig mördare:

”Allt han gjorde var präglat av iskall kyla och grymhet och snikenhet, och jag är verkligen mycket ledsen att de har avskaffat dödsstraffet, för om någon borde häng-

as så är det doktor Quimper.”

I Storbritannien avskaffades dödsstraffet först 1969. Men under vissa perioder innan dess användes det inte, och det var under en sådan som Christie skrev just denna bok. Detta är ett av flera tillfällen då hennes romanfigurer tar ställning för dödsstraffet. Också i slutet av *Liket i biblioteket* säger den blodtörstiga Mrs Marple att ”jag känner mig ganska nöjd när jag tänker på att han kommer att hängas”.

I *Mordet i Prästgården* (1946) finns en intressant konversation mellan prästen Mr Clement och doktor Haydock, där den senare uttrycker en för tiden ganska ovanlig inställning till dödsstraffet:

”Vi tänker numera med fasa på den tid då häxor brändes på bål. Jag tror att den dagen en gång ska komma, då vi ryser över att vi någonsin har låtit hänga brottslingar.”

Men när brottslingen försökt sätta dit en oskyldig blir doktorn betydligt mer positivt inställd till dödsstraffet:

”Haydocks åsikter tycktes ha undergått en fullständig förvandling. Jag tror han skulle ha velat ha Lawrence Reddings huvud på ett fat [...] Om det här är sant, sade han, så kan ni lita på mig. Den där karln har inte rätt att leva.”

Att Christie låter den övertygade motståndaren till dödsstraff ändra sig talar sitt

tydliga språk. Tanken är god, men i en värld där synd och ondska regerar är den inte praktiskt möjlig. I sin självbiografi skriver hon om grova brottslingar och att hon tror att ”de är skapta så, att de är födda med ett handikapp, som man kanske skulle tycka synd om dem för. Men inte ens då tycker jag att man ska skona dem.”

TILL SKILLNAD FRÅN exempelvis den svenska deckartraditionen som ofta sätter in brottet i en bredare samhällelig kontext ligger ansvaret i Christies böcker alltid hos individen. Denna handlar på grund av girighet, missunnksamhet eller svartsjuka, och blir på så vis aldrig mer än en karikatyr. Eftersom dessa egenskaper finns i den mänskliga naturen är förändring alltså inte möjlig. Det enda alternativet är bestraffning.

Det är nu 38 år sedan Christies sista bok om Hercule Poirot publicerades, men i september är han aktuell på nytt. Då ges en helt nyskriven bok om Poirot ut av författaren Sophie Hannah. Hon är den första som fått tillåtelse av Christies familj att föra vidare arvet från *the Queen of Crime*. Frågan är om hon kommer att överta Christies svartvita världsbild eller om hon kan låta en modern Poirot söka svaren i en värld som består av komplexa människor, med såväl ljus som mörker inom sig. ✨

Från Bellmans *Bacchi Tempel*.

LITTERATURHISTORIA

Bacchi Orden borde få återuppstå

Bellmans fiktiva sällskap Bacchi Orden gjorde stor succé i samtidens Stockholm. Men de grova skämten blev för mycket för eftervärlden. Nyligen kom dock en avhandling om Bacchi Orden, och **Lars Lönnroth** hoppas att den återuppstår.

BACCHI ORDEN, även kallad "De två förgyllda svinens Orden", var ett fiktivt sällskap av hopplösa fyllbultar, skapat av Carl Michael Bellman på 1760-talet som underhållning och parodi på dåtidens utbredda ordensväsende inom de högre samhällsklasserna. Den unge poeten Johan Gabriel Oxenstierna har i sin dagbok den 4 december 1769 givit en ögonvittnesskildring av hur det kunde gå till:

"Bergklint och Kexél kommo till mig och förmådde mig att med dem gå till kommissarien Lissander för att där se på Bellmans upptåger. Jag följde med dem och har ännu i all min livstid ej skrattat så mycket som i kväll. Bellman har inrättat en orden till Bacchi ära, varuti ingen får bli intagen, som ej till det minsta två gånger för allas åsyn legat i rännstenen. Han håller detta kapitel ibland, dubbar riddare, allt efter

som förtjänta ämnen framkomma, och i kväll höll han en Parentation över en död riddare; allt på vers satt efter operastycken. Han sjunger själv och spelar på cittra. Hans gester, hans röst, hans spelning, som äro oförlikneliga, föröka ännu mer det nöjet man har av själva versen som är alltid vackert, och som innehåller tankar, ömsom löjliga, ömsom sublima, men alltid nya, alltid starka, alltid oväntade, över vilka man ej

kan undgå att häpna och antingen komma utom sig av förundran eller av skratt.

Den 5. tisdag. Jag kunde ej väl sova hela natten, så uppfyllt var mitt huvud av de löjliga saker som jag såg i går. Stundom under det jag låg brast jag ut i ett överljudt skratt.”

Tydligt är att Oxenstierna upplevt ett teatralt och musikalt sällskapsspektakel med enastående slagkraft. Bacchi Orden gjorde enorm succé inte bara hos honom utan hos många andra, inte minst poeter, musiker och konstnärer i dåtidens Stockholm. Härom vittnar en mängd handskrifter, där scenarier för ordenssammankomster citeras, omtalas eller återges i sin helhet. Bellmans skämtorden, där inte bara han själv utan också flera av hans vänner medverkade med sånger, parodiska högtidstal, komiska sketcher och rituella spektakel, blev under några decennier en extremt populär underhållningsform, jämförbar med sentida företeelser som Mosebacke Monarki, Föreningen för Flugighetens Främjande eller Monty Python's Flying Circus.

EFTERVÄRLDEN HAR DOCK inte varit lika road av Bacchi Orden. Den har hamnat helt i skuggan av Bellmans andra geniala skapelse, *Fredmans epistlar*. Ett viktigt skäl till detta är att de komiska effekterna i Bacchi Orden bygger på numera svårtillgänglig kunskap om 1700-talets ordensväsende, operarepertoar och sociala umgänge på Stockholms krogar. Men Bacchi ordenskapitel är också svårare än epistlarna att framföra sceniskt och musikalt. De kräver flera begåvade personers medverkan och, framför allt, en central artist som kan spela rollen som ordens ceremonimästare med Bellmans enastående förmåga till musikalisk och teatral gestaltning.

Inte ens forskarna har intresserat sig över hövan för Bacchi Orden. Den har förefallit alltför egenartad med sin speciella retorik och till råga på allt delvis osmaklig genom sina, jämfört med epistlarna, grova fylleskämt med ordensriddare som spy, har sex, kastar sitt vatten offentligt och gör bort sig på tusende vis. Först i år, nästan ett kvarts millenium efter Oxenstiernas vittnesmål, har det kommit en doktorsavhandling i ämnet, Peter Linds ”*Strunt alt hvad du orerar*”. Carl Michael Bellman, *ordensretoriken och Bacchi Orden* (Uppsala universitet). Avhandlingens främsta förtjänst är att den påvisar exakt hur Bellman i Bacchi Orden travestierar ritualer och språkbruk i samtida seriösa ordnar som Frimurarorden, Pro Patria eller det vittra Utile Dulci. Dessutom har Peter Lind delvis lyckats rekonstruera hur ordenskapiteln faktiskt framfördes inför publik, i början huvudsakligen hos kommissarie Lissander, som var chef för Manufakturkontoret samt Bellmans arbetsgivare och mentor under flera år, dessutom gästfri värd för en litterär och musikalisk

salong, som regelbundet kom samman i hans rymliga hus på Götgatan i Stockholm.

Men faktiskt var det inte enbart strunt som orerades i Bacchi Orden, och sammankomsterna bestod inte uteslutande av burleska lustigheter och spexartad situationskomik. Där ingick också, som Oxenstierna omvittnar, storartad poesi som pekar fram mot *Fredmans Epistlar*. Sålunda avbryts de groteska upptågen ibland av hänförande vackra körsånger som den elegiska *Vem är som ej vår broder minns?*, som ännu sjungs

De svårt alkoholiserade ordensriddarna framställs inte alltid på satiriskt spexmaner som groteska drumlar utan ofta med empati som olyckliga och älskansvärda medmänniskor i dödens skugga.

vid begravingar. De svårt alkoholiserade ordensriddarna framställs inte alltid på satiriskt spexmaner som groteska drumlar utan ofta med empati som olyckliga och älskansvärda medmänniskor i dödens skugga. Ett exempel på detta är skildringen av den döde brännvinsbrännaren och riddaren Lundholm i den parentation som Oxenstierna råkade höra 1769:

*Hör klockorna vid mörksens tull,
sov gamle Lundholm, sove lull,
Cupido sjunger vid din mull.
Om nånsin en maka
skull kysst på din haka,
hon blivit full.*

*Din morgonsol brann sällan klar,
din middag blott en skymning var
din näsa aftonrodnan bar,
så rödlätt och trinder,
av mörkblåa kinder
hon skugga bar.*

I slutet av samma parentation får parentatorn/ceremonimästaren (alltid spelad av Bellman själv) en vision som manifesteras på scenen. Där uppträder nu den döde Lundholm i gestalt av en åldrig herde, Tircis, omfamnad av en vacker ung herdinna, Daphne, som sjunger en smäktande skön aria i Mozart-stil ”under återskall av valthorn”: ”Hör huru floden sorlar och rinner –/ Tircis hör!/ Hör hur han bullrar –

Daphne pånner,/ Att du dör./ Lät mig kysa få din haka,/ omfamna mig och hör min röst!/ Du min älskade åldriga maka,/ tag en blomma av mitt bröst!”

Här får alltså den gamle fyllbulten till slut den kärleksfulla kyss som hans dryckenskap förmenade honom i jordelivet. Ett vackrare, mer empatiskt slut kan väl knappast tänkas. Och parentationen utmynnar i ordensbrödernas samfälliga önskan att brännvinsbrännaren skall finna frid och lycka bortom döden: ”Lundholm, sov nu sött, god natt, vår Ordensbror!”

Än mer gripande, åtminstone styckevis, är det sista stora ordenskapitlet, *Bacchi Tempel* från 1783, ett omfattande sångspel som skildrar ordensriddarnas stora antikinspirerade sorgfest i Dionysoskultens tecken till minne av den döde korpral Movitz, en av de gestalter som Bellman överflyttade från *Fredmans Epistlar* till Bacchi Orden. Här figurerar också Ulla Winblad i spetsen för Fröjas prästinnor som framför naturlyriska monologer på fulländade alexandriner samt ett flertal vackra sångnummer till kärleksgudinnans, viggens och den döde korpral Movitz’ ära, här bland den undersköna pastorala trion ”Böljan sig mindre rör”. Sångspelet avslutas med att Ulla föder en ny liten Movitz till världen, en återfödd Bacchus som redan i vaggan bjuds på sin första sup av ordensbröderna.

BELLMANS BACCHI ORDEN blev mot slutet av 1770-talet förebilden för ett verkligt ordenssällskap, Par Bricole, där en del av den parodiska retoriken, ceremonierna och en del av sångerna ännu i dag fortlever fast i mer hövisk omgivning. Men inte ens i Par Bricole framförs längre de ursprungliga ordenskapiteln på det sätt man ännu gjorde på 1700-talet. De ohöviska fylleskämtarna har råkat i vanrykte. Par Bricole åberopar sig fortfarande gärna på Bellman som en av ordens vördade grundare, men det är *Fredmans Epistlar* man helst vill minnas, inte grovheterna i Ordenskapitlet av de två förgyllda svinen.

Kanske kunde det ändå i dag vara möjligt att återuppväcka den ursprungliga Bacchi Orden? Åtminstone i valda delar, sådana där ”det sublima” blandas med ”det löjliga” – för att ännu en gång citera Oxenstiernas dagboksanteckning. Tv-mediet borde enligt min mening ägna sig väl för ett sådant återuppväckande, om man bara kan finna de rätta artisterna – sådana som i likhet med salig Cornelis Vreeswijk eller salig Fred Åkerström förstår att förena det grovkorniga med det lyriska och teatrala på Bellmans vis. Nog borde det finnas komiker, trubadurer, sångare, musiker och tv-regissörer med lust och förmåga att pröva på en sådan uppgift, hur svår den än i förstone kan förefalla? ✿

POESI

När haikun kom till Sverige

Nyligen kom en bok med Tomas Tranströmers haikudikter. **Torsten Rönnerstrand** beskriver hur denna japanska diktform blev populär i Sverige.

DEN VACKRASTE SVENSKA BOKEN på senare tid heter *Haikudikter*. Denna läckert formgivna volym har getts ut av förlaget med det i sammanhanget ytterst välfunna namnet Tranan. Boken består av 67 haikudikter av Tomas Tranströmer. Förutom originaltexterna innehåller boken också Robin Fultons stilrena översättningar till engelska och de underbart vackra skrivtecknen i Göran Malmqvists överföring till kinesiska.

Att Tranströmer skrivit haikudikter är inte i sig någon nyhet. Av de 67 dikterna i denna vackra bok har 64 redan varit i tryck. De nio haikudikter som han skrev 1959 utgavs 42 år senare under titeln *Fängelse*. *Nio haikudikter från Hällby ungdomsfängelse* (2001). Därtill kommer elva nyskrivna haikudikter i *Sorgegondolen* (1996) och ytterligare 45 i *Den stora gåtan* (2004).

Sinnebild för japansk kultur: Hokusais våg.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

I dessa dikter framstår Tranströmer som en djärv förnyare av haikudiktningen. Likväl finns det kanske anledning att påminna om den rika tradition som boken ingår i.

Bland de svenskar som först intresserade sig för haikun fanns essäisten och romanförfattaren Sven Fagerberg, som lärt känna denna diktning under ett besök i Japan. Om det vittnade bland annat en artikel i *Dagens Nyheter* 1955 med titeln "Kabuki – fantasins teater". Här förknippar Fagerberg haikun med "den plötsliga intuitiva klarheten", ett uttryck som han i senare artiklar och böcker skulle likställa med den mystiska upplevelse av enhet som på japanska kallas "satori":

"Den plötsliga intuitiva klarheten är den viktigaste nyckeln till den japanska konserten. Den finns [...] i den japanska dikten som alltid är mycket kort, ofta bara sjutton stavelser."

Haikun skulle också spela en central roll i Fagerbergs debutroman *Höknatt* från 1957. Här påminns vi återigen om haikuns samband med "den plötsliga klarheten". Som framgår av *Höknatt* är den i haikun gestaltade satori-upplevelsen det yttersta målet för de zenbuddistiska meditationsövningarna. Därmed får denna upplevelse av satori här också utgöra vändpunkten i huvudpersonen Mårtens utveckling bort från en ensidig rationalism i riktning mot ett mera intuitivt förhållande till verkligheten. Sambandet mellan haikun och satori understryks av den haikudiktande zenmunken Torin, som Mårten möter under ett besök i Japan.

Höknatt bör ha spelat en viktig roll för haiku-kulturen i Sverige. Boken fick lysande recensioner och spreds snabbt till många nya läsare, inte minst genom pocketupplagorna.

En viktig introduktion var också Jan Vintilescu. Via engelskan, tyskan och franskan översatte han i slutet av femtitalet en lång rad av den japanska haikuns mästare, däribland Basho, Issa, Yayu, Ransetsu, Moritake,

Buson och Shiki. Några av dessa tolkningar presenterades under våren 1959 i *BLM*, och samma år trycktes ett bredare urval i antologin *Haiku. Japansk miniatyryrlik*.

Vintilescus tolkningar fick stort genomslag. En av dem som tagit djupa intryck var Tomas Tranströmer. Det är nog inte en tillfällighet att han just detta år skrev de nio haikudikter som 2001 skulle publiceras i *Fängelset. Nio haikudikter från Hällby ungdomsfängelset*.

Men det fanns nog också många andra som tagit intryck av Vintilescus tolkningar och av *Höknatt*. Under de mer än fem årtionden som gått sedan dess har översättning och nyskapande av haikus och haikuliknande dikter blivit en svensk folksport. Det visar poeter och översättare som Bo Setterlind, Per Erik Wahlund, Claes Hylinger, Niklas Törnlund, Hans Granelid, Ann-Marie Berglund, Rolf Aggestam, Per Lindgren, Sonja Åkesson, Bo Carpelan, Karl Sundén, Gunnel Vallquist, Kent Söderberg, Lasse Söderberg, Vilma Roos, Siw Widerberg, Sven Collberg, Ewa M Lindgren, Nisse Friberg, Olle Orrje, Kaj Falkman och många andra.

Under de mer än fem årtionden som gått har översättning och nyskapande av haikuer och haikuliknande dikter blivit en svensk folksport.

Först ut var förmodligen Bo Setterlind. I slutet av femtitalet skrev han några haikuliknande dikter, som 1961 publicerades i *Några ord att sätta på sidan*. De förhåller sig visserligen mycket fritt till haikuns metrisk konventioner, men tonen är väl fångad och motiven lätta att känna igen från japanska mästare som Basho och Issa.

Den mest minnesvärda av haikuns svenska pionjärer är nog ändå Dag Hammarskjöld. Han är naturligtvis mest känd som generalsekreterare i Förenta nationerna under åren 1953–1961, men efter sin död sistnämnda år efterlämnade han ett manuskript, som bland mycket annat innehöll 110 haikudikter.

I likhet med Tranströmers dikter från Hällby fångvårdsanstalt är alla Hammarskjölds haikus skrivna 1959. Kanske har han inspirerats av Vintilescus tolkningar från detta år. Men man måste också räkna med att han redan tidigare mött haikulikande

dikter hos Ezra Pound och Paul Eluard, två haikuinspirerade diktare som han sedan länge intresserat sig för. Den viktigaste förebilden är nog likväl Harold G Hendersons *An Introduction to Haiku* (1958), som man efter hans död fann på hans nattduksbord. Där har han kunnat läsa representativa haikudiktare som Basho och Shiki.

Hammarskjölds förtrogenhet med haikudiktningen hindrar dock inte att han i likhet med Setterlind och Tranströmer ibland bryter mot dess konventioner. Hans dikter är ofta mera gåtfulla än den japanska haikun brukar vara, och det finns åtskilliga exempel på metrisk och motivisk avvikelser från de krav som man traditionellt brukar ställa på en äkta haiku.

Hammarskjölds haikudikter fick stor spridning, när de 1963 utgavs som en del av den postuma volymen *Vägmärken*. Detta kan mycket väl ha bidragit till den haikuvåg som svepte över världen under de följande åren.

För svenska läsare aktualiserades haikudiktningen vid denna tid också av en inflytelserik essä om Ezra Pound, skriven av poeten och kritikern Göran Palm och tryckt i *BLM* 2/1963. Här poängteras haikuns betydelse för Pounds dikt "In a Station of the Metro". Av Palms analys av denne text framgår också att han förväntar sig att många av tidskriftens läsare på egen hand ska ha uppmärksammat diktens likhet med en haiku. Denna förhoppning kan mycket väl ha haft fog för sig. I *BLM* hade ju ett urval ur Vintilescus haikutolkningar publicerats redan våren 1959.

Likväl var det nog ändå 1970-talet som var den svenska haikudiktningen glansperiod. Ett exempel bland många var den folkära poetissan Sonja Åkessons versberättelse *Sagan om Siv* (1974), en kortroman – uppbyggd av 118 haikuliknande treradningar – som fick mycket stort genomslag.

Under detta decennium blev haiku-diktningen också uppmärksammat i medierna. Viktigast i det avseendet var nog kvällstidningarna *Expressen* och *Aftonbladet*, som mycket ofta upplät sina spalter för översättningar av japanska klassiker och ibland också för nyskapade haikuer av skandinaviska diktare. Samma sak gällde också om litterära tidskrifter som *Bonniers Litterära Magasin*, *Böckernas värld*, *Lyriskvännen*, *Horisont* och *Radix* eller veckotidningar som *Femina* och *Vi*.

Detta poetiska inslag i tidskriftsfloran tycks ha varit mycket populärt. När *Femina* efter japanskt mönster utlyste en pristävling i haikudiktning fick man in mer än 3 000 bidrag.

Denna hektiska blomstring har nog på sistone mattats en aning, men det råder ingen tvekan om att haikun fortfarande är en mycket populär diktform. ✿

Varför skrämmer slöjan?

Under senare år har den muslimska slöjan orsakat debatt. Ofta hamnar kvinnornas erfarenhet i skymundan. Det menar **Eli Göndör**.

ISLUTET PÅ FEBRUARI 2013 dömdediskrimineringsombudsmannen (DO) att förbud mot att bära slöja på arbetsplatsen är diskriminerande. Beslutet kom efter att en kvinna hade nekats arbete som städerska på ett hotell i Sverige, för att hon inte ville arbeta utan slöja. Fler exempel finns på hur bärandet av slöjan i skolor och på arbetsplatser i Sverige har orsakat debatt. Konflikter kommer att uppstå så länge det å ena sidan finns muslimska kvinnor som vill bära slöja och å andra människor som är emot sedvänjan i det offentliga rummet.

Vad är det som provocerar med slöjan? Svaret varierar säkert. Uppenbart är dock att motståndet mot slöja hänger samman med bilden av islam som något efterblivet och bakåtsträvande. Klädseln kan också tyckas hota den sekulära dominansen i det offentliga rummet och därmed också principen att skilja stat från religion.

Inom forskningen diskuteras slöjan i huvudsak ur två perspektiv. Det ena försöker öka insikten om varför kvinnor bär slöja. Ofta görs det med hjälp av fältstudier och sociologiska teorier, gärna med en genusvinkel. Det andra försöker finna motiv för slöjan i *Koranen*. I båda fallen bedrivs studierna i Europa eller USA ofta av kvinnor med ursprung i något muslimskt land.

Något direkt påbud i *Koranen* för kvinnor

att bära slöja finns inte. Snarare är de olika varianterna av kvinnlig beslöjning en tolkning av texter ur *Koranen* till förmån för en patriarkal maktordning i syfte att reglera kvinnors sexualitet i det offentliga rummet.

ICKE DESTO MINDRE har slöjan genom åren fått olika betydelser och använts av kvinnor på olika vis. En del tillbakavisar att kvinnor som kollektiv skulle vara emot slöjan och pekar på tillståndet i Iran 1920. I ett försök att visa upp Iran som upplyst och västorienterat utfärdade Reza Shah ett förbud för kvinnor att bära slöja.

Det ledde till demonstrationer, där såväl religiösa som icke-religiösa kvinnor satte på sig slöjor. Slöjan har även använts av algeriska kvinnor för att demonstrera dels mot den franska kolonialmakten, dels som en markering i syfte att bejaka algerisk identitet och kultur. Bland palestinier på Gaza sammanföll Hamas regim med en islamisering av samhället och slöjan blev även till en symbol för motståndet mot Israel.

I sin bok *The Headscarf Controversy. Secularism and Freedom of Religion* (2012) gör professor Hilal Elver en genomgång av hur slöjan diskuterats i olika länder. I både Frankrike och Turkiet har slöjdebatten varit kopplad till hur begreppet *laïcité*,

(separationen mellan statens institutioner och religion) ska tolkas. I Turkiet fattades besluten om religionens plats i samhället av en sekulär elit som tvingade på medborgarna sina förhållningsregler. I Frankrike kom besluten i samma fråga som resultatet av långdragna förhandlingsprocess och demokratiskt genomförda beslut.

Turkiets tidigare mycket hårda attityd till slöjan motiverades med att slöjan var en islamistisk symbol och att islamistiskt inflytande i det offentliga rummet innebar en säkerhetsrisk. I sin tur ledde det till att kvinnor med slöja uteslöts från tjänster inom offentlig sektor och förbjöds tillträde till universiteten. I båda fallen kom dessutom slöjan att stå som symbol för religionsfrihetens gränser.

Argument att slöjförbudet var ett steg i befrielsen av kvinnor från förtryckande religiösa system ignorerade den forskning som visar att det inte är mer än en procent som bär slöja på grund av manliga släktingars påtryckningar.

I Europa har många också hävdat att sedvänjan är frigörande. Kvinnor som bär slöja kan lättare lämna sina hem och ta sig till universitet för att den vägen söka sig vidare till ännu mer självständighet och bättre integration.

OM SLÖJAN FÖRBJUDS blir kvinnors möjlighet till arbete eller studier beroende av hur de klär sig, och inte av deras förmåga eller meriter. För dem som upplever slöjan som en del av den personliga identiteten kan mycket väl isolering bli det enda möjliga alternativet.

I USA har det till skillnad från i Europa aldrig förekommit ett offentligt motstånd mot slöjan på skolor eller arbetsplatser. Det amerikanska förhållningssättet har haft sin utgångspunkt i konstitutionens grundmurade principer om individens rätt till att uttrycka sig på alla vis. Snarare har slöjan i USA blivit en del av en ny amerikansk-muslimsk identitet som uttrycker dels kvinnlig frigörelse, dels ett motstånd mot islamofobi där den förekommer.

Hilal Elver påpekar att debatten om slöjan ofta bortser från konsekvenserna för muslimska kvinnor som valt att bära slöja. Slöjan landar gärna mitt i konflikter som handlar om rasism, genus, multikulturalism, kulturell relativism, modernitet och liberalism. Muslimska kvinnors förhållningssätt till sitt eget beslut och vad beslut om slöjan kan innebära för dem personligen hamnar i skymundan. ✿

Glada slöjbärare.

FOTO: AMOS CHAPPLE/
GETTY IMAGES

Annika Borg
är teologie
doktor, skribent
och präst

Svårt få göra upp med sin barndom

Skildringar av människors kamp mot religiositet som begränsar är en välfylld litterär genre. Likaså barndomskildringar som gör upp med en uppväxt kantad av övergrepp.

Om man inte heter Yahya Hassan förstås och skriver dansk poesi om en utarmad och våldsam uppväxt och kallar sin religion för skit. Från ett förortsperspektiv, med rötter i ett annat land än "majoritetskulturen", och med ett kritiskt finger pekande mot en annan religion än kristendomen, är det av mottagandet att döma inte självklart att inkluderas i det "vi" som har rätt att göra upp med sin barndom. Inte heller är det självklart att med den bakgrunden inlemmas i det "vi" som skriver poesi. Hassan med sin bakgrund kan helt enkelt inte vara en otvivelaktig representant för "oss".

Det svenska mottagandet har varit fokuserat just på Yahya Hassans identitet – och därmed åskådliggjort den låsta svenska identitetspolitiska debatten, där representationstanken i själva verket tycks vara en essentialistisk uppfattning om människan. Den danska receptionen av Hassans poesi har istället beskrivits som att allt detta identitetstänkande vändes upp och ned. Yahya Hassans diktsamling blev ett före och efter i den debatten.

Ett demokratiskt tänkande bygger på synen att vi har representanter som kan fånga upp olika erfarenheter av livet, men inte nödvändigtvis själva behöver dela alla dessa erfarenheter. Grundtanken är att vi som människor har så pass mycket gemensamt att vi kan representera och förstå varandra.

Inom forskarvärlden är det till exempel självklart att man inte behöver dela de erfarenheter man utforskar hos individer och grupper. Jag behöver inte vara kristen för att analysera och undersöka kristendomen, inte muslim för att utforska islam. Inte man för att syssla med maskulinitetsforskning.

Men med en essentialistisk förståelse av människan kopplas istället identiteten till särart. Människor är olika och ska hållas åtskilda. Särarten kan ha olika byggstenar, såsom etnicitet eller kön, men också religion och kultur. Att förståelse för det egna enbart kan finnas inom gruppen – och att det är så det ska vara – är en konsekvens av en sådan människosyn.

När kvinnor dras fram i de identitetspolitiska diskussionerna är det en parallell till andra grupper som haltar betänkligt. En minoritetsposition uppbyggd av religiösa eller andra ideologiska föreställningar ses vara lika stabil som könstillhörighet. Men religion, kultur och ideologi är något vi kan byta, förlora eller förändra. Dessa är val på sätt som kön inte är.

Det innebär inte att kön är något statiskt, men det de allra flesta kan komma överens om är att kön inte enbart är en mental process i en social kontext, utan även något mer. Dessutom är kvinnor, som det ofta handlar om, inte en minoritet.

Filosofen Simone de Beauvoir kretsade en del kring dessa frågeställningar. I *Det andra könet* (1949) exemplifierar hon med skeenden ur historien: slavar kan bli fria och människor kan lämna sin klass. Våra identiteter är inte fängelser.

Essentialismen är grundbulten i rasism och i totalitära system, såväl icke-religiösa som religiösa. Identitetspolitikens essentialism befäster därför det den bekämpar. I den debatten står två människouppfattningar mot varandra: Den som gör oss till främlingar för varandra och den som ser mänskligheten som en gemenskap där förståelse är möjlig. ✿

I korthet

Den universelle Shakespeare

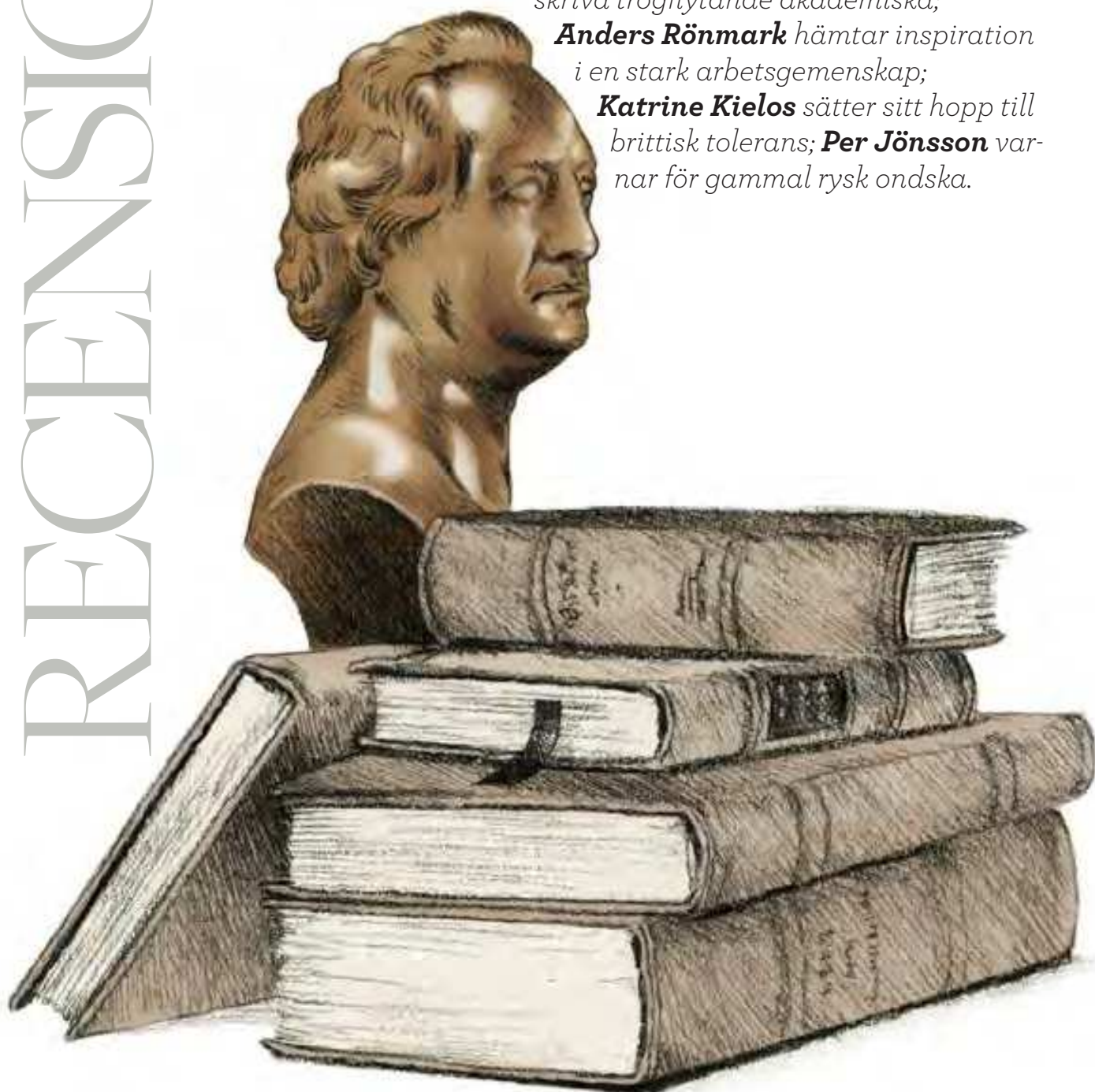
Shakespeare uppfann människan så som vi känner henne, menar Harold Bloom i sin bok *Shakespeare. The Invention of the Human*. Men inte lika mycket som han uppfann Storbritannien, replikerar en protektionistisk Daniel Hannan. Åtminstone så som den konservativa Europaparlamentarikern och författaren ser på saken i en brett upplagd artikel i *Spectator*, som efter rubriken "Shakespeare Invented Britain" lägger till ett förtrostransfullt *Now He Can Save It*. Hurså och hur då? Jo, genom att tillsammans uppmärksamma 450-årsfirandet av bardens födelse kan engelsmännen och skottarna gemensamt mota de skotska nationalisterna i grind inför höstens folkomröstning om skotsk självständighet och utträde ur det förenade konungariket efter drygt tre seklers äktenskap.

De historiska argumenten för ett fortsatt samgående saknas ju inte, menar Hannan. Redan tre år innan Shakespeare skrev "The Scottish Play" *Macbeth* ärvde den skotske Stuartkungen Jakob VI Englands tron. Hans första tal i brittiska underhuset handlade bland annat om att Gud "förenat dessa kungadömen i både språk, religion och folkskick". Ett anförande värdigt en man som hädanefter också kunde titulera sig kung Jakob I av England, och som framför allt hade vett nog att ekonomiskt befrämja den populära dramatikern. Shakespeare var brittisk ända in i själen! Och detta inte i mindre grad, tillägger Hannan skadeglatt, efter att självaste Goethe undrade hur det kunde komma sig att *unser Shakespeare* råkade födas i "fel" land.

En något mer internationell approach till bardens jubileum präglar den tyska författaren Elke Schmitter essä om Shakespeare, publicerad ungefär samtidigt i *Der Spiegel*. För henne handlar det framförallt om en diktare som fortfarande förklarar världen för oss, och vars fantasi var stor nog för att ge både små och stora människor, "kungar och skälmar, yrkesmördare och aristokrater, hovdamer och prostituerade", en både genuin och universell röst. Särskilt på senare år har globala politiska dramer utvecklats sig precis så som Shakespeare redan förutsett och gestaltat. "Bara i Ukraina har man det senaste årtiondet kunnat beskåda scener ur *Rickard III*, *Antonius och Cleopatra* och *Coriolanus*", påminner oss Schmitter. Tyranner, förgiftningsförsök på politiska rivaler, fängslanden av motståndare, folkliga uppror och en fördriven förtryckare som hetsad – "Mitt kungarrike för en häst" – irrar runt i landet.

Martin Lagerholm

Detta nummers recensioner: **Henrik Nilsson** slår följe med en Nobelpristagare i ständig rörelse; **Carl Johan Gardell** bevittnar en terrorists förvandling till fredsfurste; **Joel Halldorf** famlar efter den undflyende vanligheten; **Jayne Svenungsson** lyfter blicken från medeltidens apokalyptik; **Carl Rudbeck** spårar upplysta idéer i revolutionärt tumult; **Krister Thelin** erinrar sig Sveriges europeiska särställning; **Rolf Gustavsson** söker ljusglimtar i Italiens mörker; **Carl Cederström** lär sig skriva trögflytande akademiska; **Anders Rönmark** hämtar inspiration i en stark arbetsgemenskap; **Katrine Kielos** sätter sitt hopp till brittisk tolerans; **Per Jönsson** varnar för gammal rysk ondska.

Octavio Paz i juli 1986.

FOTO: SERGIO DORANTES/ALL OVER PRESS

Den siste mandarin

Passionerad och ständigt öppen för idéer och intryck: det tycks alltid finnas nytt att tillägga om den mexikanske Nobelpristagaren Octavio Paz. Henrik Nilsson hyllar hundraåringen som ingalunda verkar vara på väg att försvinna.

LITTERATUR

En höstdag förläskade jag mig. Vi hade lärt känna varandra i Lissabon och efter att förvirrade ha gått runt någon vecka i en sorts kärlekens inkubationstid tog vi pendeltåget ut till Sintra. Vi promenerade hela dagen längs stigarna och i parkerna som Lord Byron tyckte så mycket om när han var där i början

av 1800-talet. Framåt kvällen slog vi oss ner på en bänk. Jag råkade ha en bok av Octavio Paz med mig och vi läste i den tillsammans. Jag är inte riktigt säker på var dikterna slutade och var kyssen började. Orden och läpparna blandas samman i mitt minne. Sällan har dikten varit mer delad än den kvällen. Delad eller fördubblad?

I Helvetets femte sång av *Den gudomliga komedien* stöter Dante på kärleksparet

Paolo och Francesca från Rimini, som hade stuckits ned i ett svartsjukedåd. För besökaren i underjorden berättar hon att deras passion började när de en dag fördrev tiden med att läsa en kärlekssaga. "Fler gånger tvång lektören våra blickar/att mötas, tvång allt blod från våra kinder". Francescas fortsättning är en blotsande invändning mot tanken på tydliga gränser mellan litteraturen och livet, myten och känslan: "Vi läste om hur

>>

efterträdde läppar/som log, av denne älskare blev kyssta;/och han som aldrig ifrån mig skall skiljas/kysste helt skälvande mig då på munnen.”

En som gärna poängterade de intrikata banden mellan kärleken i och utanför böckernas värld var just mexikanen Octavio Paz. I en dokumentär från 1990, som finns tillgänglig på SVT Play, resonerar den nyblivne Nobelpristagaren om ögonblickets betydelse. Vissa ögonblick fungerar som passager i verkligheten och ger oss tillgång till en annan tid i tiden. Detta sker till exempel under kropparnas möten – och inte minst under kyssen. Han berättar att det latinska ord för kyss – *bacium* – som gett upphov till dagens ord för kyss i de romanska språken (till exempel spanskans *beso* och portugisiskans *beijo*), först användes av den romerske diktaren Catullus. Det var alltså poesin, säger Paz, som fångade ögonblicket i ”dess mest åtråvärda form” – den förälskade kyssen.

Under hela sitt författarskap återkom Paz till passionernas betydelse. På parkbänken i Sintra var det några av hans kärleksdikter vi läste. Han närmade sig emellertid också ämnet i essäns form, inte minst i *Den dubbla lågan* (på svenska 1998). Titeln syftar på kärlekens och erotikens tudelade eld i historien och tillvaron. I bokens förord berör dock Paz ock-

intar den självklara medelpunkten. Vid det här laget har därför mycket skrivits om Paz. Att det ändå alltid verkar finnas något att tillägga hänger förmodligen ihop med hans egen odogmatiska hållning, ständigt öppen för ännu en oväntad bild eller ett språkligt infall. För att citera ett par rader ur dikten ”Förklarad natt”, som kretsar kring ett kafébesök i Paris tillsammans med André Breton och Benjamin Péret: ”Det räcker med en tankes lätta tryck/för att livet ska stå på vid gavel.”

But i Mexiko inför hundraårsjubileet märks den franske historikern Jacques Lafayes *Octavio Paz en la deriva de la modernidad* (Octavio Paz i modernitetens ström). Det är en essäsamling som visserligen börjar svajigt – med ett självbelåtet förord fullt av *name-dropping* och oväsentligheter – men som sedan landar i ett ingående och mångfasetterat porträtt av framför allt Paz som essäist och intellektuell. Lafaye lärde själv känna honom i Paris på 1950-talet, vilket leder in resonemanget på Paz kosmopolitism. För samtidigt som han var en djupt mexikansk författare, var hans internationella utblick så rik att den hade få motsvarigheter i den latinamerikanska 1900-talslitteraturen.

Till bokens förtjänster hör skildringarna av efterkrigstidens Paris, där den mex-

orientalska inflytande tilltog snarast mot slutet av hans författarskap; det berikar hans tankar om kärlekens historia och framtid i *Den dubbla lågan* och det kan nämnas att hans allra sista bok – *Vislumbres de la India* (Glimtar av Indien, 1995) – var en essäsamling om just indisk kultur. I ett internationellt perspektiv var han tidigt ute med att lyfta fram storheten hos den portugisiska poeten Fernando Pessoa, som han skrev en klarsynt liten bok om. Men också nordligare litterära uttryck fick sin beskärda del av hans uppmärksamhet; tillsammans med Pierre Zekeli introducerade han svenska poeter som Gunnar Ekelöf och Artur Lundkvist för mexikanska läsare.

Det var också utländska erfarenheter som låg till grund för såväl Paz politiska uppvaknande som hans senare omprövningar. Mitt under det spanska inbördeskriget deltog han i den andra internationella kongressen för antifascistiska författare i Valencia 1937, som hade många andra framstående författare på sin deltagarlista, bland andra André Malraux, Stephen Spender, César Vallejo och Pablo Neruda. Resan fördjupade hans solidaritet med den republikanska sidan, stärkte hans band till den spanska kulturen och verkade stimulerande på hans poesi, även om de politiska dikter han skrev i Spanien numera inte hör till hans mest lästa.

Paz skulle dock visa sig ha en ovanligt skarp blick för totalitära tendenser, oavsett om de uppträdde till höger eller vänster på den politiska skalan. I kapitlet ”Solitären” skildrar Lafaye en tidig markering från Paz sida mot dogmatismen inom den vänster där han hade sina rötter: ställningstagandet i David Rousset-affären i det sena 1940-talets Frankrike. När Rousset – som hade överlevt nazismens koncentrationsläger – publicerade en artikel om sovjetiska arbetsläger i dagstidningen *Le Figaro* delades det intellektuella Paris i två läger. Den ena sidan utgjordes av Roussets kritiker, bland andra Louis Aragon och Jean-Paul Sartre. Till Roussets försvar skyndade Albert Camus – och Octavio Paz.

Överhuvudtaget gör Lafaye alldeles rätt i att betona släktskapet mellan Camus och Paz, även om de två aldrig kom att lära känna varandra personligen. Konstnärligt sett fanns förstås stora skillnader, men de delade ett rakryggat försvar för individens frihet inför hotet från stelnade ideologier. Dessutom kallar Lafaye de båda för ”barn av solen”; den enes författarskap var märkt av den algeriska hettan och den andres av den mexikanska. Paz förhållande till Sartre var desto kyligare – av politiska, poetiska och filosofiska skäl.

När Paz följde upp sin kritik mot

”Paz skulle visa sig ha en ovanligt skarp blick för totalitära tendenser, oavsett om de uppträdde till höger eller vänster.”

så en annan dubbelhet; sin egen förening av dikt och resonemang – den som gjorde honom till en av de verkligt stora tänkande poeterna under 1900-talet: ”För mig är dikt och tanke ett system av kommunicerande kär. I båda fallen är källan mitt eget liv. Jag skriver om det jag har upplevt och det jag upplever. Att leva är också att tänka och stundtals att överskrida den gräns där känsla och tanke går samman: dikten.”

Nu har det gått 100 år sedan Octavio Paz föddes i Mixcoac utanför Mexico City, och i det spanskspråkiga Latinamerikas folkrikaste land blickar man tillbaka på hans konstnärliga och intellektuella gärning. Språkvetenskap och filosofi, konstkritik och politisk idédebatt, mexikansk identitet och spansk guldåldersdiktning – hans engagemang tycks närmast encyklopediskt. Paz lyste upp det mexikanska seklet som Voltaire lyste upp 1700-talet, skriver litteraturkritikern Christopher Domínguez Michael i *Diccionario crítico de la literatura mexicana* (1955–2011), ett ovanligt skarpsynt och polemiskt där Paz

ikanska ambassaden tidvis framstod som rena författarresidenset när Paz och andra innehade diplomatiska tjänster där. När han anslöt sig till de franska surrealistkretsarna var deras glansdagar redan över. Han anammade heller aldrig rörelsens mer programmatiska och auktoritära tendenser. Ändå fick surrealismen och vänskapen med Breton en livslång betydelse för honom. I prosadiktsamlingen *Örn eller sol?* (på svenska 1991) lyckades han på ett säregt sätt kombinera surrealismens visionära språk med mexikanska, förkolumbianska perspektiv.

Paz horisont sträckte sig dock betydligt längre än till Paris. Några sejourer i USA ledde till ett livaktigt intresse för nordamerikansk poesi och särskilt då för poeter som Ezra Pound, Wallace Stevens och Robert Frost. Möten med indisk och japansk kultur under 1950- och 1960-talen fick djupgående konsekvenser för både hans poesi och hans tänkande, vilket märks i diktböcker som *Blanco* (Vitt, 1967) och *Ladera este* (Östsluttning, 1969). Detta

stalinismen i en artikel i den argentinska tidskriften *Sur* några år senare gick en i stort sett enig latinamerikansk författarkår till hårt angrepp mot honom. Men även om han genom sin självständiga hållning tycktes välja ensamheten vid sidan av de litterära kretsarnas ideologiska värme, skulle Paz långt ifrån bli någon marginaliserad författare under de kommande decennierna. I sitt hemland Mexiko fick han tvärtom en upphöjd ställning som ingen annan författare ens kom i närheten av.

En annan mexikansk poet – Homero Aridjis – berättade en gång för mig att flera tidigare mexikanska presidenter stod på rad för att ta färväl av mästaren när han låg på sin dödsbädd 1998. Efter Paz bortgång beskrev den peruanske författaren Mario Vargas Llosa honom som den ”siste intellektuelle mandarinerna” i den spanskspråkiga världen. Med tiden gjorde hans briljans att även de som inte alltid höll med honom politiskt – och dit har Paz svenska översättare Artur Lundkvist och Lasse Söderberg hört – ofta talade om honom med ovanligt djup respekt.

Om Jacques Lafayes bok fokuserar på Paz som essäist och intellektuell, ägnar sig den uruguayiske litteraturvetaren Hugo J Verani främst åt själva poesin. I essäboken *Octavio Paz: el poema como caminata* (Octavio Paz: dikten som promenad) gör han en lång rad känsliga närläsningar av Paz dikter, med gångens och promenadens meta-

for som röd tråd. Han skriver intressant om vandringens betydelse överhuvudtaget i litteraturhistorien, hos till exempel Rousseau, Wordsworth och mexikanska föregångare som Ramón López Velarde och José Juan Tablada. Paz var en poet i rörelse, vars skrift ibland framstår som ett samtal på vägen. Verani tyder fotspåren inte minst i hans långdikter – från den mäktiga ”Solsten” (1957) till Paz allra längsta dikt ”Till klarhet” (på svenska 1982), där gångakten upprättar en fysisk kontakt med tingen, och där jaget färdas bakåt och inåt mot barndomen. ”Att älska kanske är/att lära sig gå genom den här världen”, skriver Paz i en av sina sista dikter, där han under österländskt inflytande försöker nå fram till en avklarad enkelhet.

Verani beskriver hur Paz alla rika perspektiv – de levda och de lästa – strömmade samman i hans poesi; en produktion som sträckte sig över inte mindre än sju decennier, med avstamp i debuten 1933 med samlingen *Luna silvestre* (Skogsmåne). Trots skiftande influenser genom åren var hans hållning i grunden romantiskerna – det handlade om att förvandla livet till poesi och poesin till liv. För de svenska läsare som ännu inte är bekanta med hans dikter fungerar fortfarande Lasse Söderbergs samlingsvolym *Varje dags eld* och andra dikter från 1985 som en utmärkt ingång. Men den förste av Paz

OCTAVIO PAZ EN LA DERIVA DE LA MODERNIDAD

JACQUES LAFAYE

Fondo de cultura económica
2013

OCTAVIO PAZ: EL POEMA COMO CAMINATA

HUGO J VERANI

Fondo de cultura económica
2013

svenska översättare var ändå Artur Lundkvist, som så ofta var tidigt ute med att spåra upp och introducera avgörande internationella författarskap.

»

”Världen föds när två människor kysser varandra.” Från filmen *Borta med vinden*.

Jag råkar skriva dessa rader på Lundkvists födelsegård i Oderljunga i norra Skåne. Här är det långt till Octavio Paz Mixcoac, och från arbetsrummets fönster skimtar varken några kaktusar eller aztekiska lämningar, bara en liten bortglömd jordkällare och en grandunge där några blåmesar hoppar mellan grenarna. Men i Lundkvists gamla bibliotek strömmar världen och språken samman. Ur en av hyllorna plockar jag fram hans översättning av *Den våldsamma årstiden* från 1960, med vilken Paz för första gången gjordes tillgänglig för svenska läsare. Alldeles i slutet finns längdiken ”Solsten”. Mer än femtio år efter dess publicering är den fortfarande en av den spanskspråkiga poesins gravitationscentrum, skriver Hugo J Verani i sin bok. ”Solsten” vittnar om det kringflackande utan ände och den dröm om att återvända till alltings början som enligt Verani kännetecknar hela Paz mogna poesi. I det sammanhanget spelar kärleken och erotiken en alldeles avgörande roll för att binda samman förflutet och framtid, upphäva tiden och upprätta ett slags ögonblickets rike. ”Världen syns redan genom din kropp”, heter det typiskt på ett ställe i längdiken.

Det är också i Paz resonemang om kärleken som hans människosyn kommer till allra tydligast uttryck. I den tidigare nämnda essäboken *Den dubbla lågan* ställer han en dyster diagnos på tillståndet för såväl idén om den romantiska kärleken som för idén om den unika individen – föreställningar som är intimt förknippade med varandra och som enligt Paz utgör hörnstenar i den västerländska kulturen. Kommersiella krafter och en tilltagande utbytbarhet människor emellan har fått dessa idéer att krackelera.

Låter det som en överraskande standpunkt från en författare som politiskt sett brukar placeras i det liberala lägret? Kanske inte ändå. En annan, ideologiskt något besläktad latinamerikansk Nobelpristagare, Mario Vargas Llosa, för ett snarligt resonemang i sin essäbok *La civilización del espectáculo* (Underhållningscivilisationen) från 2012, där en bekmörk bild målas upp av trivialiseringen av människan och litteraturen i vår tid.

Paz skrader heller inte orden: ”Om vår bild av kärleken upphörde att finnas till vore det en större katastrof än om våra ekonomiska och politiska system gick under, ty det skulle innebära slutet för vår

Octavio Paz i januari 1959.

FOTO: GETTY IMAGES

civilisation. Eller med andra ord slutet för vårt sätt att känna och leva.”

Men han blickar också framåt, pessimismen är uppförande på ett sätt som inbegriper politiken: ”Bådadera, kärlek och politik, är beroende av återfödelsen av ett begrepp som har utgjort navet i vår civilisation – personen. Jag talar nu inte om något ogenomförbart försök att åter ta upp den antika synen på själen. Om vi inte skall gå under tror jag att vi måste få en ny syn på människan som återger oss insikten om vars och ens särart och likhet. En på samma gång ny och uråldrig vision,

Det har gått 20 år sedan Paz skrev de raderna och var och en får avgöra om vi verkligen har kommit närmare den återupptäckt han talar om. Det hör till Octavio Paz intellektuella storhet att han kunde vara så konsekvent vaksam mot föroringandet av den enskilde individen, varhelst det uppträdde. Därför har varken vänstern eller högern helt och hållet kunnat göra honom till sin. För den författare som vill fatta pennan och skriva om sin tid – inte för att tjäna något politiskt parti eller någon stagnerad ideologi, utan för att konsekvent stå på just den enskilde individens sida – har jag dock svårt att se någon bättre förebild.

Paz övergav visserligen sin ursprungliga tro på att poesin skulle kunna förändra samhället, men behöll ändå ett utopiskt drag i vissa delar av sin diktning; ett drag som härrörde från surrealismens subversivitet. Men det var en utopi inriktad på erotikens kraft, snarare än på en förändring av samhällsordningen. När jag minns den gemensamma läsningen på parkbänken den där höstdagen i Sintra, inser jag att sådant kan vara nog så omstörtande. Eller som det heter på ett ställe i dikten ”Solsten”: ”Världen föds när två människor kysser varandra.”

Henrik Nilsson

Not: I år kommer en ny samling essäer av Octavio Paz ut på ellerströms förlag, översatt av Lasse Söderberg.

en vision som med ett språkbruk hämtat från dagens samhälle betraktar varje människa som en unik och dyrbar varelse, omöjlig att mångfaldiga. Det är en uppgift för våra filosofer, konstnärers och vetenskapsmäns skapande fantasi att återupptäcka inte det mest avlägsna utan det mest närliggande och vardagliga, det mysterium som varje människa utgör. För att, såsom diktaren bad, återuppfinna kärleken måste vi ännu en gång uppfinna människan.”

Akut hemlängtan

BIOGRAFI

Många av 1900-talets postkoloniala ledare har klassats som terrorister under en tidigare fas av sin politiska karriär. Två av dessa har till och med fått Nobels fredspris med tiden. Den ene var den sydafrikanske frihetshjälten och statsmannen Nelson Mandela, som ända fram till 2008 stod på CIA:s lista över internationella terrorister. Den andre var den israeliske politikern Menachem Begin, som 1944 utsågs till "Terrorist Number One" av den engelska mandatadministrationen i Palestina. Storbritannien utlyste en belöning på 10 000 pund till den som kunde fånga honom, död eller levande.

Begins rykte som terrorist förknippades särskilt med två blodiga incidenter. Den 22 juli 1946 sprängdes King David Hotel i Jerusalem, en byggnad som hade varit britternas högkvarter sedan trettioalet. 92 personer dog och 46 blev allvarligt skadade. Den högnationalistiska organisationen Irgun Zva'i Leumi (Etzel) tog omedelbart på sig ansvaret. Begin var Etzels oomstridda ledare. Den andra händelsen inträffade i början av april 1948 då Etzel, tillsammans med den extrema terrorgruppen Lehi (Sternligan), gick in i den fredliga palestinska byn Deir Yassin och genomförde en massaker.

Dådet blev en världsnyhet. Sommaren 1948 lät Begin upplösa Etzel och grundade istället det politiska partiet Herut. På hösten planerade han en resa till USA för att samla in pengar till partiet. Planerna mobiliserade ett par dussin amerikanska judar, med Albert Einstein och Hannah Arendt i spetsen, som ville förhindra resan. I ett brev, som publicerades i *The New York Times*, anklagade de Herut (det vill säga: Etzel) för terrorism och satte Deir Yassin-massakern i fokus. Artikeln fick en enorm spridning över hela världen. Vad som verkligen hände i den palestinska byn är omstritt bland historiker, men Begin blev aldrig kvitt epitetet "Slaktaren från Deir Yassin".

Begins politiska ökenvandring skulle pågå i nästan 30 år. Den israeliska politiken dominerades av det socialistiska arbetarpartiet Mapai (Labor), med David Ben-Gurion och Golda Meir i spetsen. På 1970-talet växte dock kritiken mot den insuttna makteliten. Missnöjet gynnade

Fredsskiparen: Begin tillsammans med Anwar Sadat och Jimmy Carter under Camp David-samtalen 1978.

FOTO: DAVID HUME KENNERLY/GETTY IMAGES

den konservativa partialliansen Likud, där bland annat Herut ingick, och efter parlamentsvalet 1977 blev Begin premiärminister. I september 1978 undertecknade han

Camp David-avtalen tillsammans med den egyptiske presidenten Anwar Sadat. Fredsavtalet med Egypten var onekligen en världshistorisk händelse av betydande »

Den efterlyste
terroristen: affisch
från 1947.
FOTO: GETTY IMAGES

MENACHEM BEGIN
THE BATTLE FOR ISRAEL'S
SOUL
DANIEL GORDIS
Schocken Books/Random House
2014

i ett stort antal städer, drogs naturligtvis med i den nationella och etniska mobileringen. Men de flesta ville inte slåss om landet med polacker, litauer och ukrainare. Tanken på en utvandring till Palestina slog rot. Många av de israeliska statsgrundarna, som David Ben-Gurion och Chaim Weizmann, föddes i det tsarstyrda Östeuropa.

Det sionistiska bosättningsprojektet i Palestina tog sin början på 1890-talet. Richard Gottheil, som var ordförande för Federation of American Zionists, jämförde nybyggarna med de puritaner som flydde från förtryck och förföljelse i England för att grunda kolonier på den amerikanska östkusten. Begin instämde i den verklighetsbeskrivningen, konstaterar Gordis. Precis som pilgrimsbröderna, som 1620 seglade till Amerika på skeppet Mayflower för att grunda ett idealsamhälle, för judarna från Europa till det Förlovade landet.

I många av sina tal satte Begin också likhetstecken mellan sionisternas kamp i Palestina och det amerikanska frihetskriget på 1770-talet. Båda folken gjorde uppror mot den brittiska kolonialmakten. I bägge fallen lade de blodiga självständighetskrigen grunden till demokratiska samhällen. I det historiska ödesdramat fanns dock ingen plats för palestinier-

av den sjudande polska nationalism som präglade det intellektuella och andliga klimatet i landet. En av hans tonårshjältar var, intressant nog, den polske patriot och nationalskalden Adam Mickiewicz. På sin ålders höst kunde Begin fortfarande recitera verser ur minnet från det berömda nationaleposet *Pan Tadeusz*, som Mickiewicz gav ut 1834. Hur kunde det komma sig?

"I många av sina tal satte Begin likhetstecken mellan sionisternas kamp i Palestina och det amerikanska frihetskriget."

Under medeltiden var Polen-Litauen en av Europas ledande stormakter. Snart vidtog dock en statlig sönderfallsprocess, och i slutet av 1700-talet delades riket mellan Ryssland, Preussen och Österrike. I synnerhet den ryska ockupationen genererade en explosiv och messiansk nationalism som bidrog till att utlösa flera uppror under 1800-talet. Den judiska befolkningsgruppen, som dominerade

na. För Begin spelade de, får man förmoda, samma marginella roll som indianerna i den amerikanska statsbildningsprocessen.

Begin var en av de relativt få judar som lyckades fly från det naziokuperade Europa under andra världskriget. 1931 hade han börjat studera juridik på Warszawas universitet, och fyra år senare var han klar med sin examen. Som tonåring i

mått. Begin – den forne terroristledaren – fick dela Nobels fredspris med Sadat, som så sent som 1973 hade varit den pådrivande kraften bakom oktoberkriget mot Israel.

Vem var denne Begin? Ett svar på den frågan står att finna i den nyutkomna boken *Menachem Begin. The Battle for Israel's Soul*. Författaren, den amerikansk-israeliske teologen Daniel Gordis, har tidigare bland annat skrivit flera böcker om sionismen och Israels moderna historia.

Stommen i Gordis bok är en saklig och relativt konventionell biografi, som följer sitt studieobjekt från vaggan till graven. Men författaren behandlar också, vilket framgår av underrubriken, Begins världsbild och hans syn på den israeliska statens identitet. Några informativa pusselbitar kan vara värda att uppmärksamma.

Begin föddes 1913 i den numera vitryska staden Brest (Brest-Litovsk), som före andra världskriget tillhörde Polen. Fadern Ze'ev Begin var, skriver Gordis, en stolt sionist som till och med vägrade att prata polska. Trots det tog sonen djupa intryck

Brest hade han gått med i den sionistiska ungdomsorganisationen Betar, och 1939 blev han rörelsens högste ledare i Polen. Betars grundare var den högerrevisionistiske Ze'ev Jabotinsky som 1935 hade brutit med den socialiststyrda sionistiska världsorganisationen. Jabotinskys oppositionella rörelse fick namnet New Zionist Organization. Etzel var en paramilitär kommandogrupp som hade bildats av Betar i Palestina.

När Nazi-Tyskland angrep Polen i september 1939, flydde Begin till Sovjetkontrollerat område och hamnade så småningom i Vilnius. Efter en tid greps han av säkerhetstjänsten NKVD och dömdes till åtta års internering i Gulag. Vid det tyska anfallet i juni 1941 släpptes de polska fångarna fria och Begin enrollerade sig i Wladyslaw Anders polska exilarmé, som upprättades med Stalins goda minne. Armén fick tillstånd att lämna Sovjet för att kämpa på de västallierades sida. Begin tillhörde ett detachement som skickades till Palestina. Där engagerade han sig genast i Etzel och utsågs i januari 1944 till organisationens ledare.

Rykten om att Nazi-Tyskland var i färd med att utplåna hela den europeiska judenheten förbyttes i visshet på hösten 1942. De judar som lyckades fly hade dock ingenstans att ta vägen. Storbritannien och USA höll sina gränser stängda. I det läget beslutade Etzel, tillsammans med Lehi, att starta en terrorkampanj mot britererna. Målet var att tvinga England att öppna Palestinas gränser och skapa en tillflyktsort för de förföljda judarna. Taktiken var onekligen framgångsrik. Efter attentatet mot King David Hotel drog britererna slutsatsen att Palestina var omöjligt att styra, och i februari 1947 offentliggjorde Attlees labourregering beslutet att avveckla mandatet. Den följande FN-processen ledde till Israels bildande i maj 1948.

Begin såg allting genom historiens prismas, skriver Gordis. Europa stod i fokus. Det var de nationella väckelserörelserna på 1800-talet som problematiserade det judiska utanförskapet på kontinenten och väckte drömmen om ett nationalhem i Palestina till liv. Den moderna antisemitismen uppstod under 1870-talets krisår när högerextrema missnöjespartier växte som svampar ur jorden i många länder. Tusenåriga fördomar återkom i sekulär förpackning och judarna pekades ut som hatobjekt och syndabockar. Med nazisternas ofattbara förintelsepolitik nådde dödsspiralen den absoluta nollpunkten. Mot den bakgrunden kan man förstå varför Begin uppfattade de överlevande judarna som vår tids puritaner och pilgrimsfäder.

Carl Johan Gardell

Vardagligt kvinnoslit i 1700-talets Nordamerika.

FOTO: GETTY IMAGES

Kvar i trasorna

HISTORIA

Biografier har skrivits i årtusenden, men beteckningen myntades i tidigmodern tid. Tidigare skrev man en *vita* – ett liv – och under medeltiden oftast i form av en *hagiografi*, helgonkrönika. Syftet med biografen var, enligt den amerikanske 1800-talshistorikern Jared Sparks, ”att göra rättvisa åt berömmelsen och karaktären hos en man som hade kvaliteter och utförde gärningar vilka gjorde honom enastående och värd att minnas”.

Sparks nämner karaktären, men det var främst makten och inflytandet som kvalificerade en person för en biografi. Därför kom dessa livsberättelser – till skillnad från medeltida helgonkrönikor – att nästan uteslutande handla om män. Inriktningen hängde samman med en föreställning om att historien styrdes av dessa starka personligheter. ”A few powerful minds” var enligt Sparks ”the machinery of society”.

Snart förpassades dock biografen ut i den populärhistoriska kylan, långt ifrån de riktiga, respektabla historikerna. Naturvetenskapens landvinningar under 1800-talet hade gjort att lagbundenhet och kvantitativa metoder kommit att premieras även inom historia och humaniora. Samhället hamnade i fokus på individens bekostnad; en tendens som lades fast genom sociologins och den marxistiska teoribildningens genomslag. Det var dock fortfarande de stora berättelsernas tid. Skillnaden var att en tid, en omvälvning eller ett sammanhang ansågs kunna förklaras genom en storslagen teori snarare än med hänvisning till en storslagen person.

Men när metaberättelsen dödförklarades i slutet av 1900-talet ändrades detta. Historiker blev tveksamma till generella förklaringsmodeller och började arbeta efter den aristoteliska devisen att sanningen finns i det partikulära. Nu fick biografen åter plats i akademins finrum, men på nya villkor. Inte längre ett romantiskt vurmande för genierna som

>>

**BOOK OF AGES
THE LIFE AND OPINIONS
OF JANE FRANKLIN**

JILL LEPORE
Knopf 2013

styrde historien, utan det enskilda livet som ett fönster till det förflutna. Ett liv berättar om historiska sammanhang med bibehå-

len komplexitet, och därmed mer precist än abstrakta teorier om samhället. "Det unika är det generella", som den svenske historikern Göran B Nilsson formulerat saken.

Nu föddes en biografisk historieskrivning som inte bara var intresserad av kungar och generaler, utan av folk i allmänhet. Problemet är emellertid bristen på källor. "Vanligt folk" har oftast varken skrivit eller omskrivits särskilt mycket, och det de händelsevis har nedtecknat blev sällan bevarat.

Undantag finns dock. Exempelvis om den vanlige råkar vara släkt med någon ovanlig, vilket är fallet med Jane Franklin, Jill Lepores studieobjekt i *Book of Ages*. Lepore, prisbelönt författare och historiker verksam vid Harvard, skriver om en vanlig kvinna med en ovanlig bror: Jane var syster till Benjamin Franklin – vetenskapsman, filosof och en av USA:s grundlagsfäder. De två brevväxlade livet igenom, och eftersom papper relaterade till brodern har ansetts värda att spara har även en del av Janes brev räddats till eftervärlden.

Benjamin Franklin har kallats "den första amerikanen". Hans livsberättelse kan ses som typisk för Nya världen: En resa från fattiga, enkla förhållanden till rikedom och inflytande – *from rags to riches*.

Systemen Jane blev dock kvar i trasorna. Hon föddes som och förblev en vanlig kvinna i 1700-talets Nordamerika. För en kvinna med hennes ställning är hennes liv väl dokumenterat, men med alla andra mått mätt är källmaterialet tunt och fragilt. Det första sparade brevet från hennes hand är från år 1758, då hon var fyrtiosex år gammal. Men genom att lägga ett pussel bestående av Benjamins brev, allmänt arkivmaterial, andras noteringar om Jane och en djupgående kännedom om tiden får Lepore ett liv och en människa att träda fram.

Jane Franklin föddes år 1712 och gifte

sig femton år gammal med Edward Mecom. Det var tidigt även med den tidens mått mätt, och Lepore funderar på om hon kan ha varit gravid. Annars blev hon det snart – efter ingånget äktenskap gjorde hon vad som förväntades av en kvinna: födde barn. Tolv stycken på 20 år, och ett antal missfall däremellan. Barnsängens plåga och den smärtsamma förlusten av de små är temat i bokens första del. Endast ett av Janes tolv barn överlevde henne själv.

Medan brodern bildade sig, reste, gjorde karriär och deltog i samhällsdebatten, kämpade Jane för att hålla familjen flytande. Kreditörerna knackade på dörren, beslagtogs hemmets inventarier och kastade maken i fängelse. Jane föstrade friska barn, vårdade sjuka och tog in hyresgäster för att dryga ut inkomsten. När tiden tillät – det var sällan – läste hon, och till vardagens höjdpunkter hörde breven från hennes älskade bror. Hon skrev tillbaka på en knackig engelska som hon skämdes för. Lepore har dock låtit bli att rätta eller modernisera den; "stavningen är en del av historien", som hon säger. Så blir språket självt en pusselbit till Janes liv, och bidrar till att ge henne färg och form.

Med åren minskade arbetsbördan för Jane. Barn och barnbarn lämnade huset, maken dog och hon fick en tryggare ekonomi – bland annat genom broderns försorg. Det gav henne nya möjligheter: att följa med i debatterna, och kommentera dem, om än blygt och ursäktande – hon var ju kvinna. Att man som läsare märker hur Jane förändras under dessa år är ett tecken på hur nära Lepore har kommit henne, och hur väl hon förmår förmedla denna närhet. Jane genomlevde även hon amerikanska revolutionen, och genom hennes ögon får vi en fascinerande underifrånblick på dessa omvälvningar.

I relationen mellan bror och syster Franklin finns en öm punkt: religionen. Lepore berör den gång efter annan, men utreder den tyvärr inte så grundligt som man kunde önska. Jane har en traditionell, puritanskt färgad tro. Benjamin är mer skeptisk, och influerad av samtidens upplysningsideal som betonade mänsklig flit istället för gudomlig nåd. Systemen fruktar att han är på väg att överge den kristna tron, och Benjamin får gång på gång försäkra henne om att så inte är fallet. I det personliga språk som präglar breven framträder också den fromhet som faktiskt präglar honom. Han lägger ofta såväl sitt liv som sina handlingar i Guds händer, och förväntar sig inte att en dag inte bara dö, utan även att uppstå och dömas.

Här hade Lepore gärna fått stanna upp och borra djupare, inte minst eftersom hon närmar sig Benjamins tro genom ett

mer personligt källmaterial än det gängse när det gäller frågor som dessa – det vill säga: genom brev och inte pamfletter eller traktat. I vilken grad hade Jane fog för sin oro över brodern? Vad kännetecknade den moderna, kristet färgade upplysningsdeism som han omfamnade? Och hur skilde den sig från traditionella kristna föreställningar? Dessa frågor förblir tyvärr obesvarade.

Denna biografi är inte bara ett gediget historiskt arbete, utan också ett stilistiskt mästerverk. Det finns formuleringar att bära med sig länge efteråt. Lepore kommenterar själv att hon har hämtat inspiration från skönlitteraturen, men det är inte för att fylla luckor i berättelsen genom fantasifulla spekulationer utan snarare för att ge den färg. Och är man någon gång osäker på var i gränslandet mellan fakta och fiktion man befinner sig, så kan man alltid konsultera fotnoterna – de kommer tätt och tar upp nära hundra sidor i slutet av boken.

Den fråga som Lepore ytterst försöker svara på i denna enastående biografi ställdes av Virginia Woolf för 75 år sedan: "Vad hade hänt om Shakespeare hade en underbart begåvad syster, vid namn Judith?" Detta är också Lepores fråga – även om hon inte studerar William och Judith, utan Benjamin och Jane. Precis som sin bror var Jane fyndig, skarpsynt, intelligent och mycket driftig. Till skillnad från honom var hon begränsad: av en odåga till make, av hemlivets krav och av bristen på bildning.

Det är oklart om detta ska läsas som en kritik à la Katrine Kielos av upplysningens idealisering av den ekonomiske mannen – det vill säga: den moderne och i egna ögon självständiga mannen, som inte har förstått hur beroende han varit av kvinnorna runtomkring. Eller om Lepore snarare sörjer att kvinnor inte gavs samma möjligheter som tidens män.

Vad Lepore utan tvekan vill göra är dock att ifrågasätta vår syn på storhet. Jane var den fasta punkten i en släkt som slets sönder av död, sjukdom och galenskap. Ömheden mot barnen speglas i att hon fick fyra barnbarn uppkallade efter sig. Ett av dessa fanns vid hennes sida och vårdade henne den sista tiden, och till henne testamenterade Jane sina ägodelar, det vill säga: möbler och köksgeråd. Benjamin efterlämnade en självbiografi. En bok om hur han reste sig ur "fattigdom och mörker" till lycka och välstånd. Han var en stor man enligt tidens mått, och beskrev sig som en selfmade man och en man värd att imitera. Därför skrev han en självbiografi. En modern helgonkrönika med honom själv som huvudperson; en produkt av en tid som börjat förväxla resultat och ryktbarhet med verklig storhet.

Joel Halldorf

Hur har minnet
av 11 september
förvaltats?

FOTO: HUBERT BOESL
/TT NYHETSBYRÅN

Apocalypse now

KULTURSOCIOLOGI

När de yttersta tiderna närmar sig ska Ismaels söner träda fram ur Yathribs öken och erövra de kristnas land. Och Gud ska ge dem landet. Inte för att han älskar Ismaels söner, utan som straff för de kristnas synd och otukt. Men Guds vrede varar inte länge. Snart ska en av Gud utvald Helig Kejsare träda fram. Med svärdets kraft ska han slå de otrogna till marken. Egypten ska ödeläggas, Arabien förgås i lågor. I alla länder ska Kejsarens raseri drabba dem som förnekar Herren Jesus Kristus. När verket är fullbordat ska jordens folk dväljas i fred, ty detta är den stora freden vid tidens slut.

Scenariot är hämtat ur *Pseudo-Methodios uppenbarelse*, en syriansk text från sent 600-tal. Det apokalyptiska verket återspeglar den kristna världens försök att teologiskt bearbeta den traumatiska förlusten av Heliga landet efter arabernas snabba erövring. För att ingjuta hopp ställer Pseudo-Methodios upp visionen om en kommande kejsare som ska besegra muslimerna och återställa Heliga romerska riket till dess forna storhet.

Texten är långtifrån unik i sin genre.

Under hela medeltiden florerar apokalyptiska texter som svarar an till tidens geopolitiska skeenden genom att sätta in dem i överhistoriska dramman om det godas kamp mot det onda. Även om aktörerna skiftar genom århundradena är det islam som är den mest bestående representanten för det onda. Så kan Joakim av Floris, medeltidens mest inflytelserika apokalyptiska tänkare, på 1100-talet peka ut Saladin som den direkta förelöparen till Antikrist själv. Och så långt fram som 1683 – nära 1 000 år efter textens tillkomst – används fragment av Pseudo-Methodios apokalyps som politisk propaganda under den turkiska belägringen av Wien.

Vilken roll spelar dessa urgamla narrativ för vårt historiska, kulturella och civilisatoriska minne? Frågan aktualiseras av den brittiske kultursociologen Victor Jeleniewski Seidler i den kompakta studien *Remembering 9/11. Terror, Trauma and Social Theory*. I en rad verk, bland annat *Jewish Philosophy and Western Culture* från 2007, har Seidler under åren utforskat skapandet av den moderna västerländska självbilden. Bland annat har han visat hur Europa, i förlängning av de just refererade apokalyptiska motiven, konstruerat sin egen

andliga historia i kontrast till muslimska, orientaliska men även judiska traditioner. Genom att väva samman det kristna Europa med den grekiska och romerska antiken har man inte bara osynliggjort dessa ”andra” traditioners essentiella bidrag till det europeiska arvet. Man har också skapat en bild av Västerlandet som en unik bärare av frihet, framsteg och förnuft.

Dessa civilisationskritiska perspektiv utgör fonden även för *Remembering 9/11*. Seidler tycks under det dryga decennium som har förflutit sedan terrorattentaten i New York och Washington ha kartlagt varanda nyhetsrapportering, insändare och politiskt uttalande som gjorts i relation till dåden. Resultatet är en imponerande och i god mening provokativ analys av hur det traumatiska minnet av 9/11 förvaltats politiskt, kulturellt och medialt.

Seidlers intresse är inte begränsat till de soläckbara sår som tillfogades offren för attentaten. Han är i lika hög grad intresserad av att utforska de vidare geopolitiska verkningarna av dåden – det omedelbart deklarerade kriget mot terrorn, de militära interventionerna i Afghanistan och Irak, inskränkningen av civilsamhällets integritet i namn av säkerhet, den ökade »

diskrimineringen av muslimer i flera västerländska samhällen.

I vilken mån sanktionerades dessa politiska gärningar och förskjutna sociala mönster av kulturella narrativ som knyter Västerlandet till civilisation och upplysning och samtidigt framställer islam som en irrationell storhet fast i det förgångna? Här ligger det nära till hands att peka på de kvasi-apokalyptiska drag som präglade den politiska retoriken i terrordådets kölvatten. Åtskilliga är de kritiker som nagelfarit George W Bushs famösa *"either you are with us, or you are with the terrorists"* som en hybrid av korsfararromantik och vildavsternanda.

Seidler vill dock tränga djupare än så. Framför allt vill han visa hur den hårdföra vedergällningsretorik som snabbt kom att dominera såväl medier som politik trängde undan människors behov av att få ställa djupare frågor kring det som hänt. I den mediala rapporteringen etablerades snabbt bilden av 11 september som ett angrepp mot frihet och demokrati. På kort tid spårades även roten till det onda, Usama bin Ladin, vars ansikte ställdes upp som en mörk ikon, efterlyst *"dead or alive"*. Med ett sådant entydigt *locus* för ondskan över-skuggades med ens frågan om den historiska komplexitet som ytterst genererat det hat som låg bakom dåden.

Seidlers omsorgsfulla genomgång av de otaliga brev och insändare som skrevs av vanliga amerikaner under veckorna efter attentaten vittnar emellertid just om ett behov av att nå en djupare förståelse av motiven bakom attentaten. Gång efter

Redan i oktober 2001 inleds "Operation Enduring Freedom" i Afghanistan, och ett och ett halvt år senare följer "Operation Iraqi Freedom". Inom ytterligare några år har antalet stupade soldater i kriget redan överstigit de cirka 3 000 personer som döddes i terrorattentaten 2001. Och då har ännu inget sagts om antalet döda afghaner och irakier.

Hade historien kunnat utvecklas annorlunda? Seidlers svar är ja, vilket leder honom åter till de stora kulturbärande narrativen: det var den nedärvda bilden av Västerlandet som bärare av civilisation och frihet som gjorde att ledande politiker var oförmögna att tolka 11 september som något annat än en attack mot just dessa västerländska kärnvärden – inte som ett angrepp mot USA:s globala ekonomiska (World Trade Center) och militära (Pentagon) makt. På motsvarande sätt föreföll det enda rimliga gensvaret vara att – med Bushs ord – "röka ut" onskans hantlangare och samtidigt förläna den ännu ej civiliserade världen frihet och demokrati (jfr namnen på de båda militära interventionerna).

Vad bilden osynliggör är den utbredda frustrationen över USA:s roll i världen. Nu förnekar Seidler givetvis inte att den militanta islamismen drivs av motiv som är djupt antidemokratiska. Men om vi någonsin ska nå bortom den blinda vedergällningspolitik som dominerat reaktionen på 11 september måste vi tränga djupare ner i den jordmån som närt islamismen. Det är inte idealen om frihet och demokrati som har provocerat fram aversionen mot väst, utan glappet mellan reto-

utan mellan frihet och terror. Redan samma kväll som de första bomberna föll över Afghanistan hade Usama bin Ladin en motsatt version färdig för leverans i den uppåtstigande nyhetskanalen al-Jazira. Kriget, inskräppte bin Ladin, stod i allra högsta grad mellan islam och väst, "mellan de trognas läger och de otrognas".

Usama bin Ladin var före de militära interventionerna inte något särskilt bekant namn för den afghanska allmänheten. Med det växande antalet civila offer skulle alltfler dock låta sig övertygas av bin Ladins apokalyptiska tal om en kamp mellan gott och ont, trogna och otrogna. Som en tragisk historisk ironi kom den saudiske finansmannasonen – och tidigare den USA-stödda Mujaheddinkampen – till sist att uppfattas som en ny Saladin, kallad att befria världen från det västerländska oket.

Kommer vi någonsin att bryta oss ur de djupt rotade mönster som etableras i den medeltida apokalyptiken och som fortsätter att eka genom århundradena? Seidler har föga till övers för yviga visioner om en bättre världsordning, och är i den mening en pessimistisk. Som sociolog, dessutom med förkärlek för Wittgenstein, riktar han istället blicken mot det konkreta och vardagliga. Även om vi inte kan förändra världen, kan vi förändra vårt sätt att se på den. Vi kan lära oss att bli mer skeptiska mot det slags virtuella abstraktioner som delar in världen i gott och ont, islam och väst, trogna och otrogna.

Istället bör vi rota våra visioner i den vardagliga värld där det mänskliga livet utspelar sig i all sin komplexitet. Det är först då vi går från anonyma generaliseringar till konkreta livsöden som empati och engagemang väcks. Seidlers många och utförliga återgivningar av vittnesbörd från offer och anhöriga efter attentaten den 11 september påminner om hur litet abstrakta dödssiffror säger och hur smärtsamt drabbande varje enskilt livsöde är. Samtidigt är det just dessa individuella historier som i så hög grad har överskyllts i rapporteringen från kriget i Afghanistan och Irak. Till skillnad från offren i New York och Washington har de döda i Afghanistan och Irak inga namn, bara siffror.

Jayne Svenungsson

"Till skillnad från offren i New York och Washington har de döda i Afghanistan och Irak inga namn, bara siffror."

annan ställs frågan om varför USA var så hatat att någon var beredd att begå dessa ofattbara dåd – samtidigt som själva frågan i det vidare mediala klimatet svartmålas som ett förkastligt försök att släta över dådens vidrighet.

Ett annat slående drag i det material Seidler lyfter fram är oviljan att ryggradsmässigt löna ont med ont. I kontrast till det omedelbara ropet på hämnd från ledande politiker märks en utbredd skepsis mot militära operationer, vilka man fruktar bara ska leda till fler oskyldiga civila offer. Redan ett par veckor efter attentaten formas en antikrigsrörelse i New York, och med tiden kommer såväl ledande författare som framstående hiphopartister att vända sig mot den hyperpatriotiska andan.

Men dessa röster får aldrig motsvarade mediala utrymme som de mer agitatoriska rösterna och snart är kriget ett faktum.

rik och verklighet; hur man hyllar demokrati och samtidigt understöder djupt odemokratiska regimer, hur man fördömer brott mot mänskliga rättigheter och samtidigt kör över internationell rätt; hur man förkastar tortyr på hemmaplan och torterar på bortaplan.

De utdragna kriget i Irak och Afghanistan har knappast dämpat frustrationen. Här spelade det liten roll att Bush och i ännu högre grad Tony Blair tidigt betonade att kriget inte stod mellan väst och islam,

REMEMBERING 9/11
TERROR, TRAUMA AND SOCIAL THEORY
VICTOR JELENIEWSKI SEIDLER
Palgrave Macmillan 2013

Drottning Marie-Antoinette
mister livet på Place de la
Révolution.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

Radikal elitism

IDÉHISTORIA

Om något historiskt ämne vid det här laget är väl genomtröskat så är det franska revolutionen. Hela bibliotek kan fyllas med studier över de händelser som skakade först Frankrike, sedan Europa och till slut nästan hela världen. De började på 1780-talet och tog slut – ja, redan här börjar åsikterna gå isär. I ett standardverk, François Furets *La Révolution* slutar den inte förrän någon gång efter 1870-talet-talet med tredje republikens grundande.

Också frågan om dess värde delar det lärda etablissemangen. Somliga menar att den var nödvändig och, trots allt, välsignelsebringande, medan andra med enfaset hävdar att den visade sitt rätta ansikte med den blodiga terror som skulle komma att drabba Frankrike under några månader under 1790-talets första hälft. När Zhou Enlai, Kinas premiärminister under Mao Zedong, någon gång på 1970-talet tillfrågades om vad han ansåg om franska revolutionen, svarade han att det var för tidigt att säga. Detta svar brukar citeras för att demonstrera orientalisk vishet och Kinas långa historiska perspektiv. I själv verket

lär det bygga på ett missförstånd. Zhou tycks ha trott att frågan gällde majrevolten 1968, och det ställer ju svaret i ett något annorlunda ljus.

Så trots alla dessa studier av dessa skickelsedigra år är juryn fortfarande ute. Vad orsakade revolutionen? Vilka var dess viktigaste aktörer? Hur såg dess ideologiska kärna ut? Var Robespierres terror en konsekvens av det som föregick den eller ett tragiskt svek mot de revolutionära idealen? Dessa frågor, och många snarlika, har nu ställts i ett par hundra år, och några definitiva, slutgiltiga svar kanske inte finns. De ställs alltid ur ett subjektivt >>

Robespierre: upplysningens fiende.

FOTO: AKG-IMAGES/TT NYHETSBYRÅN

historiskt perspektiv. Varje generation av historiker kommer till revolutionen med sina egna frågor och hittar då om inte helt nya så åtminstone sina egna svar.

Det gäller inte minst den eminente och produktive historikern Jonathan Israel, som är professor vid Institute for Advanced Study i Princeton, som i sin *Revolutionary Ideas* drar sitt eget betydande strå till den revolutionära stacken.

För att rätt förstå denna oavslutligen fängslande bok måste man sätta in den i ett sammanhang, och det sammanhanget utgörs av de böcker som Israel tidigare har skrivit. I början av innevarande århundrade publicerade han tre böcker på sammanlagt nästan 3 000 sidor där han gav sin i vissa kretsar kontroversiella men i mitt tycke övertygande bild av upplysningen. Istället för att göra den till en fransk och engelsk affär med Locke, Montesquieu, Voltaire, Hume, Rousseau, Smith, Gibbon och Burke som huvudpersoner, gick han tillbaka till 1600-talets Holland och Spinoza. Det var där och då det började.

Spinozas materialism, som snuddar vid ateismen, är det fundament som

upplysningen bygger på, eller i alla fall den radikala delen av den. Israel urskiljer nämligen flera huvudlinjer i rörelsen. En radikal del, som har hans fulla sympati, och en moderat som han vanligen behandlar med ett illa dolt förakt. Den moderata upplysningen representeras kanske främst av

Voltaire, som visserligen då och då stod upp för rät-

ta värden och som var en briljant och elak polemiker. Men det räcker inte för att vinna Israels fulla gillande. Voltaire och andra inom den moderata delen trodde på någon form av gud, de stödde ett monarkiskt statsskick, de ville skynda långsamt, de förespråkade reformer och inte revolution. De försvarade rasistiska inrättningar som slaveri. De fjäskade inför överheten och älskade att frottera sig med kungligheter och aristokrater. Listan på deras skamliga handlingar och åsikter kan som synes göras lång.

I flera tidigare skildringar av upplysningen har denna skara stått i centrum på bekostnad av Israels hjältar, som då fått nöja sig med att spela undanskymda roller. I sin mäktiga trilogi lyfter han fram mera radikala för att inte säga revolutionära tänkare som d'Holbach, Helvétius, Diderot och Condorcet, som alla ville se en radikal brytning med *l'ancien régime* och alla dess gudar och kungar och furstar. En ny värld måste skapas, och det kunde bara ske "när den sista kungen strypts av den sista prästens tarmar". Det bör väl tilläggas att Israels läsning har gett upphov

REVOLUTIONARY IDEAS
AN INTELLECTUAL HISTORY
OF THE FRENCH REVOLU-
TION FROM THE RIGHTS OF
MAN TO ROBESPIERRE
 JONATHAN ISRAEL
 Princeton University Press 2014

till en ofta ganska häftig och därför riktigt underhållande debatt. Israel är inte bara mäkta lärd, utan också en skarp polemiker. Det är mot denna bakgrund som man bör läsa *Revolutionary Ideas*, som är ett mycket övertygande försök att rättfärdiga den tidigare tolkningen av upplysningen.

Snabbt nämner Israel att vissa forskare har försökt att förklara franska revolutionens ursprung genom att hänvisa till sociala och ekonomiska faktorer, som den franska statens enorma skulder eller det

honom. Han visade sig omedgörlig och trodde i det längsta att den absoluta kungamakten kunde återställas. Han slutade på schavotten till andra europeiska kungars fasa. Dessa hade redan börjat gadda ihop sig mot det revolutionära och republikanska Frankrike, som dessutom blev allt mera antiklerikalt; präster avsat- tes och ersattes med nya som tvingades att svära en trohetsed till republiken och den revolutionära konstitutionen.

”Robespierre var en populist som förläst sig på Rousseau men ändå inte förstått. En bigott fanatiker som misstrodde alla med lite bildning.”

höga priset på bröd. Han kan inte förneka att det väl ligger något i sådana förklaringar, men han avfärdar dem tämligen bryskt och kortfattat. Hans tes, som han lika engagerat som engagerande argumenterar för, vill slå fast att revolutionens motor är den radikala upplysning vars främsta talesman idag är han själv. Revolutionen förverkligades genom en liten elits idéer, inte genom den stora massans sällan särskilt välartikulerade missnöje.

Israel, som förvisso är väl insatt i sekundärlitteraturen om revolutionen, bygger sin tes så långt som möjligt på källor från tiden i sin ibland nästan förvirrande detaljerade skildring. Han ser hela tiden skarpa skiljelinjer mellan de revolutionära aktörerna. Somliga ville bara inskränka kungens maktbefogenheter och adelns privilegier. Denna grupp, som ofta anklagas för en skändlig *modérantisme*, hade till en början överhanden. Men efter det att kungen hade försökt fly från Paris och dessutom på ganska goda grunder misstänktes för att ha konspirerat med utländska krönta huvuden, radikaliserades revolutionen.

Ludvig XVI, senare känd som medborgare Capet, verkade aldrig riktigt ha förstått vad som hände omkring

Israel urskiljer en demokratisk, republikansk kärna i revolutionen vars främsta namn var Condorcet, som är den store hjälten i denna bok, men snart uppstod – det tycks vara ödet för alla revolutioner – inre slitningar. Ändå lyckades den demokratiska falangen 1793 genomdriva en konstitution, grundad på jämlikhet, mänskliga rättigheter och yttrandefrihet, som gjorde Frankrike till världens första demokratiska republik. Författningen röstades igenom med en förkrossande majoritet: 1 714 266 röster för och endast cirka 12 000 mot.

Men denna författning kom att få ett kort liv. Robespierre grep genom en kupp makten. Han stod nära Marat och andra

demagogiska populisterna. Ter-
rorn stod för dörren

där Robespierre och
hantlangare som
Saint-Just ställ-
de till med ett
blodbad som
revolutionen
aldrig kom att
hämta sig från.
Hur många
som avrättades
under den-
na period vet
man inte.

Officiella
siffror talar
om 30 000
mördade
under

en tiomånaders period, men det räcker nog inte. Illa nog, men Israel påpekar att långt fler än så dödades i Fredrik den stores militära kampanjer eller i den engelska repressionen av upproret på Irland 1798.

Robespierre var inte, och här är Israel mycket bestämd, en del av den radikala upplysningen, han var inte en del av upplysningen överhuvudtaget. Han avskydde dem som hade skapat den och gjorde sitt yttersta för att sända dem alla till giljotinen. Han var en populist som förläst sig på Rousseau men ändå inte förstått. En bigott fanatiker som misstrodde alla med lite bildning. Han talade vitt och brett om dygden som han själv förkroppsligade mer än någon annan. Medan de verkliga upplysarna ständigt betonade hur viktigt det var att utbilda folket så det kunde fatta kloka beslut och inse sitt eget bästa, ville Robespierre manipulera det genom folkliga fester och massmanifestationer. Hos honom finns flera egenskaper som skulle komma att utmärka 1900-talets värsta diktatorer men inget av det som kännetecknade en Diderot eller Condorcet.

Robespierre avskydde den ateism som hans fiender omfattade och ersatte den med en kult av ett högsta väsen, en reform som snart kom att med rätta förlöjligas. I Israels läsning är han alltså inte upplysningens och revolutionens logiska fortsättning, utan dess motsats: en maktgalen fanatiker, en auktoritär populistisk diktator som hatade och motarbetade upplysningens demokratiska ideal. Det är så Israel beskriver honom. Därtill är han närmast nödd och tvungen för annars skulle den historia han berättar i sin magnifika trilogi visa sig leda till massdöd på giljotinen.

Revolutionary Ideas är en ganska svartvit skildring med få schatteringar av grått. Dramats personer är antingen goda eller onda. Israel insisterar envist på att revolutionen, den goda delen av den i alla fall, drevs av den radikala upplysningens idéer, som endast omfattades och förstods av en liten elit. Den stora massan, den som lyssnade på Marats och Robespierres demagogiska och populistiska hets, var ett hinder, inte en pådrivande kraft. Ekonomiska, sociala och demografiska aspekter spelar en underordnad roll hos Israel, och därmed utmanar han andra revolutionshistoriker som hellre undersöker hur väder och skördar påverkade priset på mat och andra förnödenheter. Medan de bråkar med varandra och på så sätt för kunskapen framåt, kan vi andra läsa denna lysande skildring av vad som framstår som den moderna världens politiska födelse.

Carl Rudbeck

Condorcet: den
store hjälten.

Aldrig mer!

HISTORIA

Den 28 juni i år är det 100 år sedan Gavrilo Princip mördade ärkehertig Franz Ferdinand och hans maka. "Skotten i Sarajevo" blev den luntan som satte världen i brand. Första världskriget följdes för 75 år sedan av utbrottet av det andra. Historiskt var det andra en omedelbar fortsättning på det första. Det blev bara två decennier av fred i Europa, en kort andhämtning innan ett revanschlyst Tyskland under Hitler utlöste vad som blev andra världskriget. Båda gångerna räddades Europa genom ingripande av ett motvilligt USA. Generalerna "Black Jack" Pershing och Ike Eisenhower ledde 1918 respektive 1944 de amerikanska styrkorna, utan vilka Tyskland mycket väl kunde ha segrat; kontrafaktuellt hade dock en tysk seger i första världskriget måhända besparat oss det andra. Men nu börjar istället en rad minnesår, särskilt smärtsamma för Tyskland, då händelser under såväl första som andra världskriget gör sig påmind; i år alltså starten på tre katastrofala europeiska decennier och 70-årsminnet av invasionen i Normandie. Först 2045 kan tyskarna pusta ut, 100 år efter andra världskrigets slut 1945.

År 1945 var inte bara slutet, det var också en början. Om detta år, år noll, har Ian Buruma skrivit en mycket tankeväckande och djuplodande bok: *Year Zero*. Buruma som är professor i mänskliga rättigheter och journalistik vid Bard College har holländsk bakgrund, och bokens inledande skildring av miljontals fångar, tvångsarbets- och flyktingar på väg till ett slags normalitet i ett förstört Europa tar sitt avstamp i faderns öde. Denne hade som ung student i Utrecht gripits av tyskarna och förpassats till tvångsarbete i Tyskland. Krigslutet fann honom i det sönderbombade och av ryssarna intagna Berlin. Till skillnad från många andra lyckades han dock ta sig helskinnad tillbaka till hemlandet.

För svenska läsare har boken ett särskilt värde. Den påminner om vår europeiska särställning: ett litet land i Europas periferi, som har besparats världskrigens fasor och de familjetragedier som förenar invånarna i övriga EU. I vårt kollektiva minne

har de humanitära insatserna 1945 (diplomaten Raoul Wallenberg i Budapest och greve Folke Bernadotte med de "vita busarna" i norra Tyskland) fått inta en kompensatorisk och terapeutisk roll. Vår förmenta neutralitet under det kalla krig som började år noll och vårt idoga kramande av FN, ett annat årsbarn, är produkter av samma utanförskap. En självpåtagen mantel av humanitär storhet bidrar också till att dölja det faktumet att vår oförstörda produktionsapparat (som tjänade tysk upprustning under 1930-talet och levererade varor till Tyskland så sent som i oktober 1944) kunde sälja vad ett förstört Europa med amerikansk Marshallhjälp kunde köpa och behövde för sin uppbyggnad; i den snäva inhemska berättelsen glöms inte sällan detta bort, när annat såsom Saltsjöbadsandan och ett långvarigt socialdemokratiskt maktinnehav lyfts fram som förklaring till vårt "enastående" välfärdsbygge.

Vid samtal med utländska kolleger genom åren har det svenska utanförskapet också ofta markerats i en informell ranking av de nordiska länderna under

andra världskriget. Första plats intas av Norge, som slogs men ockuperades och hade sin av Kongen ledda exilregering i London. Andra platsen tar Finland, trots att landet tekniskt sett var i krig med de allierade genom vapenpakten med Tyskland, för sitt tappra och lyckade försvar av sin självständighet. Danmark kommer på tredje plats, ockuperat utan nämnvärt motstånd och med Kongen kvar i Byen. Sist kommer det neutrala Sverige, vars kullager- och malmleveranser till Tyskland så sent som 1944 inte är bortglömda.

Den som tar sig till Normandies stränder i jubileumstider (jag var där 1994) kan också se hur den norska flaggan stolt vajar bland de allierades (tillsammans med de polska och tjeckiska); Norge deltog nämligen i invasionen. Ett bra stycke därifrån finns Dannebrogen, bland de länders flaggor, vars handelsflottor verkade för de allierades sak. Den svenska finns ingestans att skåda.

Island var fram till den 17 juni 1944 en del av Danmark. Den dagen, när Byen fortfarande var ockuperat av tyskarna men de allierade hade etablerat en flygbas på

Efter kriget: tyska barn får amerikanskt godis.
FOTO: DPA/IBL BILDBYRA

Island, passade islänningarna på att utropa sin självständighet. Också det är alltså ett 70-årsjubileum att uppmärksamma i år.

Buruma nämner inte Norden i sin bok. Och inte ens Raoul Wallenberg eller de Bernadotteska bussarna får de minsta omnämnande, trots att Budapest i krigets slutskede skildras, liksom koncentrationslägrens alla fasor.

Bokens tematiska uppbyggnad och geografiska bredd gör den särskilt värdefull. Vi får en genomgång av de många enskildas lidande, inte bara i det sönderslitna Europa (där Stig Dagermans reportagebok från 1947, *Tysk höst*, ger ytterligare illustration för svenska läsare), utan även på krigsskådeplatser som Indonesien, Indokina, Filippinerna, Kina och Korea, samt i det besegrade Japan. Han skildrar hur hämnd utövades mot kollaboratörer, och hur tidigare kolonier i Asien, sedan de japanska oket lyfts av, vägrade att acceptera att de franska, brittiska eller nederländska kolonisatörerna återtog makten.

"Gemensamt för Tyskland och Japan var hur smidigt den ekonomiska eliten klarade sig helskinnad genom processen. Den behövdes för framtiden."

För den som har glömt bakgrunden till Vietnamkriget ger Buruma en värdefull snabbteckning. Samma sak gäller Israels tillkomst och den brittiska tvetalan genom 1917 års Balfourdeklaration, vars löfte till såväl judiska sionister som araber har lagt grunden till de spänningar vi idag ser i regionen, där genomförandet av en tvåstatslösning med Israel och Palestina sida vid sida alltjämt ter sig mycket avlägsen. Britternas hantering av de kosackerna som slagits med tyskarna mot ryssarna och vid fredsslutet hamnat i nuvarande Kärnten i Österrike är inte heller någon vacker uppvisning i humanitet.

Men Buruma beskriver också väl hur ockupationsmakten i Tyskland och Japan sökte lägga grunden för nya samhällen genom de tre D:na: *Demilitarization*, *Denazification* och *Democratization*; Japans militarism ansågs jämställd med tysk nazism. Gemensamt för de båda länderna var hur smidigt den ekonomiska eliten klarade sig helskinnad genom processen. Den behövdes för framtiden. General MacArthurs upplysta och pragmatiska despotism i Japan får sin skildring, liksom general Pattons bayerska styre. Den senare var inte så noga med vilka tyskar som såg till att den civila infrastrukturen fungerade. Buruma berör också i övrigt

den brittiska och amerikanska antisemitism som tilläts slå igenom i den byråkratiska hanteringen på skilda områden.

De internationella brottmålsprocesserna i Nürnberg och Tokyo skildras, liksom de inhemska rättsliga uppgörelserna mot Laval och Pétain i Frankrike och Mussert i Nederländerna; en för svenskar mera närliggande skildring ger Ditlev Tamm i boken *Retsopgøret efter besættelsen* från 1984.

Churchill och somliga andra västliga Callierade föredrog egentligen att tyska krigsförbrytare avrättades utan vidare prut, och ansåg en process onödig. Burumas – föga överraskande – slutsats är att den längre rättsstatliga vägen var den bästa, helt enkelt därför att summariska avrättningar skulle placera de allierade på samma förkastligt låga moraliska nivå som förbrytarna. Men det är klart, insikten att de sovjetiska domarna före Nürnbergrättegångens början föreslog sina allierade domarkolleger en skål för de dömda och snart avrättade tyskarna lämnar en bismak i munnen.

Nürnbergprocessen beskriver Buruma genom en ung jude, Ernst Michel, som överlevt Auschwitz och en dödsmarsch genom Polen, flytt och sedan genom den sovjetiska zonen tagit sig till hemstaden Mannheim. Ingen annan i hans familj hade överlevt Förintelsen. Men en tysk nyhetsbyrå lät honom rapportera från rättegången. Hans "byline" var det nummer som han fått i Auschwitz, 104995. Som Michel anförtrorde Buruma, som intervjuade honom i New York 60 år senare, var Nürnbergprocessen ingen abstraktion, det handlade om honom själv.

YEAR ZERO
A HISTORY OF 1945
IAN BURUMA
Atlantic Press 2013

Liknade tankar ger en annan ung Auschwitzöverlevare uttryck för, Thomas Bürgenthal, som senare blev en mycket framstående amerikansk jurist och ägnade sig åt mänskliga rättigheter och bland annat blev domare i Internationella domstolen i Haag: "Jag visste när allt kom omkring vad en kränkning av mänskliga rättigheter var. Jag kände det in i märgen" (se boken *Pojken som överlevde Förintelsen*)

Nürnberg- och Tokyorättegångarna var också förebilder, när 40 år senare FN:s tribunaler (för före detta Jugoslavien och Rwanda) sattes upp av säkerhetsrådet, liksom därefter Internationala brottmålsdomstolen genom Romkonventionen för drygt tio år sedan. Den av MacArthur på Manilla regisserade militärdomstol som prövade den japanske befälhavaren Yamashita, var dock knappast en förebild, och associationerna går (vilket dock inte Buruma nämner) till amerikansk rättsskipning på Guantánamo.

I bokens avslutande avsnitt är temat "Aldrig mer". Det var denna önskan som låg bakom bildandet av FN. Och Buruma går igenom de drömmar och svårigheter, inte minst kalla kriget och amerikansk republikansk misstro mot kommunism, som ledde fram till San Francisco-konferensen och de femtiotal stater (dock ej Sverige) som utgjorde kärnan i FN. Buruma låter en ung brittisk underrättelseofficer, Brian Urquhart, som hade varit bland de första att befria koncentrationslägret Bergen-Belsen, representera en idealistisk generation, som nådde seniora poster i FN. Buruma nämner det inte, men Urquhart var, som bekant, en nära medarbetare till Dag Hammarskjöld. Denne är ju det närmaste vi i Sverige har ett modernt sekulärt helgon, symbolen för våra humanitära internationella aspirationer och vår (en smula naiva) tilltro till FN; vi svenskar tenderar att glömma att FN varken är mer eller mindre än summan av sina numera knappt 200 medlemsstater, varav en majoritet, dessvärre, fortfarande är hel- eller halvdiktaturer.

Burumas omdöme om en annan institution som föddes ur nollåret 1945, nämligen EU, förtjänar att återges i original: "But the main monument of postwar planning is Europe itself, or rather the European Union, rotting and battered, yet still standing [...] Above all, (however), a united Europe would ensure that Europeans would never go to war with one another again. In this sense, at least, so far the idealism of 1945 has paid off."

Detta är något att tänka på, särskilt för fredsälskande svenskar apropå Europaparlamentsvalet detta minnesår 2014.

Krister Thelin

Den rådande mentaliteten: från Luchini Viscontis filmatisering av *Leoparden*.

Förlorade illusioner

ITALIEN

Italien är på väg mot kollaps. För att rädda landet krävs en radikal brytning med den förhärskande konservativa mentaliteten. Det senaste hoppet står nu till Matteo Renzi, den nye unge premiärministern. Han måste nu se till att "Leoparden" likvideras.

Så lyder den alarmerande varningssignalen i Alan Friedmans personliga, polemiska och ömsinta skildring av det aktuella tillståndet i "Il Bel Paese". Alan Friedman är en välorienterad, amerikansk ekonomijournalist, bosatt i Italien sedan mitten av 1980-talet. Han skriver på italienska för en italiensk läsekrets. Stora delar av underlaget till boken finns i videoformat på hemsidan hos dagstidningen *Corriere della Sera* (www.corriere.it).

Uppmaningen i bokens titel att slå ihjäl "Leoparden" (Il gattopardo) syftar inte på något djur eller någon person. "Leoparden" är bara en metafor för den rådande mentaliteten. Den syftar på de bevingade raderna i romanen av Giuseppe Tomasi

di Lampedusa: "om vi vill att allt skall förbli som det är så måste allt förändras". Så försvarar i *Leoparden* den unge sicilianske adelsmannen sitt beslut att ansluta sig till Garibaldis piemontesiska erövrare under Italiens enande. Ett uttryck för aristokratiens cyniska anpassning till nya realiteter. Låt oss låtsas stödja det nya för att bevara det gamla.

I förlängningen av "Leopardens" tankegång kan man se den elaka kommentar till Italiens enande som den store sicilianske författaren Leonardo Sciascia en gång gjorde: den syditalienska aristokratin underkastade sig norditalienarna, men som revansch lät de utbilda sina söner till advokater för att invadera statsapparaten. Vad Sciascia kallade en "sicilianisering" av Italien är ett fenomen i skarp kontrast till den gängse bilden av Italiens enande. Det förklarar till stor del varför "Leoparden" fortfarande lever. Ett av Italiens grundläggande problem ligger i statsapparaten och den väldiga, ineffektiva och korrupta offentliga förvaltningen. Staten är svag medan (det civila) samhället är starkt.

I huvuddelen av boken presenterar

Alan Friedman en brutal diagnos av den italienska sjukdomsbilden. Den sista delen innehåller hans förslag till terapi, en välkänd, besk medicin som italienarna hittills har vägrat svälja.

Friedman beskriver levande hur han på 1980-talet kom till Milano som ung korrespondent för *Financial Times*. Då levde alltjämt föreställningarna om de italienska rekordären, "det ekonomiska miraklet", i "världens femte ekonomi". Han beskriver hur de förnämsta milanesiska salongerna öppnades för ynglingen. Först i efterhand förstod han att rapporterna i *Financial Times* bidrog till att ge internationell prestige åt aktörerna i den lilla värld av banker, industrier, medier och modehus som kretsade kring börsen i Milano. Självsäkert toleranta lät de sig varje dag bespottas av den intellektuelle giganten, författaren och tidningsmannen Indro Montanelli. Förbluffad lärde sig Friedman att den vanligaste affärsmetoden var *insider trading*.

Milano var vid den här tiden fortfarande Italiens moraliska huvudstad, en

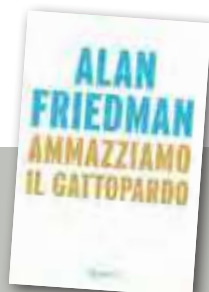
utpost i den centraleuropeiska kulturkretsen, några mil från bankvalven i Lugano i Schweiz, till synes fjärran från intrigererna i den romerska världens politiska basar. Milano hade ännu inte avslöjats som mutornas huvudstad, som *Tangentopoli*. Sicilianiseringen och "Leoparden" var ännu inte fullt synliga. Den stora illusionen levde, den om fortsatta rekordår med hedonistiska livsbejakande njutningar.

Runt hörnet lurade de stora skandaler som svepte undan den politiska konstellation som under efterkrigstiden hade bildat Italiens regeringar. Ständigt nya regeringar med ständigt samma män.

Undanskymd på ett slott i Arcore, nordöst om Milano, satt Silvio Berlusconi, en brett leende, charmerande uppstickare som med startkapital av oklart ursprung började bygga en ny stadsdel i stadens periferi. Han hade en lysande affärsidé, som ingen visste säkert om den var helt laglig eller ej. Men han hade politisk täckning av vännen och premiärministern Bettino Craxi, socialist från Milano. Idén var att bygga in kabel-tv i de nya kvarteren. Så utvecklades byggmästaren till medieentreprenör, och Silvio Berlusconi slog mynt av idén att sälja drömmar till folket: De kommersiella tv-kanalernas tutti-frutti. Fotboll och halvnakna flickor. (*Bunga-bunga i Arcore* är ett senare tiders påfund, inspirerat av Berlusconis kompis Muammar al-Khadafi.)

Alan Friedman frågar sig hur den politiska eliten under ett par årtionden kunde förbise att rekordårens mirakel höll på att gå mot sitt slut. Framförallt frågar han sig hur dessa människor kunde låta statens finanser skena iväg och statsskulden växa mot skyn. Han söker upp och intervjuar en rad före detta regeringschefer utan att få riktigt övertygande svar.

Det intressantaste kommer från Giuliano Amato, Italiens Dr Subtil, en sofistikerad, knivskarp, lågmäld jurist som under lång tid var Bettino Craxis närmaste man. Amato, som lyckats politiskt överleva även efter Craxi, är idag domare i HD. Ifjol publicerade han en klarsynt, delvis självkritisk analys av

**AMMAZZIAMO
IL GATTOPARDO**
ALAN FRIEDMAN
Rizzoli 2014

Italiens förfall: *Grandi Illusioni*. Hans slutsats är densamma som Friedmans: den italienska eliten har under årtal vägrat inse realiteterna. Hur var detta möjligt?

Pressad av Friedman gör Amato till slut ett medgivande som verkar trovärdigt. Trots att den ekonomiska tillväxten försvagades vägrade Bettino Craxi och Giulio Andreotti att skära i statens utgifter för att inte ge det stora italienska kommunistpartiet (PCI) något manöverutrymme. För att locka väljare var regeringens linje att alltid bjuda över PCI. Så grundlades den enorma statsskulden redan innan Silvio Berlusconi steg in på den politiska arenan och så småningom förde Italien till randen av statsbankrutt (2011). Ansvar för detta vanstyre faller inte bara på Berlusconi utan på alla de politiska ledarna under de senaste drygt 30 åren.

Samtidigt finns här en paradox som

"Den gemensamma valutan var som en kortisonkur som gömde problemen för stunden. Sedan skulle den tjäna som en hävstång för reformerna."

Alan Friedman inte riktigt lyckas förklara. Insikten om den hotande katastrofen har ju funnits länge i den egendomliga enklaven Palazzo Koch på via Nazionale i Rom. Där ligger Italiens riksbank, Banca d'Italia, som av outgrundliga skäl har fostrat en helt egen kultur. Banca d'Italia är den sakliga kompetensens högborg, personifierad av framträdande namn som Guido Carli, Carlo Azeglio Ciampi och Mario Draghi. Varningsropen från banken förblev verkninglösa. Det hjälpte inte ens att bankens bästa teknokrater rekryterades till tjänst i politiken. Reformerna uteblev. "Leoparden" levde vidare.

Min personliga gissning är att de ledande i Italiens politiska klass förstod att landet riskerade att spåra ur, men de trodde sig inte om att själva kunna driva igenom de nödvändiga reformerna. De hoppades på hjälp utifrån. Från Europa och från marknadskrafterna.

Den gemensamma valutan var som en kortisonkur som gömde problemen för stunden. Sedan skulle den tjäna som en hävstång för reformerna. Giulio Andreotti sov under nattmänglingen i Maastricht i december 1991, då konvergenskraven diskuterades. Efteråt konstaterade han cyniskt att ju hårdare krav, desto bättre för Italien. Så skulle Europa framtvunga de förändringar som den italienska regeringen själv inte orkade med.

Men Europa saknar liksom Italien den politiska centralmakt som kan kommentera fram reformer. Därför fanns det en föreställning om att marknadskrafterna

skulle gripa in och driva igenom den modernisering som politiken försummade. Men marknaden försov sig under tio års tid. Först efter den grekiska katastrofen och Lehman Brothers bankrutt trängde budskapet igenom, och då förvreds det i den populistiska agitationen till det groteska påståendet att det skulle vara Tyskland som orsakade Italiens kris. Inte minst Silvio Berlusconi odlade denna konspirationsteori när han tvingades avgå i november 2011.

Italien har Alan Friedmans bok väckt uppmärksamhet för att han har kartlagt hur statschefen, president Giorgio Napolitano, redan på sommaren 2011 sonderade möjligheten att sätta in Mario Monti som regeringschef. Den episoden, liksom avslöjandet om hur Romano Prodi drog sig ur omröstningarna om presi-

dentämbetet, betraktar jag som sidospår i boken. De intresserar bara de närmast inblandade.

Däremot har Friedmans förslag till reformprogram i tio punkter hög aktualitet eftersom Matteo Renzi nu har liknande höga ambitioner.

För Alan Friedman gäller det att komma till rätta med statsskulden, modernisera reglerna på arbetsmarknaden, stödja de svagaste i samhället, skära ner den politiska elitens privilegier, höja den kvinnliga förvärvsfrekvensen, införa öppenhet i offentlig förvaltning, reformera sjuk- och hälsovården, förmögenhetsskatt, liberalisering av alla skyddade så kallade fria yrkesgrupper.

Liknande genomgripande reformprogram har presenterats tidigare. Jag är helt övertygad om att de i allt väsentligt bygger på en korrekt diagnos. På ett abstrakt plan kan man till och med få bred uppslutning bakom ambitionerna. Den stora strukturella svårigheten i Italien är att gå från ord till handling. Kring varje kritisk konkret punkt samlas en vägrarfront av olika mer eller mindre legitima intressenter, som alla anser sig ha vetorätt. Sådant är det mycket välorganiserade civila samhället, som sedan länge utgör Italiens ryggrad. Dess flexibla anpassningsförmåga och kreativitet har räddat landet undan katastrofer. Idag när Italien mer än någonsin exponeras för den nya globala världens konkurrenstryck ställs de svåra akuta framtidsfrågorna på sin spets. "Leoparden" skjuter dem nog helst på framtiden.

Rolf Gustavsson

Stora snömosfabriken

UTBILDNING

När jag för några år sedan jobbad på ett brittiskt universitet överöstes jag av långrandiga mejl, ofta i form av information om nya administrativa initiativ eller rapporter från en nyligen tillsatt kommitté. Men i havet av dessa glädjelösa texter var det några enskilda e-brev som stod ut. De kom från en kollega som hade komponerat små originella konstverk, lika vassa som roliga.

Mejlförfattaren, en framgångsrik och erkänd akademiker, berättade vid ett senare tillfälle att hennes skrivande försämrats med tiden. Hon menade att alla år av akademiskt arbete, uteslutande inriktat på vetenskapliga tidskrifter, haft en direkt skadlig inverkan på hennes skrivförmåga. För att lyckas professionellt – vilket i princip handlar om att få in ungefär tio artiklar i prestigefyllda tidskrifter – hade hon lagt sig till med det slags språk som hon visste var gångbart. Därtill hade hon skrivit om de ämnen som för tillfället var "heta". Hennes strategi var fruktbar. Karriären var säkrad. Det var ju bara det att nu, efter decennier av flitigt slit, fanns det ingen återvändo. Hon saknade både förmåga och självförtroende att göra något annat än det hon redan kunde. Att skriva en bok var det inte tal om. Populärvetenskapliga artiklar var inte heller aktuellt. Allt som fanns kvar var de här korta e-breven. De utgjorde hennes kreativa ventil.

Detta är inget unikt exempel. Det brittiska universitetsväsendet har blivit ett monument över oförlöst kreativitet. Den utbredda byråkratiseringen av akademisk produktion – där det enda som räknas är publikationer i de "bästa" tidskrifterna – har enligt många satt universitetet på en olycklig kurs. Det finns vis-

serligen redan ett antal böcker som ägnat utvecklingen av det brittiska universitetssystemet kritisk granskning. Där har vi fått läsa om skenande studieavgifter, marginalisering av humaniora och en kommersialisering som breder ut sig alltmer. Men det är först nu, med Michael Billigs *Learn to Write Badly*, som vi erbjuds en mer ingående kritik av vad akademiker faktiskt gör – eller snarare av vad de förväntas göra för att rätta sig in i ledet.

Detta är en verklig insiders berättelse – på gott och ont. Michael Billig, sociologiprofessor vid Loughboroughuniversitetet, vet vad akademiskt skrivande handlar om. Han har skrivit för de mest prestigefyllda tidskrifterna, gett ut sina böcker på ansedda förlag och är flitigt citerad bland kollegerna. Ändå har han under en

vill, utan för att det är en säker väg till ett högt betyg. Även doktorander korrumpas av de här trenderna. De vet alldeles för väl att det enda sättet att få ett jobb är att, vid sidan av en färdig avhandling, kunna uppvisa ett par publikationer i ansedda tidskrifter.

Billigs bok är ett viktigt bidrag till den växande kritiken mot brittiska universitet och deras ensidiga fokus på akademisk produktion. Men diagnosen är onödigt fatalistisk. "Jag kan ge rekommendationer till jag spricker", skriver Billig i bokens sista kapitel, "men inget kommer att förändras." För Billig tycks kriget redan vara förlorat. Dystert beskriver han känslan: det är som att stå vid sidan om en bullrande motorväg och ohörd protestera

"Studenterna kopierar jargongen, inte för att de nödvändigtvis vill, utan för att det är en säker väg till ett högt betyg."

längre tid känt sig obekväm med den akademiska jargongen. Tidskrifterna med vilka han förväntas hålla sig uppdaterade har han för länge sedan slutat läsa.

Särskilt skeptisk är Billig mot akademikers vurm för stora, svepande ord. När de radar upp svårbegripliga substantiv gör de det inte för att närma sig verkligheten, eller för att bättre förstå människorna och deras handlingar. De gör det för att låta smarta, och för att göra ett intryck på sina akademiska kolleger. Pompöst språk, diffusa beskrivningar, teknisk vokabulär och passiva satser – ungefär så sammanfattar Billig det rådande akademiska idealet för skrivandet.

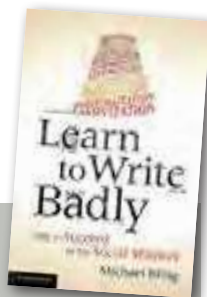
Akademikern, som hon framträder i den här boken, är en världsfrånvärd arbetsnarkoman utan ideal. För att göra karriär skapar den professionella akademikern en egen smal nisch, i vilken hon snabbt kan bli en auktoritet. Sedan pumpar hon ut meningslösa artiklar, skrivna på ett för icke-akademiker icke-förståeligt språk.

Men det är inte akademikern som vi i första hand ska förfäras över, menar Billig; det är själva systemet, som nu också suger in oskyldiga studenter. Istället för att lära sig skriva ordentligt tvingas dessa anamma det akademiska språket. De kopierar jargongen, inte för att de nödvändigtvis

medan lastbilarna alltjämt dundrar förbi.

Som akademiker är det lätt att känna igen sig i Billigs beskrivningar. Det är på många sätt en motiverad kritik. Samtidigt förundras jag över Billigs oförmåga att blicka bortom universitetet, eller ens förbi de egna institutionsgränserna. För drygt 20 år sedan, i Russell Jacobys *The Last Intellectuals*, kunde vi läsa om den amerikanska intellektuella kulturen och hur den var på väg att upplösas. Jacobys rädsla var att de personer som tidigare hade gjort sig sedda och hörda nu var på väg in i akademins slutna värld för att aldrig mer återvända till den offentliga arenan. Michael Billig, som har jobbat på ett och samma universitet i 25 år, tycks tillhöra denna skara av akademiker som har vistats så länge i samma miljö att de helt har förlorat kontakten med det som ligger utanför. Medan Billig haft stora framgångar inom akademien har han varit sämre på att nå ut till en bredare allmänhet, förmodligen för att han aldrig sett det som ett alternativ. Trots klagosången tycks han trivas bra i sitt bo, där han ostört kan jämsa sig över akademins gräsliga språkbruk.

Det finns egentligen inte så mycket nytt i den här boken, förutom möjligen de långrandiga exemplen hämtade från de egna akademiska kretsarna (han gör ett stolt nummer av att inte göra några ansträngningar att hitta exempel, utan håller sig

LEARN TO WRITE BADLY
HOW TO SUCCEED IN THE
SOCIAL SCIENCES
MICHAEL BILLIG
Cambridge University Press 2013

till de texter som råkar landa i hans knä). Problemen som Billig beskriver är sedan länge väl kända. En fråga som vi däremot inte vet svaret på – men som Billig inte rör vid – är varför akademiker fortsätter att skriva oinspirerat och tillkrånglat när de i många fall vill göra något annat.

Kanske är det bara klassisk cynism: de vet att de borde göra något annat, men fortsätter trots det på den inslagna vägen. Den här inställningen kan delvis avskrivast som nödvändig anpassning: att man till exempel som doktorand behöver akademiska meriter för att överhuvudtaget kunna drömma om en akademisk karriär. Men nog borde det förhålla sig annorlunda med Storbritanniens mer etablerade akademiker, som sitter säkert på sina institutioner och som inte längre behöver jaga undflyende forskningspengar?

Jag har ofta frågat mina brittiska kolleger, särskilt de mer seniora, varför de fortsätter att skriva för de här tidskrifterna, om de nu anser att det är så fördummande. En välrenommerad professor svarade vid ett tillfälle att han planerade att lägga ner det smalare akademiska skrivandet för att istället koncentrera sig på att skriva böcker. När jag några månader senare sprang på samma person i ett informellt sammanhang frågade jag om han hade hållit sitt löfte. Nja, svarade han. Det är lite som med min vikt: jag vet att jag skulle behöva förlora några kilon, men det funkar aldrig.

Till skillnad från Billig är jag inte särskilt bekymrad över akademikers bristande grammatikkunskaper. Jag är mer oroad över deras oförmåga att se alternativ, särskilt alternativ som innebär att forskning blir mer tillgänglig för allmänheten. Billig är själv ett exempel på den här illusionslösheten. Han är lika bra på att identifiera problem som han är dålig på att hitta utvägar. Varför skulle akademiker utslutande behöva ägna sig åt att skriva vetenskapliga artiklar? Vad blir konsekvenserna om de istället deltar i samhällsdebatten och skriver böcker och artiklar i samhällsmagasin? Visst, de kanske inte befordras till professorer lika snabbt. De får möjligen undervisa litet mer. En och annan kollega kommer eventuellt att titta snett på dem. Men det här är saker som man kan leva med. Det kan vara värt det.

Sociologen George Simmel är ett intressant exempel i det här sammanhanget. Efter att i ett tidigt skede meriterat sig akademiskt började han fokusera allt mer på populärvetenskapligt skrivande och rörde sig oblygt mellan olika akademiska discipliner. Samtidigt började han intressera sig mer för undervisning, och attraherade med tiden allt större skaror av studenter. Reaktionerna var minst sagt blandade. Många kolleger såg med >>

Träning i konsten att skriva illa.

FOTO: LOUIS MAZZATENTA/GETTY IMAGES

misstänksamhet på Simmel, inte minst för att han ägnade överdrivet mycket tid åt undervisning.

Det här utspelade sig i slutet av 1800-talet, men historien är fortfarande aktuell. Att avvika från den rådande normen har sitt pris, då som nu. Men medan Simmel var beredd att betala det priset, tycks Billig fast i den rådande kulturen, oförmögen att ens tänka på hur saker skulle kunna vara annorlunda. Varifrån kommer den här tankens och handlingens förlamning? Är det för många år i akademien som gjort honom desillusionerad? Eller har han med tiden börjat trivas i sin förtvivlan? Med den här boken har han ironiskt nog bidragit till en smal men växande nisch, om, av, och uteslutande för akademiker.

Learn to Write Badly må vara skriven på tydlig och grammatiskt fläckfri engelska. Men den saknar liv. Och häri ligger akademikerns problem: inte att hon saknar förmåga att skriva enkelt och korrekt, utan att hon inte bryr sig om att vara intressant. Den intellektuella kultur som Jacoby pratar om är beroende av sin publik. Man måste skriva intressant och engagerande. Annars är det ingen som lyssnar. Det är möjligt att Billig vill nå ut till en större publik, och det är möjligt att han försöker skriva mer engagerat. Men hur mycket han än vänder sig bort från akademien, så är boken ändå en produkt av den världen. Att den kommer att läsas av en bredare allmänhet är osannolikt. Och det är synd: för akademiskt skrivande är inte bara en akademisk angelägenhet; det är ett problem som går ut över många andra, inte minst de hundratusentals studenter som varje år tvingas traggla sig igenom jargongladad och död text. Och det helt i onödan.

För det finns en levande intellektuell kultur, särskilt i Storbritannien, ur vilken fantastiska texter fortsätter att komma i snabb takt. Istället för att gråta vid sidan av motorvägen, skulle Billig kunna hämta inspiration från den kulturen och föra eventuella lärdomar tillbaka till akademien. Inte minst för studenternas skull – för övrigt kallar han dem, i förbigående och något nedlåtande, ”avgiftsbetalande konsument”. Kanske är det där som vi akademiker ska börja – med studenterna, som faktiskt är en betydande publik. Jacoby påminner oss: ”Intellektuella, om de i första hand undervisar och skriver för varandra, har ett begränsat inflytande; men de har studenter som passerar igenom, och vidare mot andra saker.” Men för att nå studenterna måste vi akademiker tänka på hur vi pratar och skriver. Om vi klarar det, klarar vi också att nå ut till en bredare publik.

Carl Cederström

Bush sade åt Cheney att hitta sig själv.

FOTO: POOL/GETTY IMAGES

Pappas pojke och pappas kompis

USA/POLITIK

Ett av de mest bejublade talen på republikanernas konvent 2000, där George W Bush formellt blev sitt partis presidentkandidat, hölls inte på scenen i First Union Center i Philadelphia. Det hölls på däckat av USS New Jersey, det fartyg som använts i flest krig och strider av alla fartyg i den amerikanska flottan, och sändes via länk till konventdeltagarna. Talare var general Norman Schwarzkopf, den hyllade generalen från Kuwaitkriget, som i ett kort tal beklagade sig över den amerikanska militärens ställning och status under dåvarande president Bill Clinton.

Schwarzkopf berömde den tidigare presidenten George H W Bush och dennes ledarskap under *Operation Ökenstorm*, och avslutade sitt anförande med att tydligt tillkänna ge sitt stöd för den tidigare presidentens son: ”Vore det inte fantastiskt för våra militära styrkor och för Amerika om vi kunde få en till överbefälhavare vid namn George Bush, med Dick Cheney i sitt lag?”

Att George W Bush skulle omge sig

med trogna rådgivare från sin fars tid i Vita huset var ingen överraskning. Det är väl känt att familjen Bush – även med amerikanska politikermått mätt – värdesätter lojalitet extremt högt, och den relativt orutinerade sonen Bush behövde både vägledning och tunga namn att visa upp vid sin sida. Det var ingen som tveklade på att Colin Powell skulle få en nyckelroll i en eventuell Bushadministration, inte heller att män som James Baker och Dick Cheney skulle komma att ha om inte seniora poster, så åtminstone presidentens öra.

När Dick Cheney utsågs att leda den grupp som skulle vaska fram George W Bushs vicepresidentkandidat blev ingen förvånad. Cheney, före detta stabschef i Vita huset under Gerald Ford, senare kongressledamot, försvarsminister under George H W Bushs tid vid makten och en riktig Washington-insider, skulle givetvis kunna hitta precis rätt person.

Han hittade sig själv.

Eller rättare sagt: George W Bush sade åt honom att hitta sig själv.

Det saknas inte litteratur om Bush den yngres år i Vita huset. Skjutjärnsjournalisten framför andra, Bob Woodward,

levererade inte mindre än tre böcker – där krigen i Afghanistan och Irak stod i fokus – medan Bush fortfarande var president, och efter regeringsbytet har de före detta Bushmedarbetarna – och Bush och Cheney själva – skrivit sina memoarer. Bara för några veckor sedan meddelade Dana Perino, som var Bushs sista pressekreterare, att hon ska skriva sina memoarer, vilket borde vara den avslutande boken, såvida inte någon talskrivare har något mer att tillägga.

Att Peter Baker, New York Times chefskorrespondent i Vita huset, kommer med sin *Days of Fire* först nu, då speklutionerna inte handlar om vem som ska efterträda Bush utan om vem som ska efterträda Bushs efterträdare, förminskar dock inte hans arbete. *Days of Fire* skapar inte direkt några braskande "breaking news"-rubriker, och den som har följt nyhetsrapporteringen under de senaste åren och läst åtminstone delar av Bushlitteraturen – både den som skrivits av hans kritiska granskare och den som är författad av honom själv och hans förtrogna – känner igen en hel del historier. Bakers känsla för detaljer är dock osviklig och ska ett sammanfattande verk om George W Bushs åtta år i Vita huset läsas så är det

svårt att på rak arm komma på någon bättre bok än *Days of Fire*.

Baker lyckas nämligen med föresat sen att berätta historien om något så udda som ett starkt president-vicepresidentpar. Oavsett hur många reklamfilmer och officiella fotografier som pumpas ut med presidenter och vicepresidenter som kastar amerikanska fotbollar, sitter med pannorna i djupa veck och diskuterar strategier eller håller tal där de hyllar varandra, så är förhållandet mellan en president och dennes vice ofta långtifrån det smidiga och respektfulla samarbete det officiellt utmålas som. Det ligger i ämbetets natur att vicepresidenten är frustrerad över sina begränsade befogenheter – uppdraget går endast ut på att ha en puls, brukar det ibland litet elakt skämtas om – och blickar långt framåt, mot det val då han själv ska stå som nummer ett på valsedelen.

Med Dick Cheney var det annorlunda. Redan då han utsågs till Bushs vicepresidentkandidat stod det klart att han inte skulle kandidera till presidentposten någon gång i framtiden. Alder, hjärnproblem och en uppenbar motvilja att le, trycka händer och göra det kampanjjobb som krävs, gjorde att Cheney framstod som vicepresidenten som faktiskt ville vara just vicepresident.

Han ville det inte själv först. Bushs rådgivare, särskilt chefsstrategen Karl Rove, ville det inte heller, av oro för att det skulle verka som att pappas pojke valde en av pappas kompisar för att klara det jobb som pappa klarade på egen hand.

Men George W Bush ville – vilket Peter Baker visar – ha Dick Cheney vid sin sida; Cheney nästlade sig inte in, och vred inte om några armar för att få vara ett hjärtslag från makten. Och George W Bush visste vad han fick då han utsåg Cheney till sin parhäst.

Det amerikanska uttrycket "running mates" används under kampanjerna, men frågan är om det inte också går att använda för att beskriva Bushs och Cheneys tid i Vita huset, åtminstone den första mandatperioden. Ingen duo med deras två titlar har arbetat närmare varandra, och ingen vicepresident har haft det inflytande som Dick Cheney haft. *Days of Fire* gör läsaren tjänsten att lista det

som gjorde den före detta stabschefen och försvarsministern mäktigare än han någonsin tidigare varit.

Att George W Bush skulle sakna egna idéer är, som bekant, nonsens. Den säkerhets- och utrikespolitiska erfarenheten var dock begränsad och i viss mån även intresset för det politikområdet. Åtminstone innan han svor presidenteden. Bush behövde och ville ha Cheney med sig in i Vita huset, och när hela Bushs politiska agenda fick skrivas om efter 11 september blev Cheneys roll ännu viktigare. Med tanke på att Bushs presidentperiod nästan helt dominerades av kriget mot terroristerna, kriget i Afghanistan och kriget i Irak, är det också lätt att förstå varför Bush – den under presidentvalskampanjen smått isolationistiske guvernören från Texas – framstod som en marionettdocka kontrollerad av den säkerhetspolitiska höken med mångdubbelt fler år i Washington.

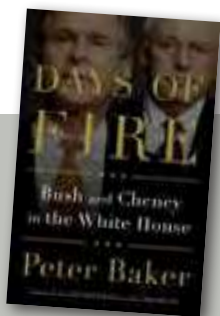
Peter Baker ifrågasätter om landets 46:e vicepresident vid något tillfälle fick USA:s 43:e president att göra något han inte ville, men att Cheneys fingeravtryck fanns på många dokument och strategiska planer råder det inget tvivel om. Tillsammans med de republikanska politiska veteraner som George W Bush fyllde sina departement med – ingen viktigare än försvarsministern Donald Rumsfeld, som var Cheneys mentor och företrädare som stabschef i Vita huset under Fordadministrationen – byggde han en maktapparat inom maktapparaten. Han fanns i rummet då alla viktiga beslut fattades och utnyttjade sin position och sina nätverk till max. Utan något behov av att tänka på hur hans uppträdande skulle kunna påverka en framtida presidentkampanj, kunde Dick Cheney ta på sig rollen som uttolkare och genomförare av George W Bushs vilja.

Den stora behållningen av *Days of Fire* – förutom den sammanhållna berättelsen om det mest unika president-vicepresidentparet i amerikansk politisk historia – är dock den detaljerade redovisningen av hur Dick Cheneys inflytande successivt minskade under den andra mandatperioden.

George W Bush lämnade Vita huset som den mest impopuläre presidenten någonsin, om man ska tro opinionsundersökningarna, men man ska i det sammanhanget inte glömma bort att Bush under en period var den allra populäraste statschef som USA har haft sedan folkets förtroende började mätas mellan val. En krigspresident som gjorde det hans far inte lyckades med och blev omvald, en "second term president" utan fler kampanjer att se fram emot; George W Bush hade, trots alla problem som hopade sig, ett betydligt bättre självförtroende efter installationen i januari 2005 än då

>>

DAYS OF FIRE
BUSH AND CHENEY IN
THE WHITE HOUSE
PETER BAKER
Doubleday 2013

han började resan mot Vita huset drygt fem år tidigare.

Dick Cheney behövdes därför inte på samma sätt. Cheney – som hade blivit demokraternas favoritmåltavla och personifierade den neokonservativa falangen inom det republikanska partiet – var många gånger mer en politisk belastning än en tillgång under de sista åren av Bushs styre. Att George W Bush skulle ha avskedat Donald Rumsfeld utan att ha konsulterat Cheney – som var Rumsfelds störste supporter – hade exempelvis varit en omöjlighet under den första mandatperioden. Nu fick Rumsfeld gå utan att Cheney tilläts protestera. Condoleezza Rice, i sin nya roll som utrikesminister, klev också fram – och lyftes upp av Bush – i det polycyskapande arbetet på ett helt annat sätt än företrädaren Colin Powell och bidrog till att inte bara Cheney, utan även Cheneys förtrogna, fick mindre inflytande över långsiktig strategi.

Under de sista månaderna av den andra mandatperioden, då Barack Obama ägnade sin kampanj åt att påminna det amerikanska folket om Bushadministrationens arbete och John McCain gjorde sitt yttersta för att distansera sig från det, blev Cheney ett stående skämt i demokraternas valpropaganda. Dick Cheney var så frånvarande från det politiska rampljuset och så tillbakadragen i sin roll att det skämtades om att han var försvunnen. När Cheney väl dök upp igen, till Obamas installationsceremoni, gjorde han det märkbart sliten och dessutom i rullstol till följd av att han hade sträckt sig i ryggen.

Med tanke på avslutningen av ämbetsperioden och Cheneys hjärtproblem – ännu en hjärtattack drabbade honom efter det att han hade lämnat vicepresidentämbetet – var det nog många som trodde att den mäktigaste vicepresidenten genom tiderna skulle försvinna in i skuggorna.

Men när Bush med glädje valt att hålla sig undan offentligheten har Dick Cheney inte ryggat för att berätta om både hälsoproblem och sin syn på hur USA styrdes mellan 2001 och 2009 och hur det styrs i dag. Om det är en bok som skulle behöva skrivas om George W Bushs presidentskap, så är det den om hur arvet efter honom förvaltas och försvaras; nästa republikanska administration kommer knappast att försöka göra några historiska kopplingar till åren då Bush–Cheney styrde landet.

I en sådan bok borde också det idag något ansträngda och komplicerade förhållandet mellan George W Bush och Dick Cheney belysas. Peter Baker har dock gjort sitt pensum och givit oss en utmärkt beskrivning och analys av det unika Bush–Cheneysamarbetet då det fortfarande fungerade.

Anders Rönmark

Nigel Farage: full rulle framåt.

FOTO: PAUL FAITH/TT NYHETSBYRÅN

Nejsägare på frammarsch

POLITIK

Detta var året när Europapolitiken blev galen. Eller galnare. Det beror på vem du frågar.

Det brittiska veckomagasinet *The Economist* illustrerade utvecklingen med en variant av Hieronymus Boschs berömda målningar av skärselden med småjävlarna utbytta mot Europas högerpopulistiska partiledare. Frankrikes Marine Le Pen red på en tupp, Nederländernas Geert Wilders stod redo med tortyrinstrumenten, och i mitten dansade vår egen Nigel Farage i full färd med att bränna den brittiska premiärministern David Cameron på ett kätterbål.

Och ungefär så känns det.

Nigel Farages parti, United Kingdom Independence Party, UKIP, har det senaste året delvis lyckats kasta om spelreglerna i brittisk politik. Vad som år 1991 började som ett anti-EU-parti långt ute i marginalen, har med tiden börjat behandlas som den tredje kraften i brittisk politik.

Och det har gått fort.

I det senaste nationella valet 2010 fick partiet bara 3 procent av rösterna, och

hur den här märkliga resan har varit möjlig, är vad forskarna Robert Ford och Matthew Goodwin kartlägger i sin nya bok, *Revolt on the Right*.

UKIP grundades 1991 av den forne liberalen Alan Sked. Det skulle vara ett samlingsparti för kandidater som motsatte sig Maastrichtavtalet, var det tänkt. Målet var ett brittiskt utträde ur unionen. Partiet attraherade initialt många konservativa politiker. I Storbritannien är det högern som är EU-motståndare och vänstern som är EU-kramare. Där den europeiska unionen för en svensk vänsterpartist är en nyliberal konspiration, är den för en brittisk högerman istället en socialistisk sammansvärjning. ”Vi har inte lyckats rulla tillbaka gränserna för staten bara för att se dem återinföras på europeisk nivå”, som Margaret Thatcher en gång uttryckte saken.

Men den brittiska misstänksamheten mot EU går djupare än så. Landet drog i hög grad en annan slutsats av andra världskriget än vad de kontinentala makterna gjorde. I Storbritannien var det den brittiska nationalstaten som höll ut mot tyranniet, och britererna kom därför inte ut ur kriget med inställningen att just nationalstaten var problematisk

eller ett hot mot den framtida freden, vilket hävdades på många andra håll. Detta synsätt har kraftigt färgat den brittiska EU-politiken ända sedan dess.

Det konservativa Torypartiet utkämpar ständiga, destruktiva inbördeskrig om EU. Efter uppsplitande strider om först den europeiska växelkursmekanismen och sedan Maastrichtavtalet i början av 1990-talet blev hatet mot "Europa" för många på högerkanten själva grundbulten i deras politiska engagemang.

Det radikalt EU-kritiska UKIP har därför traditionellt också alltid betraktats som ett "konservativt parti i exil". Det är David Cameron som får sin väljarbas uppäten av den godmodige och smårasistiske Nigel Farage. Det är konservativa politiker som hoppar av och går över till UKIP. Och det är därför också den nuvarande Labouroppositionen som kan hoppas på att få sin valseger 2015 levererad av högermannen Nigel Farage.

Majoritetsvals-systemets första lag är att det parti som är enat vinner, och just nu är de konservativa splittrade av UKIP. Men det är denna bild som Robert Ford och Matthew Goodwin delvis gör upp med i sin bok.

UKIP har ända sedan partiet grundlades attraherat främlingsfientliga och högerextrema aktivister. Det var av detta skäl som Alan Sked ganska snabbt lämnade det parti han själv en gång hade startat. Han stod helt enkelt inte ut med rasismen. Under åren med Tony Blair som premiärminister var partiet marginaliserat och infiltrerat av det högerextrema BNP. Nigel Farage blev partiledare för första gången 1996 och för andra gången 2010.

Den ständigt öldrickande, privatsko-leutbildade före detta aktiemäklaren har sedan dess lyckats med konststycket att göra sig själv till en brittisk Ian och Bert. Det är under och tack vare honom som UKIP har blivit vad det är idag.

Enligt Robert Ford och Matthew Goodwin inträffade ett av de verkligt avgörande ögonblicken 2005. UKIP bestämde sig då för att inte bara kampanja för brittisk "självständighet" från Bryssel, utan även för "självständighet" från den politiska klassen i Westminster. Till den gamla EU-dimensionen lades därmed även en nationell dimension. Det blev elit mot folk, och detta innebar att man började prata om vad som då hade blivit den tredje viktigaste frågan för väljarna: invandringen.

UKIP är idag, skriver Ford och Goodwin, ett nejsägarparti som uppmanar väljarna att säga nej – inte bara till en enda sak, utan till tre saker. Det handlar om: Nej till eurokraterna i Bryssel och Strasbourg. Nej till politikerna i Westminster. Och nej, inte minst, till invandrarna.

Detta är ingen ideologisk vision. Robert Ford och Matthew Goodwin är noggranna med att påpeka att det inte finns någon "Farage-ism". Men det är ett effektivt politiskt budskap.

David Cameron som, 2006 kallade UKIP för "virrpannor, galningar och smygrasister" (*fruitcakes, loonies and closet racists*), står privat antagligen fortfarande fast vid den analysen. Men offentligt har han fått äta upp den. Rejält. Detta trots att hans regering är den mest EU- och invandringskritiska i mannaminne, trots att hans parti trycks allt längre högerut och trots att han har utlovat en folkomröstning om brittiskt utträde ur EU 2017.

UKIP bara fortsätter att växa. Och David Cameron slåss för sitt politiska liv.

Robert Ford och Matthew Goodwin har en egen förklaring till hur detta kan vara fallet. Bokens stora tes är att UKIP inte alls är ett "konservativt parti i exil". Under Nigel Farages ledning har vad som var en specifikt brittisk rörelse byggd på specifika brittiska EU-neuroser förvandlats till ett högerpopulistiskt parti som alla andra i Europa. Och det är just därför som UKIP har blivit så framgångsrika.

UKIP representerar idag väljargruppen arga, vita, äldre män, varav många är arbetarklass. Detta är en revolt från gubbarna som har lämnats efter av globaliseringen och som med rätta känner att de urbana politiska klasserna inte representerar dem och inte försvarar deras intressen. UKIP-väljarna tror lika litet på klimatförändringarna som på EU, de är arga på de rumänska arbetare som de kanske inte träffar men i alla fall hör talas om, och framförallt är de arga på politiker i allmänhet. Framtiden de ser är mörk.

Av dessa skäl, menar Robert Ford och Matthew Goodwin att Nigel Farages parti inte bara är ett hot mot de konservativa, utan även mot Labour. Den faktaspäckade boken är fylld med siffror som påvisar att UKIP gör inbrytningar i traditionellt socialdemokratiska områden. Labour må skratta gott åt hur högermannen Nigel Farage just nu i praktiken valarbetar åt dem. Men de kommer inte att skratta om några år.

Robert Ford och Matthew Goodwin har identifierat tio valkretsar där UKIP kan bryta sig igenom i valet nästa år. Åtta av dessa styrs av Labour. Frågan är dock om UKIP verkligen riktar samma hot mot både Labour och de konservativa. Att delar av den brittiska arbetarklassen röstar till höger är inget nytt. Runt 28 procent har länge gjort det, även i många av Labours säkraste valkretsar. Den stora frågan är därför om det är dessa väljare som Nigel Farage har börjat attrahera, eller om han faktiskt gör inbrytningar i social-

REVOLT ON THE RIGHT EXPLAINING SUPPORT FOR THE RADICAL RIGHT IN BRITAIN

ROBERT FORD &
MATTHEW GOODWIN
Routledge 2014

demokraternas riktiga bas, som han gör i de konservativas.

Parlamentsvalet i maj 2015 blir det första riktiga testet. Är UKIP en politisk kraft som kan göra bra ifrån sig enbart i de val som väljarna tar på mindre allvar, det vill säga: Europaparlamentsval och lokalval? Eller, är de något mer?

Det är också mycket möjligt att Nigel Farage likt Ian och Bert kommer att falla ihop under tyngden av sin egen framgång. När UKIP växer kommer det också att bli granskat i medierna som ett riktigt parti. UKIP-politiker har kallat kvinnor för slampor, satts i fängelse för bidragsfusk, visat upp nazistiska tatueringar och skylt vinterns översvämningar på homoäktenskap. Nigel Farage själv har anställt sin egen tyskfödda fru som sekreterare för EU-pengar och ertappas allt oftare med rasistiska uttalanden på tungan. Och i grund och botten är Storbritannien ett tolerant samhälle.

London är världens mest globaliserade stad. De problem som den stora invandringen från andra EU-länder har skapat (främst gällande antalet skolplatser) går definitivt att lösa för den som har en politisk vilja. Vinner Labour valet nästa år, kommer det inte heller att bli någon folkomröstning om EU. Och just nu arbetar Nigel Farage i praktiken för just en sådan seger i och med att han de facto splittrar de konservativa, vilket kan resultera i vänstervinster i många valkretsar.

Men framförallt är det svårt att se hur ett främlingsfientligt parti ska kunna få fäste i Storbritannien på samma sätt som i exempelvis Frankrike. Här finns en annan tradition. Hur destruktiv den än kan vara på sitt sätt. Som en konservativ vän till mig brukar uttrycka saken: "Vi bryr oss inte om vilket land du kommer ifrån, eller vilken religion du har, vi bryr oss om hur du håller dina bestick."

Katrine Kielos

Imperiet slår tillbaka

RYSSLAND

Om Vladimir Putins Ryssland mot förmodan gav upp försöken att bemäktiga sig kontroll över Ukraina, skulle det innebära ett fundamentalt brott med drygt ett halvt millennium av (nästan) kontinuerlig rysk imperiepolitik. Så lyder en bärande tes i den holländske forskaren Marcel H Van Herpens påpassligt utkomna *Putin's Wars*. Boken gick i tryck efter det att Ukrainas störtade president Viktor Janukovyč som resultat av rysk utpressning valde att inte skriva på ett associationsavtal med EU i november 2013, alltså just den händelse som utlöste den accelererande krisen i Ukraina.

Dagens Ryssland befinner sig i ett tillstånd av *både* före detta imperiemakt och en tydligt framväxande imperiemakt, hävdar Van Herpen, som är direktör för tankesmedjan Cicero Foundation, baserad i Maastricht och Paris. Det tidigare imperiet fick ett brått slut i och med Sovjetunionens upplösning i december 1991. Men det dröjde mindre än ett decennium innan en ny rysk statsledning under Putin började planera och agera för ett återskapande av åtminstone stora delar av det forna imperiet – dels på fredlig väg, dels genom hot, och när så krävs även med våld.

I den historiska backspeglarna framstår Sovjetväldets fall 1991 som den första reella chansen någonsin för Ryssland att bryta en ond cirkel av territoriell expansion och förtryck av grannfolk och grannstater. Och just detta välkomnades på många håll. Inte bara av oss i väst. Inte heller bara

av befriade öststater och Rysslands femton nya grannstater från Baltikum till Centralasien. Utan också av ryska liberala reformis-

ter, som ansåg att en omvandling av Ryssland till en modern demokrati bara kunde bli verklighet om landet skakade av sig sin mångsekelgamla historiska ballast av kolonialt kontrollbehov. Andra, mer nationalistiskt sinnade ryssar tyckte att det enbart var välkommet att bli av med perifera minoritetsfolk och lydstaten, som antingen kostade den ryska statskassan väsentligt mer än vad de bidrog med, eller också med orätt hade åtnjutit en mycket högre levnadsstandard än "riktiga" ryssar.

Men samtidigt står det nu klart att imperiets fall var en *otypisk* händelse i rysk historia, menar Van Herpen. Inte långt efter Boris Jeltsins maktövertagande i "Rest-Ryssland" började nygamla röster för en expansiv rysk chauvinism att göra sig hörda i rikspolitiken, i början främst genom kommunistpartiets ledare Gennadij Ziuganov och ultranationalistiska liberaldemokratiska partiets Vladimir Zjirinovskij som i val till duman (parlamentet) i december 1993 vann nästan en fjärdedel av väljarrösterna. Men också Jeltsin själv återföll i kolonial aggressionspolitik när han i december 1994 beordrade en invasion av det rebelliska Tjetjenien för att konsolidera sin egen maktställning. Som MR-aktivisten och dåvarande dumaledamoten Sergej Kovaljov uttryckte det: "Det verkliga skälet till kriget i Tjetjenien återfinns varken i dess huvudstad Grozj-

av Van Herpens noggranna genomlysning av källmaterialet, av vilket mycket inte har blivit tillgängligt förrän långt efter det andra Tjetjenienkrigets utbrott.

Detta andra Tjetjenienkrig var Putins första krig, inte ett "krig av nödvändighet" (war of necessity, med en statsvetenskaplig term) utan ett "självvalt krig" (war of choice). Även hans andra krig, mot Georgien i augusti 2008, var ett "krig av lust" snarare än "krig av nöd". Också Georgienkriget hade föregåtts av omfattande förberedelser, vad gäller såväl militär planering som politisk och psykologisk propaganda. Redan i december 2000 införde Moskva visumkrav för georgier som arbetade i Ryssland, vilket två år senare följdes av att ryska myndigheter började utfärda ryska pass i stor skala till invånare i Georgiens rebelliska autonoma områden Abchazien och Sydossetien.

Detta var alltså *före* "rosornas revolution" 2003, som ju förde den västorienterade president Micheil Saakasjvili till makten. Därefter trappade Moskva upp trakasserier mot Georgien med diplomatiska, ekonomiska och enstaka militära övergrepp. Förvisso avlossades de första skotten natten mellan den 7 och 8 augusti 2008 från georgisk sida. Men Van Herpen redovisar en lång rad aktiva ryska förberedelser för en stor militär

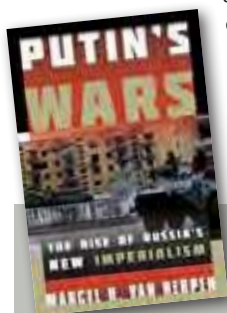
"Rysslands påtryckningar och hot skruvades också upp under flera år när Ukraina förhandlade med Bryssel om att ingå ett associationsavtal med EU."

ny eller i Kaukasusregionen: det återfinns i Moskva, i kampen om vem som ska styra Ryssland."

Jeltsins Tjetjenienkrig slutade i katastrof och var nära att kosta honom presidentmakten. Men när han med nöd och näppe och med penningoligarkernas medhjälp hade återvalts som president 1996, gjorde han den karriärsnabbe tidigare KGB-mannen Vladimir Putin till sin gunstling och utnämnde honom till landets spionchef, senare premiärminister och på nyåret 1999/2000 till sin efterträdare. Och ett helt år innan Putin formellt valdes till president hade han siktet inställt på att en gång för alla kväsa rebelerna i Tjetjenien som ett första steg att vända Rysslands kräftgång. Det framgär

aktion, under dagarna och veckorna innan det började smälla – bland annat en cyberattack mot georgiska myndigheter, en manöver i gränsområdet av själva invasionsstyrkan, evakuering av civila i Sydossetien, mobilisering av kosack-stormtrupper samt faktisk inmarsch av ryska förband på georgiskt territorium dagarna före krigsutbrottet.

En av flera officiella ryska förklaringar till invasionen av Georgien gavs av då nytitillträdde president Dmitrij Medvedev redan den 8 augusti: "Jag måste skydda ryska medborgare liv och värdighet varhelst de befinner sig" – en ståndpunkt som han dessutom upphöjde tre veckor senare till en av fem principer för rysk utrikespolitik. Här kom alltså förklaringen till Moskvas tidigare frikostighet med

PUTIN'S WARS
THE RISE OF RUSSIA'S NEW IMPERIALISM
MARCEL H VAN HERPEN
Rowman & Littlefields 2014

Sådan herre ...

FOTO: SASHA MORDOVETS/GETTY IMAGES

... sådan hund.

FOTO: ILYA PITALEV/GETTY IMAGES)

ryska pass till georgiska medborgare! Fyra år senare bekräftade Putin själv – då åter i presidentämbetet – att ryska arméns generalstab hade utarbetat en plan för militär aktion mot Georgien redan ”i slutet av 2006, och jag godkände den 2007”.

Putins tredje krig – kring, mot och i Ukraina – hade ännu inte brutit ut när Van Herpens bok trycktes i början av året. Men författaren belägger med all önskvärd grundlighet att Putin & Co hade siktet inställt på att återupprätta rysk kontroll över Ukraina mycket långt i förväg.

Liksom i fallet Georgien började Putin under sin första presidentperiod låta dela ut ryska pass till invånare i framför allt östra Ukraina och Krim, trots att den ukrainska konstitutionen strikt förbjöd dubbla medborgarskap. Direkt efter den orangea revolutionen i Ukraina 2004 framförde åtskilliga ryska regeringstalesmän krav på att den ukrainska republiken skulle göras om till en federation med särskild autonomi för rysktalande och Rysslandsvänliga provinser i landets östra och södra delar. Vid toppmötet för Nato-Rysslands-rådet i Bukarest i april 2008 varnade Putin för att alla försök av Nato att inlemma Ukraina riskerar att

”hota Ukrainas existens som självständig stat” – Putin kallade samtidigt Ukraina för ”en komplex statsformation [...] som inte utgör ett riktigt land”.

Under de följande åren riktade olika Putinrådgivare förtäckta hot mot Ukraina i den händelse att regeringen i Kiev skulle närma sig EU och Nato. ”Kommer Ukraina att förlora sin suveränitet?” frågade exempelvis Kremlideologen Gleb Pavlovskij, medan Ordföranden i Rådet för utrikes- och försvarspolitik Sergej Karaganov varnade Ukraina för att ”Ryssland inte kommer att tolerera förekomsten av ostyrbare territorier i sitt grannskap”.

Rysslands påtryckningar och hot skruvades också upp under flera år när Ukraina förhandlade med Bryssel om att ingå ett associationsavtal med EU – i ryska, och för den delen även många östeuropeiska, ögon skulle detta innebära en rak kurs mot Natomedlemskap. Till slut, i november 2013, lyckades Moskva – med hjälp av jättelika lånelöften och kraftigt sänkta gaspriser – förmå (eller snarare muta) Ukrainas Janukovyjtj till att säga nej till EU-avtalet. Men då revolterade som bekant nationalistiska och västorienterade ukrainare och störtade Janukovyjtj.

Parallellt med sin djupt kritiska attityd

till Putin och dennes nyimperialistiska utrikespolitik uttrycker Van Herpen också allvarlig besvikelse över EU:s sätt att hantera Ukrainas känsliga situation:

”Genom att behandla EU:s relation med Ukraina som en rent teknokratisk fråga så har de flesta europeiska regeringar massivt undervärderat de viktiga geopolitiska konsekvenserna av Ukrainas vägval [...] Om Ukraina hade valt en djupare integration i Europeiska unionen, skulle det inte ha gått att utesluta ett Georgiensscenario.”

Nu har det ju gått ungefär så illa ändå. Vi vet inte hur illa det kommer att sluta. Marcel Van Herpen har här dokumenterat hur långsiktigt och målmedvetet president Putin agerar för att återuppta gammal ond rysk imperiepolitik – först tsaristisk, sedan sovjetisk, nu ”putinskt” nynationalistisk. Och Van Herpen instämmer till fullo i Zbigniew Brzezinskis olycksbådande analys från 2012: ”Det kan inte nog understrykas att utan Ukraina upphör Ryssland att vara ett imperium, men med Ukraina mutat till lydriad och sedan underordnat Moskva blir Ryssland automatiskt ett imperium igen.”

Per Jönsson

Vi hade alla några underbara veckor inför valet till EU-parlamentet, fyllda av de mest utsökta skräckvisioner. Skulle Europas högsta icke-beslutande sinekursförsamling hamna i händerna på fascister? Skulle Sverige representeras av Feministiskt initiativ? Vem stod näst i tur för att ta hand om Lars Adaktusson, om Kristdemokraterna förlorade sin plats?

Så här i efterhand, när den efterlängttade chocken har lagt sig, kan vi konstatera att inga av våra farhågor spelade någon större roll. Det är svårt att inte känna en viss tomhet.

"Is that all there is?" som Peggy Lee brukade sjunga.

Vår egen inställning borde ha varit en ledtråd. Vi hade hört ryktas att parlamentet hade fått större befogenheter, men ingen av oss besvarade sig med att verkligen ta reda på vad det innebar. Kanske skrev någon tidning om saken, men tidningarna är fulla av nonsens. Med all annan sopsortering vi tvingas till, finns ingen tid över till att dessutom sortera "nyheterna".

Och nu visar det sig alltså att världen i stort fortsätter som vanligt, trots valresultatet. Det är ett slags självgenererande ointresse.

Det gäller inte bara oss väljare. Inte ens EU-kommissionen eller medlemsländernas riktiga parlament bryr sig egentligen särskilt mycket om vad parlamentarikerna i EU-exil kan tänkas ha för befogenheter. De gör som de brukar. Och om ingen bryr sig om saken, antar jag att EU-parlamentet rent formellt skulle kunna sitta på diktatorisk makt, utan att det spelar någon roll.

Kanske är det precis så det är. Vem vet?

Näväl, om fem år kan vi hetsa upp oss igen. Kanske förmår vi då uppbåda tillräckligt intresse för att först ta reda på om EU-parlamentet är av vikt eller inte. Till dess: "Let's keep dancing. Let's break out the booze and have a ball."

ETT VAL SOM DÄREMOT måste fylla varje sann europe med stolthet och framtidstro är den läckert namngivna Conchita Wursts överväldigande seger i Eurovisionsschlagerfestivalen. Veckor har gått sedan fröken Wurst föddes ur askan i Köpenhamn, men min entusiasm är obruten.

Det är främst en fråga om nostalgi. Som förskolebarn lyckades jag en gång nästla mig in på Kiviks marknad och föll genast och handlöst för Damen utan underkropp. Förälskelsen höll i sig, men när puberteten kom, några år senare, insåg jag vilka begränsningar ett sådant förhållande skulle innebära. Jag sorterade mina minnesbilder och snart började istället min åtrå till Skäggsiga damen växa.

Som ni säkert inser har det inneburit en erotisk strävan i motvind. I takt med att åren gått, har mer och mer hår utrotats från kvinnokroppen. De försiktigt plockade överläpparna har övergått i rena brasilianska vaxorgier. Jag har tidvis önskat att jag istället skulle ha fallit för Tjocka damen. Då kunde jag kunnat ha emigrerat till Amerika och levt lycklig i alla mina dagar.

Men nu finns hopp. I fröken Wursts efterföljd räknar jag med att vi får se fler damer med eleganta skägg.

Själv hoppas jag på att kunna påverka min närmaste omgivning i riktning mot Oscar II:s hel-skägg med knävelborrar, eller Frans Josefs yviga polisonger. Ack, att åtminstone få ondulera en kvinns klädsamma skepparkrans!

För övrigt var låten ganska bra, också.

I ETT RÖKRUN på en större herrgård i Sörmlandstrakten bildades i torsdags för två veckor sedan det hemliga sällskapet Reaktionära Fronten, RF(ä). De konstituerande medlemmarna avnjöt ärtsoppa och pannkaka med varm punsch, varpå ett ceremoniellt parti kille spelades under nöjda skrockanden.

Det exakta syftet med RF(ä) är ännu inte fastställt. Dels för att det säkraste sättet att bevara sällskapets sekretess är att ingen, inklusive de insvurna, vet vad det är till för, dels på grund av en pågående diskussion om huruvida uttalade mål är att betrakta som radikala och därför i strid med sällskapets stadgar. Dessa stadgar kan i så fall visa sig stå i strid med sig själva.

Till de möjliga syften som ändå nämndes under det konstituerande mötet hörde stormning och nedmontering av journalist- och arkitekturskolorna, anslag till forskning om schavottbaserade försvarssystem mot klotter, samt förbud mot offentliga uttalandet av någon med lägre akademisk titel än docent, såvida inte personen i fråga är medlem av kungahuset.

Personer som tror sig vara lämpade för RF(ä) uppmanas vänta utanför Bondeska palatset på onsdagar vid lunchtid, med en röd nejlika i knapphållet och volym 5 av greve AF Skjöldebrands memoarer under armen.

På frågan "Har folket surdegbröd?" ges svaret "Non, il mange macarons".

GLAD MIDSOMMAR ÖNSKAR AXESS TV

Måndag 16 juni

- 20.00 Euro pas na turhisto ria
- 21.00 Ryssla nd s unika ko nst
- 22.00 Hä nd e ls va tte nmusik

Tisdag 17 juni

- 20.00 Bio mime tik
- 21.00 Ra c hma nio vs 3:dje pia no ko nse rt
- 22.00 Civilisa tio n del 5

Onsdag 18 juni

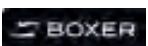
- 20.00 Kung Alfre d o c h a n g l o s a x a m a
- 21.00 Nä ring sm iniste m o m nä ring s frihe te n
- 21.30 Nä ring s frihe te ns fö rsta 150 å r

Torsdag 19 juni

- 20.00 Gra ham Gre e ne
- 21.00 Civilisa tio n del 6
- 22.00 Vittne n frå n Gula g

Fre dag 20 juni

- 20.00 Spio ne ma frå n Cam brid ge
- 21.00 Sha ke spe a re i Ita lie n
- 22.00 Ma kte ns män

Klassisk bildning på **AXESS TV**

Se Axess TV på webben med Axess LIVE

OYSTER PERPETUAL DATEJUST II

— 1851 —
NYMANS UR

WATCHES & JEWELRY
STOCKHOLM | VÄSTERÅS
WWW.NYMANSUR.COM